

S B O R N Í K
NÁRODNÍHO MUZEA V PRAZE

ŘADA A – HISTORIE

A C T A
MUSEI NATIONALIS PRAGAE

SERIES A – HISTORIA

64 • 2010 • 3–4

MIROSLAVA VANDROVCOVÁ (EDITORKA):

HRADNÍ FOTOARCHIV
PRAMEN K VIZUÁLNÍM DĚJINÁM ČESKOSLOVENSKA 1918–1933
(II.)

PRAGUE CASTLE PHOTOGRAPHIC ARCHIVES
A GATEWAY TO VISUAL HISTORY OF CZECHOSLOVAKIA 1918–1933
(II.)

LIDOVÉ KROJE V HRADNÍM FOTOARCHIVU

JIŘINA LANGHAMEROVÁ, Národní muzeum, Praha

Abstract. It was common in the first Czechoslovak Republic for people to wear folk costumes during certain sociopolitical events. This was meant to bolster the unity of Czechs and Slovaks, who were supposed to build a single nation. New folk costumes were fashioned even where they had ceased to be worn. The collection of folk costume photographs from the Prague Castle Photographic Archives is an important ethnological document as well as proof of reviving and reusing with folk costumes.

Hradní fotoarchiv je jistým mapováním nejen společenskopolitické situace v Československé republice dvacátých a třicátých let 20. století, ale má svůj podstatný přínos i pro obor etnologie, tradičně a ve své době *českého národopisu*, v jeho výrazné výpovědi prostřednictvím lidového kroje, tak jak byl dobově chápán a využíván.

K postžení významu tohoto dokumentačního materiálu je v prvé řadě třeba stanovit, co pod poměrně mnohostranný pojem *kroj* zahrnujeme. Podle Slovníku spisovné češtiny je to: „*Oděv charakteristický pro určitý kraj, dobu, organizaci, apod.*“¹ I v takto široce pojatém významu bychom v odkazu fotoarchivu našli řadu zajímavostí. V našem rozboru se však zaměříme na vymezení pojmu z hlediska etnologie, v jednodušším významu celku, jako tradičního oděvu zejména vesnické společnosti minulých generací, s dovětky v současnosti.

Přes zúžené vymezení má dané krojové téma značně široký záběr, související s historií, regionální růzností krojů, typologií v užitnosti, společenské sféře, technologii. Při odborném posuzování zmíněného fondu se tedy neobejdeme bez základního připomenutí tohoto obecně užívaného, ale mnohdy zavádějícího tématu obsahově i časově.

Kroje na území Československa měly v zásadě trojí vývojovou linii, z níž pak vycházela jejich obsahová i vnější podoba. Rozdílů můžeme rámcově shrnout pod typy vázané na jednotlivé historické země: Čechy, Moravu a Slovensko. Jednotící a též výchozí bod byl přibližně rok 1800 a několik dalších desetiletí, kdy se kroje ve smyslu národopisného vymezení nosily prakticky na celém území. Od konce první třetiny, někde až poloviny 19. století, docházelo k radikálním změnám a rozrůzněním. Pokročilé Čechy s rozvojem industrializace a změnami ve společenské struktuře včetně venkova postupně ztrácely krojový potenciál. Tradiční kroje se dílem vytrácely z běžného užití, dílem přijímaly dobové prvky módy 19. století, zejména empiru, jehož prvky s typickým bílým vyšíváním nadále v typech zakotvily.

Tyto tendence byly nejsilnější ve středních a východních Čechách. Jih a západ Čech si tradici oděvů držel déle a v jediné oblasti západních Čech, na Chodsku, kroj v užívání vydržel až do 2. poloviny 20. století. Na Moravě šel krojový vývoj pomaleji a k citelným změnám někde došlo až po dalším století. Moravu si však nelze představit jako celistvé krojové území. Střední Morava s typickým hanáckým krojem se příkladně ve vývoji držela Čech, tedy kroj odložila již kolem poloviny 19. století. Naopak krojové známé Slovácko si kroj podrželo dlouho, v jistém směru dodnes, podobně jako v Čechách Chodsko. Slovensko bylo z hlediska vývoje krojově nejzachovalejší a podrželo si své regionální typy až hluboko do 20. století. Radikální odkládání krojů zde obecně nastalo až po 2. světové válce. Pro krojovou dokumentaci tedy byly slovenské oblasti dlouho živnou půdou národopisných dokumentátorů nejen z pohledu krojové unikátnosti a atraktivnosti, ale zároveň jako dokladů běžného denního ustrojení.

Z tohoto sumárního shrnutí vyplývá, že v době po 1. světové válce, tedy i časového zařazení zmíněného fondu přibližně v prvním desetiletí trvání Československé republiky, měly kroje na domácím, navíc geograficky i hospodářsky různorodém území, poměrně složitou strukturu. Téměř polovina státu, zhruba celé Čechy, mimo Chodsko, a značná část Moravy, mimo Slovácko, v běžném životě už krojů neužívala. Naopak Slovensko bylo v tu dobu jistou krojovou klenotnicí státu, byť postupem dalších let dohasínající, tak jak si to vývoj společnosti žádal v celé Evropě. Tento schematický pohled na krojovou mapu ČSR je nezbytný již proto, že ve výsledné podobě onoho archivu významy splývají a je pak prakticky jedno jak, odkud a kým byly kroje pro dokumentaci pořízeny. Zejména zamlžující je zde fakt, že pro slavnostní události, jakými byla bezpochyby návštěva hlavy státu, se získávaly a oblékaly kroje sváteční a obřadní a tedy jako národopisný dokument vypovídají jen rámcově, přesněji řečeno lze ho chápat více jako dobový

¹ SLOVNÍK SPISOVNÉ ČEŠTINY 1974: heslo Kroj.

65. Neg. 5473: 20. červen 1928, návštěva prezidenta Masaryka v jihomoravských Valticích. Děvče v podlužáckém kroji vítá pana prezidenta podle dobového zvyku chlebem a solí. Foto Jano Šrámek.

doklad společenských aktivit se zapojením krojového fondu.

Dalším fenoménem nutným pro pochopení některých zobrazených typů byla historická zvyklost využívat krojů pro reprezentační účely, nejen ve vlastním prostředí obce, rodiny či regionu, ale i pro širší demonstraci národních, politických či kulturních snah. I v tomto směru má naše země své zkušenosti již od dob osvicenství, národního obrození a v závěru 19. století v souvislosti s prezentací již ryze *národopisnou*, související s národopisným sběratelstvím, velkými výstavami a počátkem národopisných muzeí. Tyto tendence přirozeně převzala i nová republika a tedy nálada celé společnosti na počátku dějin společného státu Čechů a Slováků přála i tradiční krojové reprezentaci. Ve spojení s cestami T. G. Masaryka po Čechách, Moravě a Slovensku pak toto téma znovu našlo živnou půdu.

Třetím okruhem uvažování a rovněž jistým úskalím byla zmíněná skutečnost, že ne všude byly kroje k dispozici. Tam, kde se již kroje sto let nenosily, a byla to minimálně polovina území, se pro účely oslav musely kroje nově získávat, pořizovat a také tvořit. Pro tyto potřeby, hlavně v Čechách, byly organizovány různé krojové akce, vedené zkušenými odborníky, sběrateli a znalci, kteří navrhovali tzv. *originály*, čímž byly míněny kroje původního typu, ručně vyšívané, a zdobené. Z odborného hlediska to však byly dobové repliky, upravené pro soudobé užití reprezentace. Týkaly se

zejména kroje žen, mívaly kratší siluetu a útlejší proporce, aby vyhověly módě dvacátých let. Prostě dobové stylizace, které pro dané účely holdování plně vyhovovaly. Zkušený odborník je však v celku skutečných originálů, tj. původních krojů z terénu, snadno pozná. Nicméně právě tyto kroje dokládají onen národní kvas doby první Československé republiky. Na Moravě byla v tomto směru situace jednodušší, a to i v krajích, kde se kroje již běžně neužívaly. Množství, hlavně svátečních krojů, lidé měli v zásobě z minulých generací. Jinde, například na Hané, se kroje obnovovaly již kolem roku 1900, a tak zde byla poměrně bohatá paleta typů. Hlavní doménou však bylo krojově živé Slovácko, hlavně při potřebách krojů svátečních, které zde lidé ještě běžně nosili do kostela a k jiným významným událostem. Slovensko, jak jsme již připomněli, mělo s krojovou výbavou pro vítání významných hostů nejméně starostí. Prostě obyvatelé navštívených obcí se slavnostně ustrojili – jak jinak než do krojů.

Než se detailně zaměříme na vlastní fotografický fond, třeba připomenout, že je to, přes jeho jistou jednostrannost, soubor zcela mimořádný. Především představuje jistý obraz krojového potenciálu Československé republiky v danou dobu. Fotografie jsou profesionálně zpracovány a velmi dobře pasportizovány s určením data, místa a účelu, jak návštěv TGM v regionech, tak naopak návštěv občanů na Pražském hradě. Především pak zachycují onu specifickou

66. Neg. 2177: 3. květen 1923, cesta prezidenta Masaryka do Domažlic. Chodské ženy ve svátečních krojích podávají dobové atributy spojené s vítáním vzácných hostů, chléb, sůl a med. Foto Jano Šrámek.

atmosféru první Československé republiky v souznění jejího národního, společenského i politického potenciálu.

Různorodou sestavu zdokumentovaných krojů budeme posuzovat z několika hledisek. Především podle účelu dané sešlosti, tj. příležitosti **návštěv TGM v regionech**, dále návštěvy delegací na Pražském hradě a pak to budou různé dokumentační záběry. Rozdílnost krojů tak bude zřetelná jak regionálně, tak účelově. Nejvíce zastoupenou skupinou jsou snímky ze zmíněných cest prezidenta Masaryka po republice.

Jak z přehledu vyplývá, je pochopitelné, že při návštěvách českých regionů bylo jen málo míst, která se mohla pochlubit místním krojem. Tedy pro krojovou dokumentaci z **Čech** v první řadě zmiňujeme **Chodsko**, kde, jak již víme, v danou dobu kroj ještě žil v plné síle. V souboru fotografií je několik snímků z cesty T. G. Masaryka do Domažlic v roce 1922. Domažlické náměstí je na nich plné krojovaných lidí. Množství žen v obřadních krojích s bílými plenami na hlavách, v hedvábných zástěrách, rukávcích nebo kožíšcích, muži v obřadních kabátech a kamizolách, družičky ve věncích. Vše v řádu ustrojení, které dnes, přes trvání jisté místní krojové tradice, již nelze v takto velkolepém souboru spatřit.

Pro další českou oblast, zastoupenou v Hradním fotoarchivu, jmenujeme několik snímků z roku 1922 z Pojizeří, tedy **severovýchodních Čech**, jmenovitě ze Semilská a Turnovska. Dominuje zde půvabná fotografie děvčat v tzv. turnovských krojích, s výraznou úpravou hlavy s úvazem širokého vínku přes čelo, s mohutnými úvazy bílých vázaček s krajkovým lemováním. Kroje jsou bíle vyšíváné, vzorně naškrobené a upravené, jen poněkud dobově dotvořené. Tato skupinka právě patří mezi ony typy nově vytvořených „*originálů*“, rekonstruovaných podle předloh dobových odborníků. Je logické, že v krajině, kde se kroje z běžné praxe odsunuly již kolem roku 1830, nešlo očekávat jiné řešení, než si nové typy pracně pořídit.² Takových příkladů krojové tvorby v dobách první republiky je v Čechách značné množství a jsme rádi, že fotografie jednoho z nich se dostala i do hradního souboru. Z cest T. G. Masaryka po severovýchodních Čechách se zachoval ještě jeden krojový snímek z roku 1926. Tentokrát je to pouze jedna dívka v kroji, který se kdysi nosil kolem Nové Paky a Jičína. Není divu, že se představuje jako krojový solitér, neb v tomto případě nejde o novou krojovou kreaci, ale starý originál z 19. století, vzorně oblečený a upravený, včetně úpravy hlavy s čepcem. Neudiví ani poněkud nepřesná

² LANGHAMMEROVÁ 2001, s. 35

67. Neg. 1774: 17. září 1922, cesta prezidenta Masaryka do Pojizeří. Dívky v obnovených turnovských krojích v Semilech vítají prezidenta. Kroje představují tendence novodobé krojové tvorby, typické v Čechách ve 20. a 30. letech 20. století. Foto Jano Šrámek.

popiska fotografie, s údajem, že jde o kroj městský. Není tomu tak. Na rozdíl od načechraných krojů z předešlého obrázku jde o skutečný obraz tradičního selského ustrojení z Podkrkonoší, tak jak o něm svědčí stovky dokladů v muzejních sbírkách z oblastí Českého Ráje.³

Na rozdíl od poměrně skromného výčtu krojového fondu z Čech, **Morava** je díky přirozenosti vývoje a dlouhodobému nošení krojů zastoupena dlouhou řadou typů. Pro fotografie bylo výhodou, že účastníci sešlosti při vítání prezidentské návštěvy byli ustrojeni nejen jako vítací aktéři slavnosti, ale podobně jako na Chodsku se uvítání účastnilo i velké množství běžných lidí ve slavnostních krojích, které stále na svátky a neděle nosili. Celek slavnosti pak vyznívá jako velkolepá podívaná. Pro etnografa pak je zajímavé vidět ve velkých sešlostech později již málo frekventované typy ustrojení mužů i žen různých generací, včetně zástupů dětí školního věku.

Prvním zastavením bude **Haná**. Úrodná střední Morava v okolí Olomouce, Kroměříže a Prostějova se podobně jako mnohé oblasti Čech od krojů odklonila zhruba kolem poloviny 19. století. Ale selské tradice a jistá stavovská hrdost na rustikální zázemí regionu již v konci 19. století podnítily obrodný proces krojů, které díky vlivům dobových národopisných akcí dostaly ještě honosnější podobu, než

měly kroje původní. Široké a dlouhé bílé sukně a žluté vyšité zástěry, drobně skládané krejzlíky a rukávce, mužské rozložitě nohavice a krojové kabáty. To vše se včas dotvořilo a posléze znovu zazářilo ve dvacátých a třicátých letech 20. století, takže hanácké slavnosti, včetně vítacích akcí českých státníků, měly vždy velkolepý charakter. Svědčí o tom i snímky z návštěvy T. G. Masaryka v Kroměříži roku 1928 a v Litovli roku 1929, kde účastníci krojové družiny navíc přinášejí vysoký ozdobný svatební koláč, typický atribut hanáckého zvykosloví a výtvarné tradice.

Ve zmíněnou dobu bývalo zvykem, že tam, kde k holdování chyběli účastníci v místních krojích, vypomohli sousedé. A tak na slavnosti při vítání prezidentské delegace v Luhačovicích v roce 1924 vidíme opět košaté a reprezentativní postavy Hanáků. Konečně podobný přenos tradičního ustrojení a zároveň povznesení některého typu na kroj vpravdě *národní* vidíme znatelněji jinde, tentokrát u oblíbeného *kroje kyjovského*. Ten nese všechny znaky dobového *národního šperku*. Je ze Slovácka, rodného kraje prezidenta Masaryka, má červeno-modro-bílou barevnost, vpravdě barvy národní trikolory. Navíc je bohatě vyšíváný, slušivý a *krátký*, tedy maximálně přijatelný pro dobovou měšťanskou společnost. Kyjovský kroj také najdeme nejen při

³ Srv. sbírku lidových textilií národopisného oddělení Historického muzea Národního muzea, oddíl Čechy, Podkrkonoší.

68. Neg. 6130 (detail): 16. červen 1929, cesta T. G. Masaryka na Moravu do hanácké Litovle. Skupina Hanáků ve svátečních krojích přináší tradiční svatební koláč. Foto Jano Šrámek.

velkolepé přehlídce krojovaných účastníků při návštěvě T. G. Masaryka v Kyjově roku 1924, ale i jinde a jindy. V našem archivu to dokládá mj. snímek návštěvy T. G. Masaryka ve Žďáru na Moravě v roce 1928, kde pan prezident drží v náručí malou dívku v kyjovském kroji, jistou Evičku Neugebauerovou. Přesnost údaje se zachovala zjevně i proto, že snímek se stal v roce desátého výročí symbolem mladé Československé republiky, dostal se na poštovní známky a obletěl tak i s krojovanou dívkou svět.⁴

Další cesta T. G. Masaryka směřovala do ostatních lokalit **Slovácka**. Ve stejném roce návštěvy Kyjova uskutečnil své zastávky i v Kunovicích a Uherském Ostrohu, dále v Židlochovicích, Čejči, Chorvatské Nové Vsi a dalších místech, v rámci cest směřujících na Moravu a Slovensko. Snímky dokumentující atmosféru a krojovou výpravu návštěv mají velmi podobný charakter. Jsou plně zastoupeny místními obyvateli ve svátečních krojích a vykazují obecně radostnou atmosféru vzájemného poznávání a pozdravování. Z této doby není příliš mnoho kvalitních snímků krojů, a tak dané, zcela profesionální a kvalitní snímky slováckých venkovanů zároveň poskytují dobrou dobovou dokumentaci pro styl ustrojení, krojové proporce i zobrazené lidské typy.

Významné byly dále cesty na severovýchodní Moravu – do **Slezska** a na **Valašsko**. Krásné a dnes cenné snímky byly pořízeny při zastavení v Opavě, kde zejména ženy ve výběru reprezentují obě polohy slezských krojů – drahocenné kroje opavské, ovlivněné módou města, a naopak drsné *guralské* horské typy z okolí Těšína. Poněkud jinou, obecnější a srdečnější atmosféru reprezentují snímky z Valašska,

oblasti, kde kroje díky poměrně chudobě kraje z jedné strany a ze strany druhé díky obnovitelským tendencím patriotického Rožnova, včetně jeho vyšivačské tradice, zůstaly v majetku místních rodin ve značném množství. Sešlostí místních obyvatel v krojích při návštěvě pana prezidenta ve Vsetíně, Rožnově pod Radhoštěm i Palackého rodišti Hodslavicích jsou tak velkolepým *holdem* Valachů nové republiky. Na snímcích vidíme starobylé ženské kožichy *šuby*, mužské haleny a kabátce *župice*, stejně jako zemanské kroje rodiny Orságů.

Cílem východních cestovatelských misí T. G. Masaryka bylo **Slovensko**. Zde, jak již bylo řečeno v úvodu, kroje žily v téměř nezměněné podobě minulých generací. Obsáhlé fotoreportáže dokládají kroje z některých vybraných oblastí, kam pan prezident buď při cestách zavítal, nebo kde v letním čase pobýval. Cenné snímky se zachovaly příkladně ze **středního Slovenska** – z Banské Bystrice, Banské Štiavnice, Zvolena. Vidíme zde Detvance ve starobylých horských krojích v širokých plátěných *gatích* a huněných halenách, ženy v nádherně vyšitých rukávcích košil, vrapených sukních a tradičních účesech. Vedle cestovatelských snímků je ve fotodokumentaci i soustředěnější reportáž z pobytu Masarykovy rodiny v Topoľčiankách, kde na rozdíl od jiných záběrů, pojatých v jistém odstupu, vidíme venkovany v prostých a pracovních oděvech na trhu nebo dělníky při práci ve vápence. Jinde jsou vesničtí hudeci a další scény denního života dnes dávno odeznělého.

Součástí celého souboru krojových snímků Hradního fotoarchivu jsou i jednotlivé postavy, pojaté jako klidové krojové **studie lidských typů** a ústrojů. Několik snímků je

⁴ Srv. BĚLIČOVÁ 2008, s. 30.

69. Neg. 5551: 24. červen 1928, cesta T. G. Masaryka na Valašsko do Rožnova pod Radhoštěm. Skupina žen v rožnovských svátečních krojích. Foto Jano Šrámek.

nezapomenutelných. Příkladně dvojice dětí ve slavnostních krojích z podlužácké obce Chorvatská Nová Ves, podobně jako celá tamní rodina důstojně usazená přede dveřmi usedlosti. Je zde i několik snímků mládeže, dva chlapci ve slováckých krojích v polosvátečním i slavnostním oblečení, ženy z moravskoslovenského pomezí, ze slovenských obcí Myjava a Bošáca a některé další dokumenty, pořízené již v roce 1919.

Krojové snímky zachycené při cestách prezidenta Masaryka do jednotlivých krajů Československé republiky v celku archivu výrazně převažují. Vedle nich soubor dokládá i opačná setkávání – návštěvy krojovaných družin jako doprovodu oficiálních **návštěv na Pražském hradě**. Některé snímky mají specifický kolorit, příkladně skupina slovenského dorostu Československého červeného kříže v roce 1922, která se dala slavnostně vyfotografovat na hradním nádvoří před sochou sv. Jiří. Mezi hosty nechybějí ani zahraniční návštěvy, zejména ze sousedních slovanských zemí. V roce 1922 byla zachycena delegace z **Lužice** v sestavě krojů obou částí země. Dolnolužičanky jsou v rozložitých krojích s rozměrnou *lapou*, umně uvázaným šátkem na hlavě, ženy z Horní Lužice naopak v umírněných krojích s tmavými kabátky a přísným úvazem černé stuhu v týle. Muži podle zakotvené lužické tradice v civilních černých šatech. Na jiném snímku vidíme **jihoslovenské** poslance v tmavých a přísně vyhlížejících polokrojích, charakterizujících jejich radikální stranu. Naopak křehký půvab přináší fotografie dvou dětí, chlapce a děvčátka z **Podkarpatské Rusi**, nesoucích panu prezidentovi

k narozeninám dárek v podobě betlémského domku, *šopyky*.

V souboru nechybějí ani krojové fotografie spojené s **politickými akty**, pořádanými mimo okruh Pražského hradu a osoby TGM, jak požadovala potřeba politiky deklarovat mimo jiné národní smýšlení, kde kroj měl sehrát nevinnou propagační roli. A tak vidíme v roce 1920 krojovaná dítka sociálních demokratů v průvodě zabírajícím celou šíří Václavského náměstí při oslavě 1. máje, na Hodonínsku se zase v kroji sází obecní lípa. Krojové skupiny přirozeně nechybějí v Praze při vyhlášení Československé republiky 28. října 1918 nebo při uvítání francouzských legionářů o rok později.

Zmíněný soubor je značně rozsáhlý a v mnoha naznačených směrech plně výmluvný. Z pohledu etnologie jej nehodnotíme jen jako dokument krojového potenciálu zemí a regionů Československa ve dvacátých a třicátých letech 20. století, ale zejména jako cenný materiál, vypovídající o začlenění odkazů národního dědictví do tehdejšího společenského dění.

Summary

Jiřina Langhammerová
Folk costumes in the Prague Castle Photographic Archives

Established during the 1920s and 1930s, the Prague Castle Photographic Archives chronicle also President

70. Neg. 3144: 27. červen 1924, cesta T. G. Masaryka na Slovákco do města Kyjova. Ženy ve slavnostních kyjovských krojích při vítacím ceremoniálu. Foto Jano Šrámek.

T.G. Masaryk's visits to various parts and regions of the Czechoslovak Republic. Numerous professional pictures document large numbers of people wearing traditional folk attires. To celebrate the visit of the head of their state, people chose to wear traditional local costumes to show their allegiance to both their region and their country. In some regions, notably in the industrialised Bohemia, folk costumes had ceased to be worn for about one century, but folk costumes were still used in other regions, especially in Moravia and Slovakia. South Moravia's southeastern Slovákco region and virtually all of Slovakia liked to wear traditional attire.

Any ethnological survey of the collection of folk costumes must consider this historical fact. There are few images of this type from Bohemia. Beautiful period photographs mainly come from Western Bohemia's Chodsko region, where festive folk costumes were still proudly worn. Elsewhere, such as in Northeastern Bohemia, ceremonial attire had to be newly acquired from ancient patterns. Nevertheless, the archives do yield some interesting evidence. Moravia is

much better represented in the archives as there is a greater variety of folk costumes due to slower development of the garment industry. Interesting photographs come from the main regions – Wallachia (Valašsko), Haná and Slovákco. In the easternmost parts of the republic, Eastern Slovakia, a wealth of folk costume types had been preserved and used. The archives contain examples of folk costumes mainly from Central Slovakia in the vicinity of Banská Bystrica with predominantly mountain costume types from Detva, along with footage on the Masaryk family stays in Slovakia that documents also daily life – working shots, marketplaces, local musicians etc.

In addition to documents from TGM travels the collection includes also pictures from visits by Czechoslovak citizens and foreign guests to Prague Castle, many wearing traditional folk costumes as a token of appreciation for the president. The collection contains also documents of political hue, showing how national feelings and the approval of the programme of the new state of Czechs and Slovaks projected into the first decades of the Czechoslovak Republic.

71. Neg. 86: Rok 1919, děvčátko a chlapec v jihomoravských podlužáckých krojích. Dokumentační snímek dětí v dobově pojatých svátečních krojích z obce Chorvatská Nová Ves. Foto Jano Šrámek.

72. Neg. 2497: 25. srpen 1923, cesta prezidenta Masaryka na střední Slovensko do Banské Bystrice. Skupina mužů ve starobylych detvanských krojích. Foto Jano Šrámek.

73. Neg. 1904: 27. říjen 1922, skupina slovenského dorostu Československého červeného kříže při návštěvě prezidenta Masaryka na Pražském hradě. Lidé oděni do svátečních krojů s tradičními dary panu prezidentovi na hradním nádvoří před sochou sv. Jiří. Foto Jano Šrámek.

74. Neg. 6601: 2. březen 1930, hold dětí prezidentu Masarykovi u příležitosti jeho 80. narozenin ve Španělském sále na Pražském hradě (zástupci Podkarpatské Rusi). Foto Jano Šrámek.

SPOLEČNOST A ELEGANCE DVACÁTÝCH LET HRADNÍHO FOTOARCHIVU

MIROSLAVA VANDROVCOVÁ, Národní muzeum, Praha

Abstract. The contents of the Prague Castle Photographic Archives are the photographic image of not only President Masaryk but indeed also the people around him. The author exploits the pictorial sources in studying the lifestyle and fashion trends of the 1920s. She focuses on women flanking politicians, especially TGM's wife Charlotte and the couple's daughters Alice and Olga, in addition to Hana Benešová, Hedvika Tusarová, Pavla Osuská, Jarmila Pellé, Karla Rašínová, Marie Udržalová etc.

Kolekce fotografií nazývaná Hradním fotoarchivem, zachycující svět kolem prvního československého prezidenta T. G. Masaryka, ale i v mnohem širším záběru celou řadu událostí od nejvyšší politiky po všední dny mladého státu, neobyčejně obohacuje naši představu a percepci podoby života této doby, často pokřivené školní výukou moderních dějin i naivní představou získanou z filmových pláten. Sbírkou svojí pestrostí a rozsahem navodí svému divákovi atmosféru, která po vzniku republiky panovala. Pro zkoumání některých fenoménů však v sobě fotografie nesou omezení, která si možná na první pohled ani neuvědomíme. Ta nejsou dána subjektivitou fotografa či politicky motivovanou objednávkou a nejsou dána ani pochybnostmi o celistvosti sbírky. Naopak, mezi těmito úskalími proplul Hradní fotoarchiv vítězně.

Pohlížíme do tváří dávno mrtvých lidí bez konceptuální znalosti, neznáme jejich politické postoje, osudy a často ani jména. Unikají nám vztahy a jejich pozadí, okolnosti, při kterých fotografie vznikaly, co jejich aktéry spojovalo, o čem v okamžiku, kdy je „navěky“ znehybnil hledáček fotografa, mluvili. To, že na těch stovkách negativů a pozitivů prvorepublikoví politici dostávají tvář, není jen fráze. Mnohokrát opakované oficiální fotografie v encyklopediích či skvělém Albu reprezentantů¹ ukazují většinou jen muže na vrcholu jejich politické kariéry a jen z jediného pohledu. Je příznačné, že známe tváře těch nejvýznamnějších, známe samozřejmě stovky fotografií

prezidenta Masaryka, fotografie prvního premiéra Karla Kramáře² či ministra zahraničí Edvarda Beneše³. Ale co například Vlastimil Tusar,⁴ Štefan Osuský⁵ nebo generál Joseph Maurice Pellé⁶, o jejich manželkách nemluví. Právě to byla společnost, která se kolem prezidenta pohybovala. Nebyli jen statickým objektem fotografa. Začteme-li se do dopisů, které Jarmila Braunerová,⁷ provdaná za generála Pellé, nebo Pavla,⁸ manželka francouzského vyslance Štefana Osuského, adresovaly manželce ministra zahraničních věcí Haně Benešové,⁹ postavy na fotografiích ožijí a začnou vyprávět svůj příběh.

Bohužel je to příběh černobílý. Na rozdíl od dobových společenských a módních časopisů jako *Pestrý týden*, *Elegantní Praha*, *Salon*, *Eva*, *Hvězda* a řady dalších, které za první republiky u nás vycházely, i sbírek uměleckých předmětů a věcí každodenní potřeby, uložených v našich muzeích, je prvorepubliková fotografie ochuzena o barvy.

V názvu mého příspěvku zazněla slova společnost a elegance. Slovo elegantní – tak silně svázané s prvorepublikovou módou – provází vlivem vizuálního vjemu fotografie Hradního fotoarchivu velmi intenzivně. Společnost, na fotografiích zachycenou, zde představují nejen prvorepublikové politické, hospodářské a kulturní elity, ale i nejhudší vrstvy v podobě kočujících cikánů na Slovensku, venkovského moravského obyvatelstva v krojích, nepostradatelných dívek v bílých šatech, vítajících „tatíčka osvoboditele“, či zástupů obyčejných lidí, které se shromáždily při

¹ SEKANINA 1927.

² Karel Kramář (27. 12. 1860–26. 5. 1937), český národně demokratický politik, první premiér Československé republiky.

³ Edvard Beneš (28. 5. 1884–3. 9. 1948), československý diplomat, ministr zahraničních věcí a prezident.

⁴ Vlastimil Tusar (18. 10. 1880–22. 3. 1924), český sociálně demokratický politik, předseda 2. a 3. vlády, vyslanec v Berlíně.

⁵ Štefan Osuský (31. 3. 1889–27. 9. 1973), slovenský diplomat, vyslanec ve Francii.

⁶ Maurice César Joseph Pellé (8. 4. 1963–16. 3. 1924), francouzský generál, náčelník francouzské vojenské mise v Československu, 1921–1924 vysoký komisař v Turecku.

⁷ Jarmila Braunerová, poprvé provdaná Erbanová, podruhé Pelléová, (1892–1964).

⁸ Pavla Vachková, provdaná Osuská (1891–1980), operní zpěvačka a manželka Štefana Osuského.

⁹ Hana Benešová (16. 7. 1885–2. 12. 1974), manželka Edvarda Beneše.

75. Neg. 2370: 9. srpen 1923, pobyt prezidenta Masaryka na Slovensku, výlet z Bystričky na Větrné Hole (TGM, Pavla Osuská, Alice Masaryková, Hana Benešová, Edvard Beneš, Štefan Osuský). Foto Jano Šrámek.

nejrůznějších příležitostech v pražských ulicích. Tyto vrstvy jsou jen kulisou a doprovodem fotografií, jejichž hvězdami byly elity první republiky. Elity často propojené příbuzenskými svazky.¹⁰

Ač sbírka shromáždila fotografie z let 1918–1933, její těžiště leží v letech dvacátých. Závěrečná léta Hradního fotoarchivu 1930–1933 provází kvantitativní, ale hlavně kvalitativní pokles fotografií. Stejně jako hospodářská krize dolehla na společnost, shoda okolností ovlivnila negativně i další produkci fotografií.¹¹

Příspěvek si neklade za cíl postihnout životní styl první republiky. Toto téma by si sice zasloužilo detailní rozbor, který doposud česká historiografie postrádá, Hradní fotoarchiv je však pro něj příliš úzkým pramenem. A móda, ač možná na první pohled nejvýraznější, je jen jedním z celé řady fenoménů, které v sobě obsahuje. Životní styl je totiž souborem jevů, jež jsou součástí života hospodářského, politického a kulturního ve velmi širokém slova smyslu.¹² I v módě se ovšem promítly inspirace, ze kterých čerpal i vlastní styl Československé republiky – rondokubismus. Objevují se zde vlivy domácího folklóru a státních symbolů, ať už je to na čepici prezidenta či šatech s širokými rukávy

a vyšíványi dekorativní prvky na vsadkách či lemech, které oblékly manželky politiků do parného léta. Svéráz měl však v módě spíše charakter národnostní a politický. Kroje se objevovaly i v městských ulicích, ale jen jako slavnostní oděv při národnostně demonstrativních akcích, jako byly průvody, uvítání státníků či všesokolské slety.¹³

Bylo třeba překonat řadu poválečných let, než si první republika začala uvědomovat, že přestála nástrahy kladené její mladé demokracii zásobovacími potížemi, nezralostí státu, vzrůstem sociálního napětí, nacionalismem a dalšími jevy; a ocitla se na dostatečném stupni vývoje, umožňujícím jí sebereflexi. Teprve závěr dvacátých let tedy přinesl hmatatelnou změnu. Ženám se dostalo rovnoprávnosti nejen teoreticky proklamované, stále častěji dosahovaly vysokoškolského vzdělání, usedaly coby řidičky do sportovních vozů, coby političky do poslanecké sněmovny a senátu. Do domácností pronikaly nové přístroje, elektřina a vodovod s kanalizací. Velký sál Lucerny zval k společenskému vyžití, stejně jako v závěru dvacátých let moderní barrandovské terasy či sportovní stadion na Strahově.¹⁴

Ideálem byla žena sportovní, opálená, štíhlá a jednoduše elegantní. Stejně jako se k západní Evropě, hlavně

¹⁰ Například synové starosty Československé obce sokolské Josefa Scheinera (21. 9. 1861–11. 1. 1932) si vzali za ženy dcery ředitele Živnostenské banky Jaroslava Preisse.

¹¹ O tom viz podrobněji příspěvek Libora Jůna v tomto Sborníku či: BĚLIČOVÁ 2008.

¹² KÁRNÍK 2003, s. 434.

¹³ O tom viz podrobněji příspěvek Jiřiny Langhammerové v tomto Sborníku či: UCHALOVÁ 1996, s. 50.

¹⁴ KÁRNÍK 2003, s. 439

76. Neg. 236: 25. duben 1920, volby do senátu. Edvard Beneš s chotí Hanou Benešovou. Foto Jano Šrámek.

Francii, obracela politická orientace, bylo tomu tak i s módními trendy. Francouzská elegance v kombinaci s anglickou a americkou praktičností a uměřeností vytvářely podklady pro českou tvorbu. Konfekce začala vytlačovat u běžné populace salónní módu šitou na zakázku a zpřístupňovala tak poslední módní trendy mnohem širším sociálním vrstvám. Z nejznámějších jmenujme Neheru, Rolného a v obuvi firmu Baťa.

Oproti době předválečné, kdy „*Rubens to ještě vítězně vyhrával nad Grecem...vnadné dámy...pas k přeštipnutí a mocný oblouk vpředu i vzadu...*“¹⁵, móda dvacátých let se nesla v duchu rovné linie, sníženého pasu a téměř chlapecké postavy. Tou se ovšem mohly chlubit spíše herečky stříbrného plátna, než manželky politiků. Fotoarchiv zachycuje i ty, např. Růženu Naskovou (neg. č. 347¹⁶), v té době již ovšem korpulentní dámu,¹⁷ ale i štíhloukou Mílu Pačovou¹⁸ (obr. 79) či Jarmilu Kronbauerovou¹⁹ a další. Sledujeme-li módu a její proměny během dvacátých let na snímcích

Hradního fotoarchivu, jsou to ovšem dámy po boku politiků, které mohly módní diktát proměnit v realitu. Nejzřetelnější je to na snímcích z prvních let republiky, kdy většina z nich oblékala oděv podle již poválečné módy. Na fotografiích se objevují sukně do půli lýtek, vrstvený styl i soudková silueta, zatímco ostatní ženy, zachycené na fotografiích v davu, mají stále bílé halenky, dlouhé rozšiřující se sukně a výrazný pas (např. neg. č. 236, 1515). Zajímavé je i sledovat typ oficiálních akcí, kterých se ženy českých politiků účastnily. Omezením je skutečnost, že ne všechny partnerky politiků se daří na fotografiích identifikovat.²⁰

Ženská móda nabízela oproti mužské mnohem větší pestrost střihů, barev i individuálního projevu. Naopak základ mužské garderoby byl založen na solidnosti, jednoduchosti a kvalitě zpracování. „*Ačkoli se to zdá paradoxní, je vlastně mužské strojení až komicky vážné oproti ženskému lehkomyšlnému zmatku, který se opakuje na začátku každé*

¹⁵ NASKOVÁ 1952, s. 110.

¹⁶ U fotografií odkazují na čísla negativů. Ne všechny mohly být v tomto sborníku otištěny, ale bude možné je dohledat v databázi Hradního fotoarchivu na internetu: <http://fotoarchiv.nm.cz/anm/>

¹⁷ Růžena Nasková, vlastním jménem Růžena Nosková (28. 11. 1884–17. 6. 1960), česká herečka, 1907–1948 členka souboru Národního divadla v Praze.

¹⁸ Míla Pačová, vlastním jménem Jaromíra Pačová, (11. 4. 1887–20. 3. 1957), česká herečka, manželka JUDr. Jana Krčmáře, 1921–1934 činná ve Vinohradském divadle, od roku 1934 v Národním divadle.

¹⁹ Jarmila Kronbauerová (11. 8. 1893–6. 11. 1968), česká herečka a zpěvačka, v letech 1913–1960 členka Národního divadla v Praze. Jarmila Kronbauerová byla aktivní ve spolku „Pražská móda“. Na fotografiích Hradního fotoarchivu je ovšem zachycena jen v kostýmech svých rolí, jako svůdná Hippodamie v Náměluvách Pelopových (poz. 898/1923) a Markesa Juana v Kolumbovi (poz. 32/1924)

²⁰ Vzhledem k tomu, že záběr Hradního fotoarchivu je velmi široký, není v moci jednotlivých badatelů určit všechny události a osobnosti na fotografiích zachycené. Proto jsme uveřejnili databázi fotografií na internetu. Vyzýváme odbornou veřejnost ke spolupráci a za jakékoli doplňující informace děkujeme.

77. Neg. 2997: 21. červen 1924, Židlochovice, návštěva cizích žurnalistů (Alice Masaryková, TGM, Jan Malypetr, Jan Masaryk). Foto Jano Šrámek.

sezony.²¹ Základem byly čtyři barvy: šedá, černá, modrá a hnědá v odstínech od nejsvětější po tmavou, například u hnědé od pískové po čokoládovou. Muži nacházeli inspiraci především v monděním časopise *Gentleman*, který vycházel od roku 1924 a ne nadarmo nesl podtitul: *Revue moderního muže*.

Těto inspirace bylo třeba nejen v oblasti módních trendů, ale i ve společenském chování. Například anglický vyslanec v Praze sir George Clerk (obr. 80) byl zcela šokován chováním českých státníků. Ve snaze o sblížení nové politické reprezentace se starou tradiční šlechtickou vrstvou „...*uspořádal k tomuto účelu slavnostní večeři. Vyslanectví věnovalo několikadenní péči přípravě zasedacího pořádku u stolů, aby se nikdo nemohl cítit dotčen. Večeře měla začít o půl deváté a včasný příchod se bral jako samozřejmost zdvořilých. Jenže z „nových“ nepřišli někteří, kdo účast potvrdili, naopak objevili se ti, co se omluvili, někteří, kteří sdělili, že přijdou bez manželky, dorazili s chotí a naopak. Četní navíc přicházeli pozdě. Jeden ministr dorazil až po telefonické urgenci těsně před půl desátou a ke všemu – v očích Britů a šlechty šoking – měl nové, hlasitě vrzající boty; vždyť gentleman kupříkladu nový oblek, než v něm jde do společnosti, poněkud obnosí nebo to za něj udělá komorník. Večeře*

*mohla začít až o půl desáté, kdy byla jídla studená, v očích Britů „zkažená“ ...“.*²² Kontakty s Angličany a Francouzy měly ovšem na československou politickou reprezentaci blahodárný a kultivující vliv.

Na stránkách *Gentlemana* se začali objevovat i českoslovenští státníci jako vzory jednoduché anglické elegance pro tisíce mužů. Zahraničním vzorem nedbalé elegance jim byl princ Waleský, následník anglického trůnu.²³ V Československu se takovými vzory stali Jan Masaryk, Štefan Osuský²⁴ a Edvard Beneš. V samém centru pozornosti Hradního fotoarchivu ale nestojí nikdo jiný, než sám prezident **Tomáš Garrigue Masaryk**.

Osobnost prvního československého prezidenta je výjimečná v mnoha ohledech a jeho životní styl, oděv i vztah k prezentaci vlastní osoby odpovídá celkové kompozici jeho prezidentského mandátu. Ne náhodou, když vyšlo první číslo *Pestrého týdne*, byl na jeho obálce právě prezident.²⁵ Prezident Osvoboditel, svázaný se vznikem nového státu, byl ideálním symbolem i pro nově vznikající časopis.

V roce 1918 bylo Tomáši Masarykovi šedesát osm let. Z dnešního pohledu, a prvorepublikového dvojnásob, muž za zenitem tvůrčích sil. Nikoli však Masaryk. Ještě v polovině listopadu, kdy ho jednomyslně zvolili v Praze aklamací

²¹ ANONYM 1927.

²² KLIMEK 2003, s. 67.

²³ UCHALOVÁ 1996, s. 97.

²⁴ SIBLÍK 1929, s. 7.

²⁵ *Pestrý týden*, roč. 1, čís. 1 (Praha 2. 11. 1926), s. 1.

78. Neg. 5819: 8. listopad 1928, slavnostní zahájení stavby Památníku na Žižkově (Edvard Beneš, Hana Benešová, František Udržal, Milan Hodža). Foto Jano Šrámek.

prezidentem nové země, byl v USA. Přes Anglii, Francii a Itálii dorazil 21. prosince 1918 do rozjásané Prahy. Vracel se do vlasti z daleké Ameriky, doma ho čekala dcera, syn i nemocná manželka. Masaryk splňoval svým aktivním způsobem života i svou štíhlou postavou požadavek na moderního muže. Zatímco mladíci bojovali s kily na hřišti s raketou či v taneční vinárně při charlestonu, Masaryk se do pozdního věku udržoval ve formě střídanou stravou, abstinencí²⁶ a jízdou na koni.

První léta mladé republiky byla spojena s velmi silným postavením armády. Armáda se po vzniku republiky postupně ocitla na vrcholu pomyslného žebříčku vážnosti. Příjezd legionářů, slavnosti výročí bitvy u Zborova (neg. č. 1556–1585), vojenské přísahy (např. neg. č. 58) a další vojenské slavnosti se staly běžnou součástí života lidí. Armáda prolula do každodennosti silou, kterou ji oprávněně právě skončivší válka. Součástí VII. všesokolského sletu v roce 1920 byla i velkolepá ukázka husitského válečnictví v podání československé armády (neg. č. 345, 346).

Vedle prezidenta se během prvních dvou let, zachycených v rozsáhlejší míře na fotografiích Hradního fotoarchivu, objevují pravidelně vojáci v čele jak československé

armády, tak druhé, neméně důležité francouzské, reprezentované francouzskou vojenskou misí, v jejímž čele stál charismatický generál Maurice Césaire Joseph Pellé. K jeho osobě se vrátíme ještě později, neboť na fotografiích Hradního fotoarchivu je zachycena výjimečná událost jeho života, které nelze nevěnovat pozornost.

Symbolem zobrazení prezidenta tak, jak ho znali jeho současníci v soukromí i při příležitostech oficiálních a jak ho zobrazil i Karel Čapek ve svých proslavených fotografiích i Hradní fotoarchiv, se stal jednoduchý bílý či šedý „vycházkový oblek“²⁷ (obr. 81 a 82). Sako s volným límečkem (oproti vojenské uniformě, která měla stojáček), s našitými kapsami a volným páskem nosil Masaryk nejen ve volném čase, ale přijímal v něm i méně oficiální návštěvy a cestoval v něm. Doplnila ho bílá košile s nízkým límcem s přehnutými růžky, která se nosila ke společenským oblekům, a kravata, která se uplatňovala jen lehce ve výstřihu. Ostatně tento typ košile Masaryk nosil i k modernějšímu sakovému obleku (např. neg. č. 310, 449), ke kterému většina mužů z jeho okolí nosila již košili se zakulaceným ohnutým límečkem. Sako nezměnilo po celou dobu Masarykova působení ve funkci prezidenta střih.²⁸ Ten se lehce blížil tzv.

²⁶ ČAPEK 1937, s. 185. Mezi fotografiemi Hradního fotoarchivu se nachází i snímek z 5. 7. 1930 zachycující Masaryka popíjejícího s francouzskými důstojníky v zahradě zámku v Židlochovicích s největší pravděpodobností šampaňské (neg. č. 6854).

²⁷ Masarykovy obleky jsou uloženy ve sbírkách Masarykova muzea v Hodoníně.

²⁸ Jeden z Masarykových vycházkových bílých obleků (inv. čís. H8-16 252) a doplňky (límeček se stojáčkem a kravata) od firmy Buschek & Suda (přírůstkové čís. H8p-6/09) jsou součástí sbírek oddělení novodobých českých dějin Národního muzea.

79. Neg. 2287: Červenec 1923, herečka Míla Pačová vstupuje do ateliéru prof. Jana Štursy, portrétní fotografie. Foto Jano Šrámek.

80. Neg. 3747: 22. září 1925, pobyt prezidenta Masaryka v Topoľčiankách (TGM, sir George Russel Clerk, Jan Masaryk). Foto Jano Šrámek.

„frenčům“ – důstojnickým blůzám, ovšem bez vojenského původu, tolerovaným ve druhé polovině války v rámci ruské armády. K tomu vysoké kožené holínky, kalhoty zv. „rajtky“, které patřily za první republiky k módnímu a obecně oblíbenému oděvu. Nosili je nejen vojáci k uniformě, hodily se i pro sport. Brávali si je František Udržal,²⁹ Edvard Beneš i Štefan Osuský jako pohodlné kalhoty pro volný čas a stejně jako Masaryk pro jízdu na koni. Nejintenzivnější je vojenská inspirace čepicí zvanou „furážka“, používanou československými legionáři v Rusku. Masaryk ji nosil zdobenou na jejich paměť bikolorou. Řada módních závodů kopírovala jeho čepici, takže i v nejbližších vrstvách obyvatelstva bylo možné si koupit stejnou pokrývku hlavy, jako měl prezident. Obecně lze říci, že demokratičnost první republiky se projevila i v typové jednotě pánského oblečení, která umožnila nosit „stejně“ oblečení jako prezident i řadovým občanům.³⁰ V rozporu s tím stojí Masarykovo úsilí se odlišit, jeho snaha vytvořit si vlastní typický styl, jehož projevem byla právě jeho „vycházková uniforma“.

Ač Masaryk při letních pobytech v Bystrici na Slovensku lovil, chodil na divoká prasata a zastřelil i medvěda,³¹

po vzniku republiky se této vášni spíše vyhýbal, na rozdíl od svého okolí. Například kancléř Přemysl Šámal,³² Karel Kramář, Antonín Švehla³³ a další tuto zábavu brali nejen jako sportovní a oddechovou záležitost, v některých případech vášeň, ale též jako společenskou událost, při které bylo možné při neformálním rozhovoru projednat i mnohem oficiálnější záležitosti. Hradní fotoarchiv zachycuje hony v lánské oboře, vesměs pořádané na počest vzácných hostů. V září 1922 to byla návštěva panovníka Království Srbů, Chorvatů a Slovinců Alexandra Karadjordjeviče. Nejprve si prohlédl oboru při vyjížděce kočárem, při následném honu krále doprovodil kancléř Přemysl Šámal. Dne 12. září 1922 se v lánské oboře sešli na honu dva zahraniční vyslanci, francouzský Fernand Couget a anglický George Russel Clerk. Z českých politiků se účastnili Karel Kramář, Přemysl Šámal a Jan Masaryk³⁴. Na počest francouzského vyslance Fernanda Cougeta se konal i hon v roce 1926, kterého se zúčastnila celá řada diplomatů i osobností z českého veřejného života. V lánské oboře se tehdy potkali někteří vyslanci, jako například Sabit Bey z Egypta, Ferdinand Marek z Rakouska, Walter Koch z Německa, Fernand Cou-

²⁹ František Udržal (3. 1. 1866–24. 4. 1938), český agrární politik, v této době byl ministrem národní obrany.

³⁰ UCHALOVÁ 1996, s. 97.

³¹ <http://www.muzeumtgm.cz/cz/osobnosti/Podrobny-zivotopis>

³² Přemysl Šámal (4. 10. 1867–9. 3. 1941), český národně demokratický politik, kancléř prezidenta republiky.

³³ Antonín Švehla (15. 4. 1873–12. 12. 1933), český agrární politik, ministr a předseda vlády.

³⁴ Jan Garrigue Masaryk (14. 9. 1886–10. 3. 1948), československý diplomat, vyslanec v Londýně.

81. Neg. 4945: 2. červenec 1927, vojenská přehlídka v Praze na Vypichu (gen. Stanislav Čeček, Mořic Hruban /zády/, Tomáš Garrigue Masaryk, Antonín Švehla, Jan Malypetr). Foto Jano Šrámek.

get z Francie, Henrik Muller van Werendycke z Holandska, spolu s generálem Stanislavem Čečkem,³⁵ generálem Janem Syrovým,³⁶ kancléřem Přemyslem Šámalem, ředitelem Živnostenské banky Jaroslavem Preissem³⁷ a dalšími (neg. č. 4673). Prezident Masaryk se zřejmě žádného honu nezúčastnil, přestože by to jeho sportovnímu naturelu i oblíbené vycházkové „uniformě“ odpovídalo.

Jistá konzervativnost je patrná i v Masarykově dalším oděvu. Vedle zmíněného vycházkového obleku nosil nejčastěji jednořadé obleky s vestou, ve všech odstínech od bílé po černou, a žaket, vždy doplněný bílou košilí se stojáčkem a kravatou. Masaryk dbal na svůj zevnějšek, nakupoval v nejprestižnějších obchodech, mezi něž patřil i oblíbený Buschek & Suda. Jen výjimečně ho zachytil fotograf po cestě v automobilu v nepříliš padnoucím, zmačkaném či zmoklém plášti. Bylo to v druhé polovině dvacátých let, kdy měl Masaryk za sebou nemoci i ztrátu milované ženy (neg. č. 5424).

Masarykovi hrozila v jeho postavení hlavy státu izolace, ocitl se na Hradě a v Lánech ve skleníkovém prostředí, kde ho obklopovali jen jeho nejbližší a jím pozvaní hosté. Aby tomu čelil, pořádal v Královské zahradě různé čaje, cestoval po celé republice a navštěvoval i malé vesnice, například na Moravě. Jistým pokusem o neodtržení se od reality byly i jeho návštěvy pátečníků na Vinohradech u Čapků. Ani zde však Masaryk nezapadl, jeho osobnost vyčnívala, ať byl kdekoli, ostatní hosté před ním cítili ostrych a volnější zábava se rozproudila až po jeho odchodu. Jedinými opravdovými přáteli, i když spíše v rodinném duchu, tak byli manželé Benešovi.

Čaje na Hradě byly pořádány hned od roku 1919. Zváni byli českoslovenští politici s manželkami, zahraniční diplomaté, ale i malíři, jako Max Švabinský,³⁸ universitní profesori Leopold Heyrovský,³⁹ Čeněk Strouhal⁴⁰ či František Vejdovský,⁴¹ šlechtici Bedřich Lobkowicz, Bedřich Schwarzenberg a další.⁴²

³⁵ Stanislav Čeček (13. 11. 1886–29. 5. 1930), československý generál, přednosta vojenské kanceláře prezidenta republiky.

³⁶ Jan Syrový (24. 1. 1888–17. 10. 1970), československý generál, náčelník hlavního štábu československé armády.

³⁷ Jaroslav Preiss (8. 12. 1870–29. 4. 1946), český finančník, ředitel Živnostenské banky.

³⁸ Max Švabinský (17. 9. 1873–10. 2. 1962), český malíř a grafik, rektor Akademie výtvarných umění.

³⁹ Leopold Heyrovský (14. 11. 1852–17. 2. 1924), český právník, profesor Právnické fakulty v Praze, zakladatel české právní romanistiky, otec Jaroslava Heyrovského.

⁴⁰ Čeněk Strouhal (10. 4. 1850–26. 1. 1922), český fyzik, profesor experimentální fyziky na univerzitě v Praze, ředitel Fyzikálního ústavu.

⁴¹ František Vejdovský (2. 10. 1849–4. 12. 1939), český zoolog, profesor srovnávací anatomie, embryologie a zoologie na univerzitě v Praze, předseda Královské české společnosti nauk.

⁴² AÚTGM, A. G. Masaryková, k. 6, č. 35.

82. Neg. 2168: 3. květen 1923, prezident Masaryk při přehlídce vojska v Domažlicích. (TGM, gen. Jan Syrový /bokem/, gen. Eugen D. Mittelhauser, František Udržal). Foto Jano Šrámek.

Spokojenou atmosférou je nabitá fotografie, která vznikla u příležitosti čaje pro americké Čechy, který prezident uspořádal v Královské zahradě 3. července 1920. Masaryk, zachycený ve společnosti dvanácti krajanek z Ameriky, zde působí mladistvým, svěžím, společenským a nesmírně spokojeným dojmem. Sám v letním světlém elegantním sakovém obleku, s vestičkou a světlým kloboukem, s úsměvem na tváři, zapadá do koncepce ženami milovaného prezidenta (neg. č. 448).⁴³

Prezidentova žena **Charlotta Garrigue Masaryková**⁴⁴ měla v první republice vyměřený už jen krátký čas, který často trávila mimo veřejné dění, buď v Lánech, nebo v sanatoriu v pražském Veveříně. Vnučky Anna⁴⁵ a Herberta⁴⁶ vzpomínaly na babičku jako na vysokou dámu se světlou pleť a modrošedýma očima, s vlasy upravenými do drdolu.⁴⁷ Fotografie ji zachytily jen zřídka.

K volbě do poslanecké sněmovny 18. dubna 1920 přišla Charlotta Masaryková, doprovázena dcerou Alicí,⁴⁸ oděna v bílé batistové halence se stojáčkem, pro ni tak charakteristické, jednoduchém šedém kabátě až na zem, volně pře-

pásaném, zdobeném velkými knoflíky⁴⁹ a v malém černém kloboučku (obr. 83). Před zimou si pořídila dva takové velurové kloboučky v továrně na slaměné a plstěné klobouky St. Bartoše.⁵⁰ Kožené tmavé rukavičky a hůlka doplnily vzezření elegantní první dámy. O pár dní později se ochladilo, a tak k volbám do senátu, kterých se Charlotta účastnila po boku svého muže, přišla sice ve stejném kabátě, ale tentokrát zahaleném až ke krku, doplněném šedou kožešinou a nepříliš sladěnou černou kožešinovou čepicí (neg. č. 231). Vedle elegantního Masaryka působila jako stará, unavená a nemocná žena, kterou i ve skutečnosti byla.

O dva měsíce později doprovodila Masaryka na všesokolský slet. Již slet v roce 1912 byl vzepětím českého národa, ale i ohromnou prezentací korzetů a klobouků. Stejně jako dnes dostihy, byly tyto slety velkou přehlídkou prvorepublikové módy. Stačilo pár let a již ten první republikový, ve skutečnosti sedmý, se stal svědkem naprosté proměny módních trendů. Roli jistě hrála i mezinárodní účast gymnastů a gymnastek, například z Ameriky a Švédska. Dámy na tribunách v proutěných křesílkách doplnily lehké

⁴³ Viz detail fotografie na obálce tohoto Sborníku.

⁴⁴ Charlotta Garrigue Masaryková (20. 11. 1850–13. 5. 1923).

⁴⁵ Anna Masaryková (4. 4. 1911–18. 3. 1996), dcera Masarykova syna Herberta, historička umění.

⁴⁶ Herberta Masaryková (6. 7. 1915–30. 9. 1996), dcera Masarykova syna Herberta, muzikoložka.

⁴⁷ KOSATÍK 1993, s. 68.

⁴⁸ Alice Garrigue Masaryková (3. 5. 1879–5. 11. 1966), prvorozená dcera T. G. Masaryka, česká socioložka, propagátorka emancipace žen a abstinentského hnutí, předsedkyně Československého červeného kříže.

⁴⁹ Knoflíky, pravděpodobně mosazné, mohly být inspirovány poválečnou módou s vojenskými prvky.

⁵⁰ AÚTGM, T. G. Masaryk/R, k. 363, č. 88.

83. Neg. 222: 18. duben 1920, volby do poslanecké sněmovny (Charlotta Garrigue Masaryková, Alice Masaryková). Foto Jano Šrámek.

letní komplety výraznými klobouky. Jediná nepřišla bez této ozdoby hlavy. Velmi vkusný malý tmavý klobouček zvolila ke světlému pláští téměř pánského střihu i Charlotta Masaryková. Dámy mladší popustily uzdu fantazii intenzivněji a na jejich hlavách se objevily kreace s květinovými girlandami či našasenými stuhami. Ženy sedící v řadách s nejlevnějšími vstupenkami se ozdobily alespoň slamáky a klobouky ovinutými jednoduchou stuhou. Byl to první sokolský slet ve svobodném Československu a Sokolstvo bylo průkopníkem a propagátorem československého národa, jak již bylo zmíněno v souvislosti se sletem v roce 1912. Ženy z venkova často dorazily v kroji, tak typickém pro první léta po vzniku státu. Oblíbené byly i dvojdielné komplety inspirované lidovým oděvem, většinou ve světlém tónu, zdobené vyšívanými vsadkami, či halenky s lidovou výšivkou. Tu často najdeme především na oděvu žen z obsluhujícího personálu sletu, jako byly kuchařky.

Charlotta byla konzervativní v řadě názorů. Na jednu stranu byla propagátorkou ženské emancipace a volila sociální demokracii, na druhé straně například v oděvu se její puritánství odrazilo velmi intenzivně. Bílá halenka a černá dlouhá sukně. Skutečnost, že móda sukně po válce zkrátila, se jí netýkala. Nejspíš by nepodlehla módnímu diktátu, ani kdyby jí osud dopřál delší život. Pouze v létě 1921, kdy při-

jela poprvé s Masarykem do Lán, oblékla světlý komplet místo tmavé sukně. Dávala si šít i šaty,⁵¹ ale i ty většinou doplňovala svojí charakteristickou bílou batistovou halenkou. Neměla oblíbený salon, nejčastěji šila u levné krejčovce R. Šichové. Částky nepřekračovaly několik stovek korun.⁵² I vzhledem k jejímu zdravotnímu stavu a například k rozsáhlému nákupnímu seznamu, který si v létě 1919 odvezla do Londýna Alice Masaryková, lze předpokládat, že to byla právě Alice, která za matku obstarávala řadu nákupů. Například při této cestě do Londýna měla za úkol matce koupit pásky do vlasů, šátky, košile, kombiné, pumpky, punčochy, rukavice, pyžama, zimní boty, svetr, látky... – vše podle konkrétního požadavku na materiál, barvu apod. Naopak otec požádal všehovšudy o tílko, vázanky, psací potřeby, diář a knihu.⁵³

Masarykova nejstarší dcera **Alice Masaryková**, přezdívaná „paní doktor“, zaujímá jednoznačně mezi všemi ženami na fotografiích Hradního fotoarchivu výlučné postavení. Dáma sebevědomá, autoritativní a svým způsobem jedinečná. Byla přesvědčena o výjimečnosti své a hlavně svého otce: „*Tata, já vím, že se Pánbůh o nás stará..., že nás vyvolil, abychom v našem státě uskutečnili ideál pravé revoluce...*“.⁵⁴ Alice je jedinou ženou, která se po smrti matky Charlotty objevovala po dlouhá léta po Masarykově boku.

⁵¹ AÚTGM, T. G. Masaryk, k. 363, č. 88.

⁵² AÚTGM, C. G. Masaryková, k. 3, č. 14.

⁵³ AÚTGM, A. G. Masaryková, k. 7, č. 40.

⁵⁴ KLIMEK 1996, s. 35.

84. Neg. 6310: 8. červenec 1929, garden-party na počest zahraničních hostů u příležitosti Orelského sletu (Alice Masaryková, patrně Marie Udržalová /dcera/, Jan Šrámek). Foto Jano Šrámek.

A to navzdory skutečnosti, že Masaryk se ženami obklopoval rád. Vedle Giuliany Benzoni,⁵⁵ poslední snoubenky nešťastně zesnulého Milana Rastislava Štefánika,⁵⁶ strávil v roce 1921 dovolenou na Capri (poz. 2971–3009/1921). Společnost dělala Masarykovi i při jeho cestě do Egypta, Palestiny a Řecka (poz. 56–237/1927) v roce 1927⁵⁷ a navštěvovala ho v Československu. Spisovatelka Oldra Sedlmayerová⁵⁸ se na fotografiích Hradního fotoarchivu neobjevuje, přestože se v roce 1928 zúčastnila pozdně letního Masarykova pobytu v Topolčiankách.⁵⁹

Slavnostní a oficiální okamžiky po Masarykově boku zůstaly vyhrazeny jeho ženě a po její smrti dceři Alici. Ta doprovázela otce na jeho zahraničních cestách i při většině cest po republice. Na slavnosti v Táboře pořádané v březnu 1920 přijela Alice v tmavším kostýmu přepásaném v pase koženým páskem, doplněném bílou košilí s větším límcem a kravatou. Dojem skautské uniformy ještě umocnil klobouk (poz. 1320/1920).

Alice se počátkem roku 1919 stala předsedkyní Československého červeného kříže. Vzdělaná a inteligentní žena, která nemohla vložit svoji lásku jinam než do služby otci a potřebným, našla v této funkci svoji seberealizaci.⁶⁰ Stala se tak první „první dámou“, která svoje působení na Pražském hradě propojila s charitativní činností. Do prostor Hradu přenesla některé oficiální akty i méně formální slavnosti Československého červeného kříže i Slavnosti dorostu Červeného kříže.

V roli první dámy organizovala Alice celou řadu společenských akcí v sídlech prezidenta republiky. V prvních letech to bylo ve spolupráci se sekčním šéfem Kanceláře prezidenta republiky, tj. v podstatě ceremoniářem, dr. Guthem-Jarkovským⁶¹. Vztah to nebyl bezproblémový. Guth nesouhlasil s převzetím role první dámy Masarykovou dcerou, vadila mu Alicina přisnost, neústupnost a rozhodnost. Alice se účastnila i některých oficiálních zahraničních přijetí, což neodpovídalo protokolu. Navíc Guthovi

⁵⁵ Giuliana Benzoni (1896–1982), italská aristokratka, přítelkyně některých českých politiků.

⁵⁶ Milan Rastislav Štefánik (21. 7. 1880 – 4. 5. 1919), slovenský politik a francouzský generál, ministr vojenství.

⁵⁷ ANM, H. Benešová, k. 4, č. 193.

⁵⁸ Oldra Sedlmayerová (4. 7. 1884 – 6. 6. 1954), autorka několika básnických sbírek a prozaických knížek, veřejná pracovnice, aktivně činná v Ženské národní radě, v organizaci YWCA a Vzdělávatelském odboru Sokola. Její pozůstalost obsahující i korespondenci s prezidentem Masarykem je uložena v Literárním archivu Památníku národního písemnictví.

⁵⁹ ŠETŘILOVÁ – ČECHURA 1996, dopis č. 99.

⁶⁰ Viz LOVČÍ 2003; LOVČÍ 2007.

⁶¹ Jiří Stanislav Guth-Jarkovský (24. 1. 1861–8. 1. 1943), český tělovýchovný pracovník, generální tajemník Mezinárodního olympijského výboru, ceremoniář prezidenta republiky, autor knih o společenském chování.

85. Neg. 2438: 21. srpen 1923, pobyt prezidenta Masaryka v Topoľčiankách. Druhá recepcie pro slovenské hosty (Alice Masaryková, Hana Benešová, Aurelie Hoppeová, Irena Hodžová, Viktor Hoppe, Marta Markovičová, Marta Kállayová, Jozef Kállay, Ivan Markovič). Foto Jano Šrámek.

zasahovala do jeho kompetencí. Konflikt vyvrcholil jeho odchodem z Hradu.⁶² Vystřídal ho generál Viktor Hoppe.⁶³ Galantní generál byl více ochoten snášet Aliciny zásahy a nálady.

Dne 27. května 1922 se konal dobročinný bazar pořádaný Československým červeným křížem. Akce se tentokrát konala v zahradě letohrádku královny Anny. Na fotografiích Hradního fotoarchivu zaujmou mezi ženami svým oděvem Hana Benešová, Hedvika Tusarová a Alice Masaryková, tj. trojice dam, která módní vkus formovala. První dvě osobitým vkusem, třetí výlučností svého postavení.

Alice rovněž doprovázela otce k volbám. Ještě v roce 1920 šla s matkou (neg. č. 223), v následujících letech vždy s otcem. Postupem let volila Alice zajímavější a méně usedlé modely. Sice vždy v tmavém kostýmku s bílou halenkou (neg. č. 2596), ale v roce 1925 jej doplnila nesmírně elegantním kabátkem s lemy z dvoubarevné kožešiny (neg. č. 3875). V roce 1929 opět v kostýmku, očividně pohublá, tentokrát neodložila brýle⁶⁴, ale vypadala jednoduše a elegantně.

Alice si potrpěla na kvalitní a drahé oblečení. Šila v nejprestižnějších pražských salonech, u Hany Podolské, Oldřicha Rosenbauma a Arnoštky Roubíčkové. Jen v roce 1921

utrčila u Rosenbauma 19 375 korun, tj. sumu odpovídající například téměř čtvrtině ročního platu ministra. A to si ještě v „pařížském módním salonu pro dámy Tronička & Baštáře“ v Praze dala ušít další dva kostýmy a několik blůz, u Marie Jirčákové v Praze vyšivanou batistovou róbu a další čtyři šaty. O kloboucích nemluví, jen od 12. února do 14. května jich bylo v Maison de chapeaux Hany Kresingrové v Praze šest.⁶⁵

Milovala i kožešiny – ty ostatně k módě dvacátých let neodmyslitelně patřily a nosily je ženy téměř všech sociálních vrstev téměř ke všem příležitostem. Alice nosila s oblibou na kabátech šalové límce s kožešinou s vysokým vlasem. Na garden-party na počest zahraničních hostů orelského sletu v červenci 1929 popíjela čaj v bílém plášti zdobeném bílou kožešinou, zřejmě ze stříbrné lišky (obr 84).

Tématem samostatné studie by se mohla stát společnost, která se účastnila téměř každoročního, rodinně a soukromě zaměřeného pobytu Masaryka v Topoľčiankách. Zahradní slavnosti a výlety do okolí, které Alice Masaryková ve spolupráci s otcem plánovala dopředu a na něž zvaným hostům posílala program,⁶⁶ se stávaly „módní přehlídkou“ letní módy. Dominuje světlá barva, kvalitní lehké materiály, perfektní doplňky... sotva najdeme v celé sbírce Hradního foto-

⁶² KLIMEK 2003, s. 76–78.

⁶³ Viktor Hoppe (14. 4. 1874–22. 5. 1962), československý generál, od ledna 1922 ceremoniář prezidenta republiky, zakladatel a předseda Invalidní péče.

⁶⁴ FOTOREPORTÁŽ 1929d.

⁶⁵ AÚTGM, C. G. Masaryková: k. 7, č. 41.

⁶⁶ NA, A. Švehla, k. 2, č. 197. Alice Masaryková Antonínu Švehlovi 3. 8. 1923.

86. Neg. 2033: Leden 1923, zimní dovolená prezidenta Masaryka v Tatranské Lomnici (TGM, Alice Masaryková, Janka Thomka Markovická, Ladislav Markovický). Foto Jano Šrámek.

archivu fotografie tak ovlivněné módním diktátem, jako na setkáních politiků s manželkami v Topoľčiankách. Na jednu stranu neformální, uvolněné prostředí, na druhou stranu se zde setkávala kulturní a politická reprezentace státu. Být pozván do tohoto soukromého sídla prezidenta republiky bylo jakýmsi společenským vrcholem a uznáním.

V roce 1923 zde prezident přijal významnou zahraniční návštěvu – rumunského ministerského předsedu Iona Bratianu⁶⁷ s manželkou. V tomtéž roce se v Topoľčiankách sešla opravdu nezvykle rozsáhlá společnost. Chybět nemohla Masarykova rodina, tedy Alice s Janem, a nejbližší spolupracovníci, jako tajemník Vladimír Kučera,⁶⁸ Viktor Hoppe, Edvard Beneš s paní Hanou, či sekretářka Alice Masarykové Kýra Klinderová⁶⁹. Bohatě bylo zastoupení slovenských politiků, kteří přijeli mnohdy s manželkami: Jozef Kállay,⁷⁰

Milan Hodža⁷¹ s chotí Irenou, Štefan Osuský s Pavlou, Ladislav Markovický⁷² s Jankou Thomkou, Ivan Markovič⁷³ s Martou; dále Ivan Dérer,⁷⁴ Kornel Stodola,⁷⁵ MUDr. Pavol Blaho,⁷⁶ Fedor Jesenský,⁷⁷ Štefan Janšák,⁷⁸ Fedor Houdek,⁷⁹ JUDr. Juraj Slávik,⁸⁰ JUDr. Method Bella⁸¹ a další. Hosté navštívili kremnickou mincovnu, malíře Jožu Úprku, domácnost manželů Markovických, bratislavského župana Methoda Bellu, či recepce přímo v Topoľčiankách. Masaryk měl na rozdíl od Beneše ke Slovensku vztah ještě z doby před válkou. Pobytů na Slovensku využíval hlavně k odpočinku, ale protože se nemohl oficiálním vyhnout, poznával zdejší prostředí a snažil se propojit obě části země svou osobou (obr. 85).

I v roce 1926 se v Topoľčiankách sešla početnější skupina politiků. Společných výletů po okolí se zúčastňoval

⁶⁷ Ion C. Bratianu (1864–1927), rumunský politik.

⁶⁸ Vladimír Kučera (16. 3. 1891–17. 4. 1961), československý právník a diplomat. Tajemník prezidenta republiky, od roku 1929 na ministerstvu zahraničních věcí.

⁶⁹ Kýra Klinderová (1899–1986), tajemnice Alice Masarykové v Československém červeném kříži.

⁷⁰ Jozef Kállay (12. 8. 1881– 0. 2. 1939), slovenský agrární politik.

⁷¹ Milan Hodža (1. 2. 1878–27. 6. 1944), slovenský agrární politik, v této době ministr zemědělství.

⁷² Ladislav T. Markovický, sedlák v Bystrici, známý Masaryka ještě z doby před válkou, kdy jezdil s rodinou do Bystričky na letní byt.

⁷³ Ivan Markovič (3. 6. 1888–16. 2. 1944), slovenský sociálně demokratický politik, v roce 1923 ministr pro sjednocení zákonů a organizaci správy.

⁷⁴ Ivan Dérer (2. 3. 1884–10. 5. 1973), slovenský sociálně demokratický politik.

⁷⁵ Kornel Stodola (26. 8. 1866–21. 10. 1946), slovenský agrární politik.

⁷⁶ Pavol Blaho (25. 3. 1867–29. 11. 1927) slovenský agrární politik.

⁷⁷ Fedor Jesenský, (1877 – ?), ředitel Tatrabanky v Turčianském Sv. Martině.

⁷⁸ Štefan Janšák (1886–1972), slovenský stavební inženýr, publicista a historik.

⁷⁹ Fedor Houdek (5. 1. 1877–26. 2. 1953), slovenský agrární politik.

⁸⁰ Juraj Slávik (28. 1. 1890–30. 5. 1969), slovenský agrární politik, v roce 1923 župan zvolenské župy.

⁸¹ Method Matej Bella (7. 12. 1869 – 26. 11. 1947), slovenský kněz a politik, župan bratislavský.

87. Neg. 3786: 22. září 1925, pobyt prezidenta Masaryka v Topoľčiankách (Jan Masaryk, Alice Masaryková, Olga Revilliodová, Henry Revilliod, TGM). Foto Jano Šrámek.

i bývalý ministerský předseda Antonín Švehla. Tomu ovšem období bez ministerského postu mělo za šest týdnů skončit a on se opět měl stát ministerským předsedou. Zúčastnil se pikniku při výletu na Hrušov ve společnosti bývalého vyslance ve Washingtonu Františka Chvalkovského,⁸² spisovatele Karla Čapka,⁸³ manželů Benešových a samozřejmě Tomáše G. Masaryka. Alice zvala Švehlu do Topoľčianek se ženou Bohumilou už v předchozích letech – avšak marně. Snažila se navázat se skromnou a uzavřenou Bohumilou kontakty i v Praze, zvala ji i na procházky, např. na Hrad, na koncerty do Lán apod.⁸⁴ Setkávaly se na pravidelných obědech v Hostivaři. Poté, co Švehla v roce 1927 onemocněl, se již nikdy nezotavil natolik, aby cestu na Slovensko vůbec mohl podniknout.

V roce 1926 byli Topoľčiankách vedle Benešových a již jmenovaných Františka Chvalkovského a Karla Čapka samozřejmě Alice Masaryková, tajemník Vladimír Kučera, kancléř Přemysl Šámal, vyslanec Království Srbů, Chorvatů a Slovinců Ljubomir Nesič, paní Wilsonová, manželka britského politika Horace Wilsona a známá manželů Benešových z Paříže a Ženevy, či příbuzný Masarykovy manželky Charlotty a tajemník Jana Masaryka, pan Crane. Společně si

vyrazili na výlet do vápenice na Pískách, udělali si piknik, dali čaj v přírodě, či opekli nad ohněm kukuřici. Masaryk využil pobytu v tomto roce k tomu, aby se dal portrétovat od Maxe Schurmann,⁸⁵ opět navštívil manžele Markovické, jezdil na koni, přijal novináře z Berlína...

Užší společnost se sešla i při pobytu v Tatrách na společné zimní dovolené v lednu 1923. T. G. Masaryk, Alice a Jan, manželé Benešovi, Ladislav Markovický se ženou, Iva Neubauerová,⁸⁶ Julie Svobodová⁸⁷, tajemník Vladimír Kučera a prezidentův osobní lékař Adolf Maixner strávili deset dní v zasněžené Tatranské Lomnici procházkami i lyžováním. Dlouhý svetr přepásaný páskem a doplněný baretem a šálou byl pohodlným oděvem, pokud teplota příliš neklesla. Alice zvolila sportovnější, Janka Thomka Markovická elegantnější model na knoflíčky (obr. 86). Jinou variantou na lyže byl norský oblek, jehož ženské nositelky nezachycuje bohužel ani jedna z fotografií. Oblékl ho Vladimír Kučera (neg. č. 2051). Když se ochladilo, zahálil se Masaryk do krátkého kabátu a na hlavu si nasadil pro něj nezvyklou plochou teplou čepici se štítkem (neg. č. 2015). Alice zvolila dlouhý kabát s kožešinou kolem krku a ruce skryla před mrazem do kožešinového rukávniku (neg. č. 2050).

⁸² František Chvalkovský (30. 7. 1885–26. 2. 1945), československý diplomat, od roku 1927 vyslanec v Berlíně.

⁸³ Karel Čapek (9. 1. 1880 – 25. 12. 1938), český publicista a spisovatel.

⁸⁴ NA, A. Švehla: k. 2, č. 208 a 215.

⁸⁵ Maxmilián Schurmann (29. 8. 1880 – 24. 3. 1960), slovenský malíř a portrétista.

⁸⁶ Iva Neubauerová byla pravděpodobně spolupracovnicí Alice Masarykové v Československém červeném kříži.

⁸⁷ Julie Svobodová (1894–?), zaměstnankyně Kanceláře prezidenta republiky.

88. Neg. 3708: 1. září 1925, návštěva rumunského prince Carola na Slovensku. Slavnost na jeho počest na zámku v Topoľčiankách (Henry Revilliod, Jan Masaryk, Alice Masaryková, Olga Revilliodová, princ Carol, TGM). Foto Jano Šrámek.

I prezidentův syn **Jan Masaryk** zdědil po matce stejně jako Alice nevyrovnanou povahu. Zároveň byl však znám svým typickým humorem. Byl velmi společenský, hodně cestoval, kupoval velmi často dámám kytice, kouřil havanská viržinka.⁸⁸ Byl členem celé řady institucí, např. Českého pánského klubu sídlícího v Obecním domě, Svazu veslařů ČSR, Československého výboru olympijského, Prvního českého Lawn-Tennis Klubu, Aeroklubu republiky Československé, Československého Jockey klubu, byl předsedou čestného výboru golfového klubu v pražském Motole. Golf hrál zřejmě rád, neboť využíval příležitosti zahrát si jej i mimo Prahu, například v Teplicích, Lišnici a jinde.⁸⁹

Samozřejmě byl též členem Společenského klubu v Praze.⁹⁰ Ten byl Praze otevřen v roce 1927. Sídlil v centru města Na příkopě a jeho moderní interiér byl dokonale domyšlen.⁹¹ Čestným předsedou byl Bohumil Markalous (Jaromír John), novinář, publicista, spisovatel, estetik a výtvarník,

známý mimořádným zájmem o vše, co tvořilo životní styl.⁹² Společnost založená na demokratických principech první republiky přitáhla celou řadu osobností z oblasti kultury i politiky. Předsedou byl ing. Zdeněk Kruliš,⁹³ první místopředsedkyní Hana Benešová,⁹⁴ druhým místopředsedou Jan Krčmář.⁹⁵ Klub byl napojen na ministerstvo zahraničních věcí, které ho subvencovalo. Akcí Společenského klubu, jako byla garden-party na Střeleckém ostrově v červenci 1929, se proto účastnili zahraniční diplomaté, manželé Benešovi, Jan Masaryk a samozřejmě předseda ing. Zdeněk Kruliš s manželkou Marinou, americkou Češkou a skvělou organizátorkou veškerých společenských akcí.⁹⁶

V prosinci 1924 se Jan oženil v New Yorku s Frances Crane-Letherbeeovou a pár měsíců poté se stal vyslancem v Londýně. Frances ráda cestovala a nechtěla v Londýně s Janem trvale žít,⁹⁷ ale několikrát ho doprovodila do Československa. Zúčastnila se i rodinných setkání v Topoľčiankách či Lánech (neg. č. 3708).

⁸⁸ AÚTGM, J. G. Masaryk, k. 4, č. 23.

⁸⁹ AÚTGM, J. G. Masaryk, k. 4, č. 24.

⁹⁰ AÚTGM, J. G. Masaryk, k. 3, č. 19.

⁹¹ KROUTVOR 1996, s. 7.

⁹² KÁRNÍK 2003, s. 439.

⁹³ Zdeněk Kruliš (1896–1946), stavební podnikatel.

⁹⁴ Oba manželé Benešovi byli členy klubu. MÚ AVČR, E. Beneš, k. 6, č. 62.

⁹⁵ Jan Krčmář (27. 7. 1877–31. 5. 1950), český právník, ministr školství a národní osvěty.

⁹⁶ ČECHUROVÁ – KUKLÍK 2007, s. 339–340; FOTOREPORTÁŽ 1929b.

⁹⁷ TICHÝ 2006, s. 164.

89. Neg. 4101: 4. červenec 1926, VIII. Vsesokolský slet (Hana Benešová, Edvard Beneš, Karel Engliš, Valerie Englišová). Foto Jano Šrámek.

Stejně jako jeho otec byl Jan Masaryk v oblékání traditionalista, který nerad cokoli měnil. Žaket, motýlek, košile se stojáčkem, vesta a pruhované kalhoty (neg. č. 3209) pro oficiálnější akce, frak, bílou vestičku a bílého motýlka při mimořádně slavnostních příležitostech, jakou byla například návštěva rumunského prince Carola v Topoľčiankách v září 1925. Nejrady však nosil modernější jednořadový oblek, v tmavších i světlejších odstínech, motýlka nahrazoval v druhé polovině dvacátých let stále častěji kravatou (neg. č. 1678, 2357, 2485 a další). Tento sportovněji laděný oděv, vhodný pro jakoukoli neslavnostní příležitost, se hodil i pro cestu automobilem. Podobný styl oblékání vyznával i Karel Čapek (neg. č. 4386), Přemysl Šámal (neg. č. 5828) či Vladimír Kučera (neg. č. 4386). Velmi moderním se stal po roce 1925 kombinovaný oblek, složený z tmavšího jednořadového saka a světlých kalhot (obr. 87). Jan jej doplňoval kamašemi, zvanými psí dečky, které se jinak nosily k žaketu.

Kožené oděvy, určené především do automobilu, nakupoval Jan u Emila Engelmüllera na Václavském náměstí a v Oděvním družstvu legionářů a invalidů čs. legií. V anglickém módním ateliéru Karla Jandy v Praze kupoval stejnokroj, plášť, jezdecké kalhoty a další doplňky k uniformě.

Mezi jeho účty však nenajdeme jediný účet za oblek – je možné, že si je pořizoval v zahraničí.

Nejčastěji navštěvoval firmu Buschek & Suda, sídlící v Praze Na příkopě a specializující se na zboží pro pány. Ostatně v tomto oblíbeném závodě nakupovala celá rodina. Jan tu kupoval veškeré doplňky, prádlo, punčochy, rukavice, podvazky, vázanky, koupací obleky, klobouky a šátky. Výjimkou je mezi jeho účty nákup v salonu Rosenbaum v roce 1925. Vyloučeno ovšem není, že se jednalo o zakázku jeho ženy Frances, stejně jako v roce 1928, kdy si koupila u firmy Weil v Karlových Varech klobouk a kabelku.⁹⁸

Poslední a nejmladší z Masarykových dětí **Olga Masaryková** doprovázela otce do exilu. Zapojila se do otcovy odbojové činnosti. Po válce suplovala nemocnou matku na Hradě. Olga byla sportovně založená, stejně jako otec jezdila ráda na koni a byla dokonce předválečnou mistryní dvojhry v tenise. Trénoval s ní František Buriánek, spoluhráčem jí byl Josef Koželuh.⁹⁹ Účty za pronájem kurtů, sběrače míčků, trenéra apod. za ni platil otec.¹⁰⁰ Sportovní oblečení si nakoupila při pobytu s Alicí v Londýně v létě 1919 na Albemarle Street u W. E. Cobba.¹⁰¹ Kupovala si Sportovní revue,¹⁰² ráda lyžovala.

⁹⁸ AÚTGM, J. G. Masaryk, k. 3, č. 19; AÚTGM, T. G. Masaryk/R, k. 363, č. 89.

⁹⁹ Koželuhové byli čtyři bratři (Karel, Jan, Josef a Antonín) a všichni hráli tenis. Nejslavnější z nich byl Karel (7. 3. 1895 – 27. 4. 1950). Antonín hrával tenis s Edvardem Benešem. Viz ŠETŘILOVÁ – ČECHURA 1996, s. 136.

¹⁰⁰ AÚTGM, T. G. Masaryk/R, k. 363, č. 88.

¹⁰¹ AÚTGM, A. G. Masaryková, k. 7, č. 40.

¹⁰² AÚTGM, O. G. Masaryková, k. 8, č. 31.

90. Neg. 4483: 28. září 1926, výlet z Topolčianek na Hrušov, piknik pod stromem (Edvard Beneš, Antonín Švehla, Hana Benešová, František Chvalkovský, TGM, Karel Čapek). Foto Jano Šrámek.

Pro Olgu jsou typické bílé šaty, bílá čelenka ve vyčesaných vlasech a miniaturní podpatky. Její obliba v této barvě mohla pramenit právě v její lásce k tenisu, absence podpatků ve sportovní povaze. V Topolčiankách ji prakticky v ničem jiném nezahlédneme, a to jak při slavnostnějších příležitostech, jako byla například již zmíněná návštěva rumunského prince Carola, tak při hře se syny v zahradě. Při první příležitosti byly šaty vrstvené hedvábné a vyšíváné (obr. 88), při druhé výrazně jednodušší (např. neg. č. 3772). Výjimečně se Olga objevuje v tmavších odstínech, i když víme, že si nechávala po válce opravovat starší garderobu u švadleny Marie Jirčákové, a že v ní nechyběly černé, fialové i pestré šaty.¹⁰³

V prosinci 1920 se provdala za švýcarského lékaře Henriho Revillioda¹⁰⁴ a přenechala péči o otce a jeho domácnost starší Alici. Žila trvale v Montreux u Ženevy, takže většina jejích nákupů se odbývala tam. Z těch nejluxusnějších například šantungské hedvábní u firmy Weber & Cie v Ženevě.¹⁰⁵ V Československu se objevovala spíše výjimečně, jediným pravidelným pobytem se staly prázdniny v Topolčiankách.

Nejlépe oblékanou ženou zachycenou Hradním fotoarchivem byla jednoznačně paní **Hana Benešová**. Navzdory tomu, že celý život bojovala s nadváhou a rovná linie se sníženým pasem, tak typická pro dvacátá léta 20. století, postavě příliš nelichotila, dokázala manželka dlouholetého ministra zahraničních věcí a premiéra Edvarda Beneše volit šaty, kabáty, klobouky i další doplňky s vytříbeným vkusem, kterým se vyrovnala i hvězdám stříbrného plátna. Tato plavovlasá žena, kterou i ministr Rašín,¹⁰⁶ muž lichotkami neoplývající, nazýval „*libeznou panič*“,¹⁰⁷ měla, jak se říká, „od Pána Boha“ dar společenské obratnosti, se kterým vplula do nových poměrů, přestože se narodila v chudé rodině.

Vzdělání na obchodní škole a následně v Paříži se jí dostalo jen díky bohaté tetě. Až do války žila jako manželka chudého docenta a za války strávila řadu měsíců ve vězení. Po vzniku Československa se její situace ze dne na den proměnila. I díky znalosti cizích jazyků vklouzla do nové role rychle a přirozeně.¹⁰⁸ Přirozená pro ni byla i péče o samotného Beneše. To ona ho od počátku jejich vztahu vedla k péči o svůj zevnějšek a proměnila nejistého studenta, který se neuměl oblékat ani chovat, v gentlemana. Po

¹⁰³ AÚTGM, T. G. Masaryk/R, k. 363, č. 88.

¹⁰⁴ Henri Revilliod (1874–1956).

¹⁰⁵ AÚTGM, A. G. Masaryková, k. 7, č. 41.

¹⁰⁶ Alois Rašín (18. 9. 1867–18. 2. 1923), český národně demokratický politik, ministr financí.

¹⁰⁷ ANM, H. Benešová, k. 21, č. 3018.

¹⁰⁸ ŠETŘILOVÁ – ČECHURA 1996, s. 11.

91. Neg. 3179: 14. červenec 1924, zájezd představitelů Malé Dohody na Karlštejn (Hana Benešová). Foto Jano Šrámek.

válce se to všechno, co pro ni dříve bylo jen samozřejmostí z vlastní vůle, stalo nezbytnou součástí života. Najednou vedla po boku Beneše pestrý společenský život. Ještě v prosinci roku 1918 jí psal z Paříže: „...*Připrav se ovšem na to, že budeš reprezentovat: dávat diner et déjeuner, chodit na diner a déjeuner k ministrům, vyslancům, prezidentu atd. atd. Je to strašná obtíž a robota, ale musím to dělat. Všecky věci, toalety, přípravy atd. se zařídí zde. Moc bát se toho nemusíš, člověk se do toho vpraví rychle...*“.¹⁰⁹

Zatímco mnozí západní představitelé v počátcích republiky soudili, že se Češi neumějí chovat způsobem odpovídajícím společenské příležitosti, a především Francouzi a Angličané o našich ministrech bez vysokoškolského vzdělání, pocházejících často z dělnických a rolnických profesí, neměli v oblasti etikety nejvyšší mínění,¹¹⁰ o Hanině taktu nepadlo snad jediné křivé slovo. Doprovázela prezidenta mezi zahraniční hosty, byla zvána na nejrůznější čaje a slavnosti zahraničních zastoupení v Praze, a to i v nepřítomnosti svého muže. Během jednoho měsíce byla v květnu 1920 na garden-party u generála Maurice Pellé,¹¹¹ na holandském a anglickém vyslanectví, na diner u pana prezidenta...¹¹² Na

jaře 1926 usedla do lóže VIII. Vsesokolského sletu spolu se svým mužem a s manželi Englišovými – Valerií a Karlem¹¹³ (obr. 89). Účastnila se i řady jednání různé důležitosti. Schůzku prezidenta s premiérem Antonínem Švehlou, bývalým vyslancem ve Washingtonu Františkem Chvalkovským, Karlem Čapkem a Edvardem Benešem v Topolčiankách na podzim 1926 zachytila i fotografie Jano Šrámka¹¹⁴ (obrázek 30 – neg. č. 4475). Otištěna byla ve společenském týdeníku Světozor a redaktor ji označil za nejvýznamnější politickou událost podzimu.¹¹⁵ Beneš tehdy přijel z náročných jednání v Ženevě a pokračoval v nich s prezidentem v Topolčiankách. V té době byl na pokraji fyzického zhroucení. V Topolčiankách si odpočinul. O žádnou vrcholnou politiku nešlo. Jak František Chvalkovský, tak Karel Čapek byli na návštěvě Topolčianek spíše soukromě a společně se účastnili i výletů do okolí (obr. 90). Benešovi pak odjeli na několikaměsíční ozdravnou kúru do Středomoří.

Na formálních a veřejných akcích v Praze se politici objevovali po boku svých manželek nepříliš často. Při oficiálních akcích, jakými byly nejrůznější průvody, audience, přijetí zahraničních návštěv a hony, manželky většinou

¹⁰⁹ ŠETŘILOVÁ – ČECHURA 1996, s. 35.

¹¹⁰ KLIMEK 2003, s. 66–67.

¹¹¹ ŠETŘILOVÁ – ČECHURA 1996, s. 43.

¹¹² ŠETŘILOVÁ – ČECHURA 1996, s. 46.

¹¹³ Karel Engliš (17. 8. 1880–13. 6. 1961), český národohospodář, ministr financí.

¹¹⁴ Jano Šrámek (9. 6. 1886–10. 12. 1957), český malíř a fotograf. Viz příspěvek Libora Jůna v tomto Sborníku.

¹¹⁵ *Světozor*, roč. 27, čís. 2 (Praha 1926), s. 28.

92. Neg. 3216: 14. červenec 1924, zájezd představitelů Malé Dohody do Lán, piknik v parku (Alice Masaryková, TGM, Hana Benešová, pí. Ducová). Foto Jano Šrámek.

absentovaly. Naopak významní zahraniční hosté přijížděli často i s partnerkami. Hana Benešová jako manželka ministra zahraničí se tak ocitla v hledáčku fotografa výrazně častěji než jiné manželky politiků. Hana doprovázela svého muže obvykle při zahraničních cestách. Bez ní se musel obejít jen v době její každoroční zářijové lázeňské kúry, absolvované většinou ve Františkových Lázních. Ostatně společenská stránka těchto zahraničních politických akcí hrála významnou roli. Účastnili se jich většinou stále stejní lidé. Například při zasedáních Společnosti národů v Ženevě se setkávala Hana pravidelně s Pavlou Osuskou, s manželkami ministrů zahraničních věcí Rumunska a Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, s manželkami Strimplovými,¹¹⁶ Berthelotovými, Marinkovičovými, se Zdeňkem Fierlingrem a s manželkami britských a francouzských politiků Mme Weiss, Mme Jouvenel, Lady Littelton a dalšími. Při častých pobytech v Ženevě bydleli manželé Benešovi v hotelu Beau-Rivage. Tedy v hotelu, kde proběhlo v říjnu 1918 jednání zahraničního českého odboje s odbojem domácím. Ostatní českoslovenští členové delegací, jako Jan Krčmář, Štefan Osuský s manželkou či Vojtěch Mastný bývali v hotelu Métropole. O nedělích vyráželi spolu

s vyslancem, nejprve Robertem Fliedrem,¹¹⁷ poté Zdeňkem Fierlingrem, na výlety do okolí jezera. Krčmář učil Hanu Benešovou a Pavlu Osuskou tancovat,¹¹⁸ protože jejich muži byli zarytými odpůrci této zábavy.

V roce 1924 se konal zájezd ministrů zahraničních věcí států Malé dohody,¹¹⁹ Rumunska¹²⁰ a Království Srbů, Chorvatů a Slovinců¹²¹ do Československa. Výsoce politická událost se v obrazové podobě Hradního fotoarchivu promítla nečekaně nepoliticky. Několik oficiálních fotografií z jednání z Prahy, desítky fotografií z mnohem méně oficiálního výletu vyslanců v doprovodu manželek do Svatého Jana pod Skalou, na Krivoklát, Karlštejn a v pozdním odpoledni do Lán, kde je očekával prezident Masaryk s dcerou Alicí. Následoval oběd, čaj v lánské zahradě, na deky v trávě usedl prezident Masaryk s Alicí, Edvard a Hana Benešovi i Ion Duca a Momčilo Ninčić s manželkami. Dámy ve světlých šatech z nádherných materiálů, vyšívané a doplněné krajkovými lemy a vsadkami, vše v dokonalém souladu s klobouky, rukavičkami a kabátký. Hana se po příjezdu do Lán dvakrát převlékla, cestovala ve světlých vycházkových šatech kombinovaných s pláštěm (obr. 91), pro piknik zvolila světlé jumprové šaty (obr. 92), které předběhly dobu,

¹¹⁶ Ludvík Strimpl (18. 11. 1880–20. 12. 1937), československý diplomat, vyslanec v Bruselu.

¹¹⁷ Robert Flieder (28. 5. 1883–16. 8. 1957), československý diplomat.

¹¹⁸ ČECHUROVÁ – KUKLÍK 2007, s. 117.

¹¹⁹ Nejednalo se o první setkání těchto politiků v Československu, na obědě v Lánech byli již v roce 1922 (např. neg. č. 1675).

¹²⁰ Ion Gheorghe Duca (1879–1933) rumunský politik a ministr.

¹²¹ Momčilo Ninčić (1876–1949) srbský a jugoslávský politik, ministr zahraničních věcí 1921–1926.

93. Neg. 3198: 14. červenec 1924, zájezd představitelů Malé dohody do Lán (Alice Masaryková, Hana Benešová, pí. Ducová, pan Veverka, pí. Ninčicová, Jan Masaryk). Foto Jano Šrámek.

a pro procházku a večer jednoduché malé černé s hedvábným leskem (obr. 93). Jen dvojitá šňůra perel kolem krku zůstala u všech tří modelů totožná.

Druhý zájezd konaný v květnu 1927 do Jáchymova byl mnohem skromnější. Benešovi přivítali tentokrát manžele Snazarevičovy a Marinkovičovy (neg. č. 4841).

I při srovnání s dámami ze zahraničí, nejen z jihovýchodní Evropy, ale i například ze západu, partnerky československých politiků obstojí. Například čaj pro americké účastníky sokolského sletu v roce 1923 ukázal, že cizí dámy přistupovaly k módě stejně jako ty české. Některé zároveň nosily dlouhé sukně z krajkových materiálů a s páskem v pase až na zem jako v době předválečné, jiné se snažily přijímat módní novinky a sukně zkracovat, pas zvyšovat či snižovat, měnit tradiční tvary. Byla to doba poválečného hledání, zkoušení a nevyjasněných představ o možnostech vývoje i snaha nasát co nejvíce inspirace ze západní Evropy. Francouzská móda byla synonymem luxusu a elegance. Když se konal 12. února 1929 v Praze ples francouzské kolonie, jehož byla Hana protektorkou, manželka francouzského vyslance M. Charles-Roux nalákala dámy do tomboly jednou z hlavních cen. Společenské toalety z Francie, jedna vyšívaná v modrém a šedém tónu ze salonu Madeleine Vio-

let, druhá bílá saténová, zdobená kamínkovou výšivkou na tylu od Callot soeurs,¹²² byly i pro manželky politiků často nedostupným artiklem. Ani Hana Benešová si nemohla dovolit drahé pařížské róby. Když manželka amerického vyslance v Praze Helene Einsteinová pořádala v roce 1924 soirée, jehož termín dokonce odložila, aby se Hana stihla vrátit z lázní Biarritz, snažila se Hana sehnat si šaty cestou domů přes Paříž v salonu Servoi. Cena ji ovšem zaskočila, sumu 3 až 4 tisíc franků nechtěla za šaty dát a rozhodla se raději na soirée nejít.¹²³

Hana znala cenu peněz a nakládala s nimi uvážlivě. Vlastnost, která byla u manželek takto vysoce postavených mužů spíše výjimkou, činí její styl ještě obdivuhodnějším. Když odjížděla počátkem roku 1919 do Paříže, měla jeden kostým a jedny večerní šaty.¹²⁴ Beneš jí sice poslal nějaké látky, ale v Praze bylo po válce vše předraženo, takže se nakonec rozhodla nechat si ušít základní garderobu v Paříži.

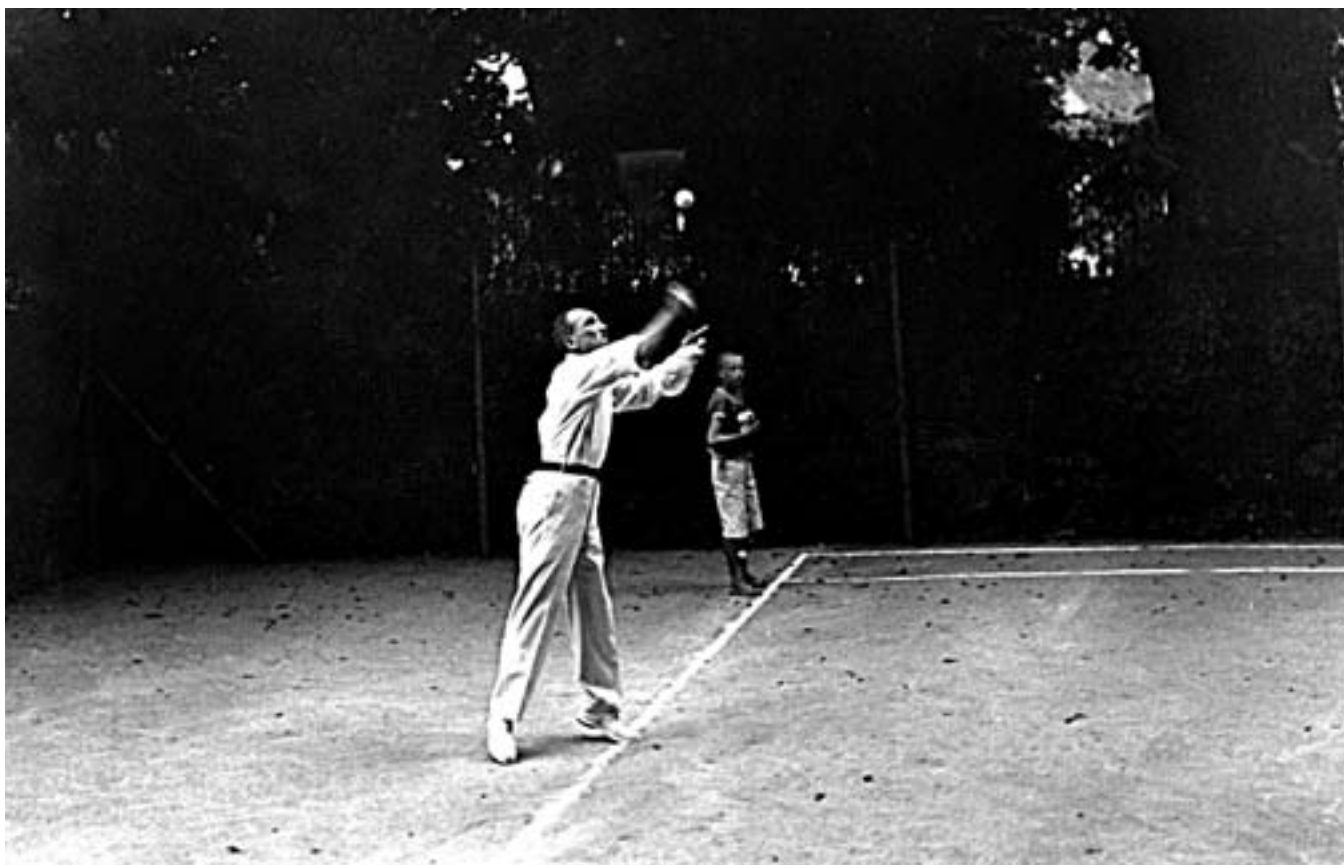
Finanční situace manželů se zlepšila Haniným dědictvím i velkorysým darem prezidenta. V dalších letech jim hotové peníze přinášely úroky.¹²⁵ Manželé Benešovi bydleli a úřadovali na Hradě, teprve v druhé polovině dvacátých let se stěhovali do vily Na Zátorce a ve třicátých letech na ministerstvo do Černínského paláce. Měli tak velmi blízko

¹²² ANONYM 1929.

¹²³ ŠETŘILOVÁ – ČECHURA 1996, s. 92.

¹²⁴ ŠETŘILOVÁ – ČECHURA 1996, s. 34.

¹²⁵ AÚTGM, E. Beneš, k. 6, č. 80.

94. Neg. 2421: Srpen 1923, pobyt prezidenta Masaryka v Topoľčiankách (Edvard Beneš). Foto Jano Šrámek.

k prezidentově rodině. Především pro nevyrovnanou Alici a Jana se stali rádci a přáteli. Oba se stali společníky rodině Masarykových i při lázeňských pobytech.

Právě vztah k prezidentově rodině sehrál svoji roli v kvantitě Haniny účasti na veřejném a společenském dění, a tím i na fotografickém zobrazení její osoby. Zavedl manžele Benešovy i do míst, kde vznikaly polosoukromé fotografie prezidenta, do Topoľčianek, Lán a Židlochovic. Beneš byl ostatně jediný politik, kterému Masaryk důvěřoval. Ač se k němu někdy choval jako k synovi, byl to vztah hlavně politický. S Masarykovou rodinou se ostatně Hana spřátelila natolik, že si (na rozdíl od svého muže) s Janem, stejně jako s Alicí, tykala. Oběma pak byla oporou, Alici po smrti matky, Janovi při jeho osobních nezdarech.

Společné pobyty v Topoľčiankách s prezidentovou rodinou se především ve druhé polovině dvacátých let staly pravidelnými. Někdy Hana odjela do Topoľčianek dřív než její muž, jako například v roce 1927, kdy jela s Alicí. Zaneprázdněný Beneš přijel později.¹²⁶

Manželé Benešovi navštěvovali prezidenta i v Lánech, ve třicátých letech zde pravidelně v pátek obědvali.¹²⁷ Bez-

chybné byly i slavnosti, které sama Hana pořádala. „K českým salónum nejvíce vyhledávaným a nejlépe renomovaným náleží salóny choti ministra věcí zahraničních paní Hany Benešové. Příčinou toho jest především vzácná osoba hostitelčina.“¹²⁸

Hana byla dokonalá manželka diplomata a dokonalá žena věčně pracujícího a unaveného Edvarda Beneše. Odváděla ho alespoň občas od povinností. Spolu sportovali. Spolu lyžovali, plavali a hráli tenis (obr. 94). On jezdil na koni, hlavně v Lánech a Topoľčiankách, jistě po vzoru prezidentově. Prvním učitelem mu byl gen. Viktor Hoppe,¹²⁹ Masarykův obřadník a trpělivý rádce. V tenise se mu zase například při pobytu v Topoľčiankách v roce 1928 věnoval sám Antonín Koželuh.¹³⁰ Koželuh mu dával pravidelné lekce i v Praze.¹³¹ Na krytých kurtech ve Veletržním paláci spolu hrávali celoročně,¹³² Beneš oblečen do světlých kalhot a bílé košile. V chladnějším období se hodil svetr „...a prosím ho, aby Ti v Ženevě koupil pěkný tenisový sweater. Nezapomeň. Potřebuješ ho nutně. Bílý snad nejraději. Také Toman by ho snad dovedl koupit. Ale jen v prima pánském závodě.“¹³³ psala mu Hana.

¹²⁶ ŠETŘILOVÁ – ČECHURA 1996, s. 112.

¹²⁷ KLIMEK 1998, s. 95.

¹²⁸ ANONYM 1925.

¹²⁹ ŠETŘILOVÁ – ČECHURA 1996, s. 53.

¹³⁰ ŠETŘILOVÁ – ČECHURA 1996, s. 121–122.

¹³¹ Viz pozn. 99.

¹³² AÚTGM, E. Beneš, k. 6, č. 63.

¹³³ ŠETŘILOVÁ – ČECHURA, s. 144.

95. Neg. 225: 25. duben 1920, volby do senátu (Vlastimil Tusar, Hedvika Tusarová). Foto Jano Šrámek.

V Čechách Hana nakupovala v nejlepších salonech Hany Podolské a Oldřicha Rosenbauma, zdá se však, že ve dvacátých letech jen omezeně. Teprve coby první dáma republiky se stala jejich stálou zákaznicí. V Hanině pozůstatosti se dochovalo pár pozvánek na jejich uzavřené módní přehlídky.¹³⁴

Jezdili do Špindlerova mlýna či Harrachova, ať už sami, či se stejně sportovně založenou Olgou Revilliodovou.¹³⁵ Oblečení do svetrů či norského obleku vyráželi na lyže či horské výstupy. Kolovala dokonce fáma, že paní Hana nosí kalhoty nejen pro sport, ale i doma. Pocházela z úst Benešových politických protivníků, kteří se snažili ho politicky zdiskreditovat pomluvami, že je zcela pod vlivem své ženy.¹³⁶ Na přelomu dvacátých a třicátých let, a zejména ve střední Evropě, byly kalhoty považovány za módní, a tedy přechodný jev.¹³⁷ Byly symbolem muže, a tedy – navzdory ženské emancipaci – elementu vládnoucího. O jejich velmi postupném pronikání mezi ženy svědčí i skutečnost, že na fotografiích Hradního fotoarchivu se objevují na ženách jen v podobě cvičebních úborů na sokolské slety (neg. 699). U Benešů byl opak pravdou. Hana k Benešovi vzhlížela a Beneš byl přesvědčen o své vlastní výjimečnosti a výjimečnosti svého poslání silněji než kdokoli jiný.

Další generačně, ale často i vkusem se vymykající manželkou politika byla **Hedvika Tusarová**. Vlastimil Tusar, český sociálně demokratický politik, se stal předsedou druhé a třetí československé vlády. V období od 8. července 1919 do 15. září 1920 se tak on i jeho rodina ocitli v centru zájmu novinářů.

Tusar zůstal svobodný až do svých 37 let. O to rychlejší spád pak nabral jeho vztah s Hedvikou Welzelovou. Poznali se na jaře roku 1917 ve Vídni, kde působil Tusar ve funkci místopředsedy říšské rady, a chladný, klidný politik zcela ztratil pro hezkou světlovlasou Hedviku hlavu. Během pár měsíců se vzali.¹³⁸

Oproti Tusarovi, který byl drobný a často nemocný, trpěl chorobou hlasivek a po úrazu v mládí dokonce napadal na jednu nohu, byla Hedvika typ reprezentativní manželky. Mladá, hezká, společenská, okouzující. Po vzniku Československa ji hendikepovala její neznalost češtiny, neboť byla vídeňská Němka. Ovšem české prostředí její rodný jazyk plně ovládalo. Hedvika doprovázela manžela při veřejných slavnostech, jako byly Mírové oslavy v Národním muzeu v červenci 1919 a vojenská přehlídka na Invalidovně k prvnímu výročí republiky. Chybět nemohla ani při volbách do senátu a do poslanecké sněmovny. Na fotogra-

¹³⁴ ANM, H. Benešová, k. 21, č. 2851 a k. 55, č. 4681.

¹³⁵ AÚTGM, E. Beneš, k. 6, č. 59 a 63.

¹³⁶ KLIMEK 1996, s. 241.

¹³⁷ UCHALOVÁ 1996, s. 34.

¹³⁸ KÁRNÍK 2005, s. 82.

96. Neg. 220: 18. duben 1920, volby do poslanecké sněmovny (Vlastimil Tusar, Hedvika Tusarová). Foto Jano Šrámek.

fiích z těchto akcí vyniká Hedvika spolu s Hanou Benešovou mezi všemi dámami. Zatímco Naděžda Kramářová,¹³⁹ Charlotta Masaryková, Alice Masaryková či Karla Rašínová¹⁴⁰ oblékly šaty, pláště a klobouky, které byly součástí jejich šatníku nepochybně již celou řadu let, Hana Benešová přišla ve velmi moderním kloboučku a módním kostýmovém kabátku, zvaném žaket. Hedvika zvolila pro volby do poslanecké sněmovny jednoduché černé šaty (obr. 96), ale k volbám do senátu o pár dní později přišla stejně jako Hana v módním volně přepásaném kostýmovém kabátku, v jejím případě s kontrastním bílým šalovým límcem (obr. 95). Manželka vyslance Bedřicha Štěpánka oblékla šaty v soudkovité siluety, které se začaly prosazovat na stránkách módních časopisů těsně po válce (obr. 97).

Fotograf Jano Šrámek však sledoval ministerského předsedu a jeho ženu i při zcela soukromém pobytu v Panenských Břežanech, nacházejících se poblíž Prahy. Zdejší zámeček si pro letní dovolenou zvolili Tusarovi po delším

váhání. Ostatně stejný problém řešila ve stejné době i Kancelář prezidenta republiky: Blochův zámeček v Panenských Břežanech přicházel v úvahu i jako letní sídlo prezidenta.¹⁴¹ Ten nakonec zvolil mnohem velkorysejší Lány a manželé Tusarovi se spokojili s Břežany. Jet na letní byt bylo mezi pražskou elitou moderní už v dobách předválečných. Manželé zapožívali fotografovi v zahradě zámku, při válcování trávníku i v křesílku u schodů domku. Hedvika si oblékla lehké letní hedvábné šaty s velkými květy a celek doplnila výraznou jednořadou korálovou šňůrou a velmi moderním malým světlým kloboučkem. Vlastimil Tusar zvolil letní světlý oblek s vestou (obr. 98). Vedle kostýmků, které většinou Hedvika nosila k oficiálním příležitostem, působil model velmi vzdušně. V rámci fondu Hradního fotoarchivu vyniká svou pestrostí.¹⁴²

Navzdory odpočinku v Břežanech se během jara zdravotní stav dlouhodobě nemocného V. Tusara zhoršil, takže odjel v doprovodu Hedviky do Františkových Lázní.¹⁴³ Ani

¹³⁹ Naděžda Kramářová (30. 9. 1862– . 12. 1936), manželka Karla Kramáře.

¹⁴⁰ Karla Rašínová (1877–1958), manželka Aloise Rašína.

¹⁴¹ AÚTGM, A. G. Masaryková, k. 6, č. 35.

¹⁴² Pozůstalost Vlastimila Tusara je uložena ve dvou archivech. V Archivu ministerstva zahraničních věcí se nenacházejí písemnosti, které by pomohly určit, kde Hedvika nakupovala (jako např. účty za textil, apod.). Fond uložený ve Vojenském historickém archivu není dosud zpracovaný.

¹⁴³ „Ministerský předseda Tusar nemocen, min. vnitra Švehla opět ve svém úřadě. Kdo zná zákulisí našeho veřejného života, ví dobře, jak klamně jsou zprávy oněch orgánů, které líčí život našich ministrů jako růžový. Vpravdě nikdo nepracuje v celé republice tolik jako členové vlády. Někteří nastavují celé noci, aby dostáli svým povinnostem. O ministru Švehlovi konstatováno to bylo veřejně i listy opozičními. Nyní pod tíhou práce podlehl nemoci min. předseda Tusar. Námahami a uzákoněním ústavy byly jeho fyzické síly vyčerpány a on zachvácen srdečními bolestmi. Vážná choroba ho donutila opustiti úřad, ano i Prahu. Odejel do Mariánských Lázní na léčení.“ ANONYM 1920b.

97. Neg. 227: 25. duben 1920, volby do senátu (vyslanec Bedřich Štěpánek, jeho choť). Foto Jano Šrámek.

tam ovšem nezůstal úplně vzdálen výkonu své politické funkce. Setkal se zde s Rudolfem Bechyněm¹⁴⁴ i s prezidentovým lékařem Adolfem Maixnerem.¹⁴⁵ Na společné fotografii má na sobě Hedvika komplet dvoubarevného jarního kabátku, přepásaného průkopnický těsně pod pasem a do čela hluboko naraženého kloboučku. Opět ojediněle elegantní a jednoduchý model. Vedle Hedviky se ve Františkových Lázních objevuje ještě jedna žena, pravděpodobně Františka Bechyňová, emancipovaná a ctizádostivá manželka: „*Dnes došel Tvůj list, vyplněný ze tří čtvrtin politikou. Nepříjemně se mne to dotklo. Musíš to být zrovna Ty, která mi připomíná, že na té straně, kamž mi denně slunce zapadá, nebudu zase ničím víc, než nádeníkem národa...*“, psal jí Rudolf.¹⁴⁶ Františka pocházela z tradiční sociálně demokratické rodiny. Za války, kdy byl Bechyně na frontě, se scházela s politiky, ostatně i Tusara znala blíže z té doby. Angažovala se v okresním poradním sboru pro záležitosti zásobování,¹⁴⁷ ve spolupráci s otcem radila vlastnímu muži v jeho politickém počínání, a to i přesto, že se jejich názory rozcházel.¹⁴⁸ Vzhledem k tomu, že Hedvika se nikdy nenaučila česky a Fanka, jak Františce Bechyňové říkali, německy, muselo to být hodně tiché setkání (obr. 99).

Spravedlivě přiznejme, že ne všechny modely se vždy Hedvice povedly. Další komplety z Františkových Lázní, a hlavně kostýmek na Dělnické olympiádě svazu DTJ, kde Hedviku zcela zastínila manželka francouzského vyslance Madame Couget svým „květinovým“ kloboukem, nepatřily zrovna k nejvydařenějším (obr. 99).

Budoucnost přinesla Tusarovi diplomatické poslání, které muselo být pro Hedu, jak ji v dopisech Vlastimil nazýval, vysvobozením z jazykově cizí Prahy. V lednu 1921 se stal Vlastimil Tusar vyslancem v Berlíně. Roli manželky vyslance přijala Heda s radostí. Soudobý tisk opěvoval její nenucenost a samozřejmost při komunikaci s hosty, samozřejmě její příjemný vzhled i schopnost zorganizovat pro společnost program, ať už kulturní či jinak zábavní. Dejme slovo redaktoru Hellerovi, který popsal jeden z večírků na zámečku vyslanectví: „*Jazzová kapela pečuje o módní muziku, dámy tančí s mladičkými attaché. Angličanky, Francouzky, Japonky, Čiňanky tančí Boston a foxtrot ... Tu a tam odváží se k tanci paní Tusarová. Má nejraději, zazní-li k tanci vídeňský valčík...*“.¹⁴⁹

¹⁴⁴ Rudolf Bechyně (6. 4. 1881–1. 1. 1948), český sociálně demokratický politik, člen tzv. Pětky.

¹⁴⁵ Kromě Maixnera dohlížel na Masarykův zdravotní stav i Václav Libenský.

¹⁴⁶ ANM, R. Bechyně, k. 1, č. 18.

¹⁴⁷ ANM, R. Bechyně, k. 1, č. 181, dopis Františky Bechyňové Rudolfovi Bechyňovi 5. 5. 1917.

¹⁴⁸ Libor Jůn, úvod k inventáři fondu František Bechyně, Archiv NM.

¹⁴⁹ HELLER 1922.

98. P1383-1920: Květen 1920, manželé Hedvika a Vlastimil Tusarovi na letním bytě v Panenských Břežanech. Foto anonym.

O bazaru Československého červeného kříže v Královské zahradě u Belvedéru jsme se již zmínili. Organizovala ho samozřejmě Alice s manželkou Františka Tomáška¹⁵⁰ a Hanou Benešovou, které byly ve finančním komitétu Československého červeného kříže, ale aktivní byly i další dámy: Hedvika Tusarová, manželka Františka Udržala či choť francouzského vyslance Fernanda Cougeta. Slavnost byla hojně navštívena řadou zahraničních vyslanců i samotným prezidentem. Jejím účelem byla sbírka pro vybudování ošetrovatelské školy.¹⁵¹ Všechny dámy zvolily světlé šaty a klobouk. Hedvika s Hanou opět podle poslední módy, tj. s postupně se snižujícím pasem, široké, lehce podkasané, s širokými rukávy. Obě z tenké průhledné látky, v případě Hedviky zdobené našitou aplikací do geometrických tvarů. Alice přišla v tradičním kostýmku. Zatímco stánek paní Udržalové nabízel pouťové pečivo, koláče, hnětýnky z jižních Čech, Hana Benešová ho zaplnila panenkami, dekorativními předměty, ubrusy, polštáři apod. Paní Cougetová, vědoma si ohromného zájmu o francouzskou módu, zvolila k prodeji módní doplňky, hlavně klobouky a kabelky (obr. 100). Zahrada byla u příležitosti slavnosti dokonce přístupná veřejnosti.

Bohužel Hedvice nebylo přáno zůstat v Berlíně déle než tři roky. Dne 22. března 1924 Vlastimil Tusar zemřel. Poslední fotografie Hedviky v Hradním fotoarchivu jsou

právě z pohřbu jejího muže v Praze. Poté se z fotografií zcela vytratila.

Položme si otázku, proč Hana Benešová a Hedvika Tusarová z celé skupiny dam první poloviny dvacátých let vybočují. Svoji roli jistě hrál věk. Obě byly o generaci mladší než Charlotta Masaryková nebo Naděžda Kramářová. Obě navíc po válce pobývaly delší čas v zahraničí. Zatímco Hana nacházela inspiraci v Paříži, Hedvika ve Vídni. Paní Kramářová byla rovněž světaznalá žena, která si dokázala dopřát luxus, ale zároveň stejně jako Karla Rašínová byla konzervativní. Jejich muži byli lídry pravicové Národní demokracie, která byla svým způsobem stranou elit, ale se vším tradicionalismem. To o Hedvice či Haně říci nelze. Jejich muži byli orientováni levicověji a výrazně pokrokověji. Obě dámy nepocházely z rodin, které by bylo možno označit za vyšší třídu.

Oproti nim byla **Naděžda Kramářová** dámou z „lepší společnosti“. I jí však Hradní fotoarchiv věnoval stejně omezený čas jako Hedvice. Hedvika se ztratila po odchodu na vyslanectví v Berlíně a po manželově smrti. Naděždin ústup způsobil neúspěch jejího muže na politické scéně a ochladnutí jeho vztahů k prezidentovi Masarykovi. Karel Kramář, ověnčený aureolou bojovníka proti monarchii a mučedníka, který strávil 25 měsíců za války v rakouském vězení, se stal miláčkem národa, a zcela logicky tak i prvním poválečným

¹⁵⁰ František Tomášek (12. 3. 1871–4. 10. 1938), český sociálně demokratický politik, předseda poslanecké sněmovny.

¹⁵¹ ANONYM 1922.

99. Neg. 726: Červen 1921, Dělnická olympiáda Svazu DTJ na Letné, slavnostní tribuna (pí Cougetová, Hedvika Tusarová, Fernand Couget). Foto Jano Šrámek.

ministrským předsedou. Období největší slávy však strávil v Paříži na jednáních mírové konference, zatímco jeho žena na něho čekala v Praze. V době jeho nepřítomnosti se zúčastnila první přehlídky československého vojska 26. ledna 1919 na Invalidovně (obr. 101) a v závěru konference odjela za Kramářem do Paříže, aby s ním prožila slavnosti spojené s podpisem smluv. Při jeho návratu, kdy ho nový předseda vlády Vlastimil Tusar vítal po příjezdu do Prahy na Wilsonově nádraží, však chyběla.

Tato dáma si jednoznačně potrpěla na luxus – ostatně stejně jako její muž, který i svoji věžeňskou čapku měl ušitou z hedvábí. Byla majitelkou jedinečného přepychového diamantového náhrdelníku a závěsu s velkým akvamarínem,¹⁵² v jejím šatníku nechyběly drahé kožešiny,¹⁵³ před válkou se běžně pohybovala v nejluxusnějších letoviscích smetánky, jako byla Riviéra či italská Garda. V Praze si dala postavit drahou vilu, jež měla sebevědomě konkurovat Pražskému hradu. Je proto s podivem, že tato dáma nevyužila svého výjimečného postavení i v oblasti módy. Naopak, díky fotografiím víme, že k průkopnicím módních novinek nepatřila. Pouze je respektovala a přijímala. A to i přesto, že byla odběratelkou časopisu *Art et la Mode*, který si nechala

zasílat.¹⁵⁴ Stále více se uzavírala do své vily v Praze na Baště, obklopovala se jen velmi omezeným okruhem osob, často svých krajanů z Ruska, a snažila se být spíše dokonalou hostitelkou v soukromí než aby vystupovala jako dáma na veřejnosti.

Manželé Kramářovi nakupovali zahraniční víno, šampaňské Pommery, sherry superior i koňaky VSOP.¹⁵⁵ Pili je ze sklenek z křišťálového broušeného skla z Harrachovských skláren, investovali velké částky do vybavení svých vil a do udržování zahrad. Životním stylem se tak zcela odlišovali od prezidenta Masaryka, střídavého abstinenta. Přesto by nebylo spravedlivé nazývat jejich životní styl rozmařilým.

Naděžda Kramářová nutila svou hospodyní zapisovat výdaje do domácí knihy účetnictví, včetně těch nejmenších, korunových, např. za poštu, sůl či sodovku. Velké částky, které manželé darovali ruským emigrantským organizacím, sem naopak kupodivu zaznamenávány nebyly. Stejně tak zde zcela postrádáme vyčíslení investic do oděvů. Od těch se naštěstí zachovala řada účtů, ze kterých lze rekonstruovat, kde manželé nakupovali.¹⁵⁶ Naděžda šila v módním salonu *Maison Chalupa Robes* v Šafaříkově ulici, klobouky

¹⁵² ANM, K. Kramář, k. 111., č. 2860. Oba šperky jsou uloženy ve sbírkách oddělení starších českých dějin Národního muzea, inv. č. H2-48 543.

¹⁵³ Viz např. ANM, K. Kramář, k. 103, č. 279.

¹⁵⁴ ANM, K. Kramář, k. 110, č. 2854.

¹⁵⁵ ANM, K. Kramář, k. 110, č. 2854.

¹⁵⁶ ANM, K. Kramář, k. 110, č. 2854.

100. P193-1922: 27. květen 1922, bazar pořádaný Československým červeným křížem v Královské zahradě. Stánek paní Cougetové, manželky francouzského vyslance v Praze. Foto anonym.

měla od St. Bartoše z Jungmannovy ulice či od Anny Fürt-hové z Vodičkovy ulice.

Kramář kupoval obleky například u F. Humhala sídlí-cího v Jungmannově ulici, v Obchodním domě J. Nováka ve Vodičkově ulici či u V. Morávka na Národní třídě. Oblek z nepromokavé látky, pravděpodobně určený do automobilu, si obstaral u Emila Engelmüllera na Václavském náměstí, specializujícího se na kožené zboží. V závěru života, kdy na manžele dolehly finanční potíže, často využívali mimo-pražské malých krejčovských závodů, jako byl například Ladislav Farský v Kramářově rodném městě Vysokém nad Jizerou.

Mezi obchody, kde Kramářovi nakupovali, samozřejmě nemohl chybět oblíbený Buschek & Suda. Zde obstarávali především prádlo, noční prádlo, košile, kravaty apod. Obuv od Jaroslava Papeže v Kaprově ulici také patřila k tomu nej-lépšimu, co Praha nabízela. Manželé Kramářovi si potrpěli na kvalitu, ale kromě okázalé vily to nedávali na veřejnosti najevo.

Poslední ženou politika, která na fotografiích Hradního fotoarchivu vystupuje intenzivněji z anonymity, je **Pavla Osuská**. Zahraniční vyslanci Československé republiky měli komplikovanou situaci. Přicházeli na nová zastoupení mladého státu a museli vybudovat vyslanectví od samých

základů. Obzvláště v západní Evropě, v Londýně, Paříži či v Berlíně byla situace komplikována vysokými nároky na jejich osobu.

Prvním vyslancem v Londýně se stal mladý sympatický Slovák, spolupracovník Tomáše G. Masaryka a Edvarda Beneše z války, poté především z mírové konference a poz-ději z reparačních komisí, Štefan Osuský. Z titulu vyslance spolupracoval na přípravách hudebního festivalu v Londýně, kde mohli posluchači slyšet mimo jiné i orchestr Národního divadla, České kvarteto či Emu Destinovou. Osuského tu upoutala operní zpěvačka Pavla Vachková, mladá černo-vlasá krasavice.¹⁵⁷ V závěru jednání na mírové konferenci Osuský delegaci opustil, aby se vrátil do Paříže těsně před podpisem Saint Germainské smlouvy, čerstvě ženatý právě s ní. Vzal si ji 3. srpna 1919 v Prešově.¹⁵⁸ Paní Pavla se tak hned dva dny po svém příjezdu do Paříže zúčastnila po boku novomanžela podpisu smlouvy, jímž vyvrcholilo jed-nání trvající řadu měsíců.¹⁵⁹

Pavla se narodila ve Smiřicích nad Labem jako dcera chudého kočího. Její pěvecký talent naštěstí rozpoznal židovský podnikatel a majitel mlýna ve Smiřicích Izrael Klein. Ten ji vydržoval na studiích, dokud nevstoupila na prkna Národního divadla. Členkou opery Národního divad-la byla Pavla od roku 1915 až do svého sňatku v roce 1919.

¹⁵⁷ ČECHUROVÁ – KUKLÍK 2007, s. 34.

¹⁵⁸ ČECHUROVÁ – KUKLÍK 2007, s. 29.

¹⁵⁹ ČECHUROVÁ – KUKLÍK 2007, s. 41.

101. Neg. 74 (detail): 26. leden 1919, první přehlídka československého vojska na Invalidovně. Prezident Masaryk přihlížející přehlídce (Naděžda Kramářová, TGM, Václav Klobáč, plk. Otakar Husák, Vlastimil Tusar). Foto Jano Šrámek.

Svým sopránem zpívala Rusalku i Libuši. Tu si ostatně zahrála i v němém historickém filmu z roku 1919.¹⁶⁰

Od ledna 1921 stanul Osuský v čele pařížské legace, kterou pak vedl dalších dvacet let.¹⁶¹ Zároveň Benešův spolupracovník a zároveň konkurent, který odmítal respektovat Benešovu nadřazenost, což mezi nimi vytvářelo nesnesitelné napětí. Beneš vedle sebe – kromě Masaryka – nesl rivala, ba ani konkurenta, třeba i jen potencionálního či zdánlivého, ba ani člověka, který projevuje jiné názory.¹⁶² Střetli se v otázce Javoriny, svoji roli hrály i zprávy o tom, že Osuský by se rád stal prezidentem. Uvažovalo se o něm jako o jediném vhodném nástupci Beneše.¹⁶³ Zatímco klidný a chladný Beneš udržoval dekorum, výbušný a neústupný Osuský šel do konfliktu. Jejich spory se snažila rovnat jak Hana Benešová, tak Pavla Osuská,¹⁶⁴ která špatně snášela konflikty svého muže s Benešem i jeho další excesy.¹⁶⁵

Tato příjemná žena neměla zpočátku v Paříži snadné postavení. Česká kolonie v Paříži ji odmítla přijmout, přicházely odtud pomlouvačné dopisy apod. Osuský kvůli tomu dokonce několikrát uvažoval, že svoji kariéru diplomata ukončí.¹⁶⁶ Pavla přesto nakonec vytvořila svému muži poklidné rodinné zázemí. Dala mu tři děti, Pavlínu, Juditu a Štěpána, doprovázela ho na jednání.¹⁶⁷ Do Ženevy přijela i s malým Štěpánkem, přestože mu byly teprve dva měsíce.¹⁶⁸ Následně, na přelomu září a října 1928, odjeli manželé Osuských na pozvání Alice Masarykové do Topolčianek. Paní Pavla si ovšem mohla cestování s mužem dovolit, neboť o děti se jí většinou starala školená zdravotní sestra, kterou jí sehnala Hana Benešová.¹⁶⁹ V Topolčiankách byli už v roce 1923, tehdy rovněž ve společnosti Benešových,¹⁷⁰ stejně jako v roce 1929.¹⁷¹ Osuský využil příležitosti vyrazit si s T. G. Masarykem, Edvardem Benešem, generálem

¹⁶⁰ <http://www.smirice.eu/lide/vachkova/vachkova.htm>

¹⁶¹ KUKLÍK – NĚMEČEK 2002, s. 295.

¹⁶² KLIMEK 1996, s. 235.

¹⁶³ KLIMEK 2000, s. 233.

¹⁶⁴ ŠETŘILOVÁ – ČECHURA 1996, dopis č. 109.

¹⁶⁵ ŠETŘILOVÁ – ČECHURA 1996, dopis č. 110.

¹⁶⁶ ŠETŘILOVÁ – ČECHURA 1996, dopis č. 21.

¹⁶⁷ ŠETŘILOVÁ – ČECHURA 1996, dopis č. 18.

¹⁶⁸ ŠETŘILOVÁ – ČECHURA 1996, dopis č. 117.

¹⁶⁹ ANM, H. Benešová, k. 20, č. 2668.

¹⁷⁰ NA, A. Švehla, k. 2, č. 197.

¹⁷¹ FOTOREPORTÁŽ 1929c.

102. Neg. 2309: Srpen 1923, pobyt prezidenta Masaryka v Topoľčiankách (Pavla Osuská, Štefan Osuský, TGM). Foto Jano Šrámek.

Viktorem Hoppem a dalšími na projížďku na koni (neg. č. 2440). Protože neměl holínky, oblékl holenice, rajtky a jednoduché jednořadové sako s bílou košilí. Dokonalý vzor sportovní elegance (neg. č. 2439).

Pavla našla zalíbení, stejně jako Olga Masaryková, v bílé barvě. V Topoľčiankách tak nosila výhradně lehké bílé vrstvené šaty (neg. č. 2309, obr. 102). I při výletu na Větrné hole oblékla bílý komplet (neg. č. 2370).

V budově pařížské legace vytvořila Pavla Osuská vedle diplomatického centra i centrum kulturní. Osuský sbíral moderní francouzské místry, takže jejich díla zdobila stěny vyslanectví, a jeho žena jakožto milovnice hudby pořádala na vyslanectví koncerty. Zasloužila se mimo jiné o uvedení Smetanovy *Prodané nevěsty* v Paříži.¹⁷² Francouzský soubor komické opery uvedl tuto operu o pár měsíců později i v Praze v Národním divadle. Ani u tohoto představení nemohla Pavla Osuská chybět.¹⁷³ Své povinnosti manželky vyslance plnila i v době těhotenství, pořádala čaje, déjeuner i diner. V Ženevě dokonce uspořádala spolu s Janem Masarykem a Františkem Chvalkovským pro členy české delegace v hudebním salonu hotelu Métropole vlastní koncert. Na klavír ji doprovázel Jan Masaryk.¹⁷⁴

V časopisech vycházely pravidelně články s fotografiemi manželů, kteří tvořili pro většinu obyvatel Československa ideální pár, mladý, úspěšný, charismatický. Když se v roce 1930 konala v Paříži soutěž o královnu krásy, přijala Pavla československou vítězku slečnu Dostálovou na čaj, což okamžitě zachytil pařížský dopisovatel *Pestrého týdne*. Dvě půvabné ženy byly pro fotografa vděčným objektem.¹⁷⁵ Stejně tak oslavy 28. října v roce 1926 na ambasádě v Paříži.¹⁷⁶

Osuský byl považován za jednoho z nejelegantnějších mužů první republiky. „*Dr. Osuský vytvořil dokonale demokratický typ československého diplomata – gentlemana.*“¹⁷⁷ Svoji roli jistě sehrál jeho věk muže kolem čtyřiceti a sympatický mužný zjev, připomínající herce z filmového plátna. Zároveň bylo jeho jméno spojeno s principy československé demokracie, kterou ve světě reprezentoval. Nevadila ani jeho lehce pravicová politická orientace, uplatňovaná navzdory tomu, že společenské klima inklinovalo spíše k sociální demokracii a národním socialistům. Proto se pravidelně objevoval na stránkách společenských tiskovin, jako byl například *Gentleman*, *Světobzor* nebo *Pestrý týden*. Oblečen povětšinou ve volném čase podobně jako Jan Masaryk

¹⁷² VERIS 1929.

¹⁷³ FOTOREPORTÁŽ 1929a.

¹⁷⁴ ČECHUROVÁ – KUKLÍK 2007, s. 121.

¹⁷⁵ FOTOREPORTÁŽ 1930.

¹⁷⁶ FOTOREPORTÁŽ 1926.

¹⁷⁷ SIBLÍK 1929, s. 7.

103. Neg. 607: 23. duben 1920, svatba gen. Maurice Césara Josepha Pellé s Jarmilou Erbanovou (roz. Braunerovou). Novomanželé vycházející ze Staroměstské radnice. Foto Jano Šrámek.

či Vladimír Kučera v jednořadém obleku, nejčastěji hnědé barvy, s bílou košilí s ohrnutým límečkem a kravatou, působil uvolněně a nenuceně. Již na jednáních v Ženevě v říjnu 1918 se ocitl mezi nejdůležitějšími politiky. Na známé fotografii, mnohokrátě otištěné, rozmlouvá s budoucím premiérem Karlem Kramářem. Stejně jako Edvard Beneš, Ivan Markovič a Ludvík Strimpl představoval mladou generaci nastupujících politiků, moderních a úspěšných.

Manželky dalších českých politiků se na fotografiích objevují spíše výjimečně. Pozornost věnujme ještě třem z nich, Karle Rašínové, Jarmile Pellé a Marii Udržalové.

Karlu Rašínovu¹⁷⁸ stihl na fotografiích i v životě podobný osud jako Hedviku Tusarovou. Její muž Alois Rašín patřil k těm, kterým Československo vděčilo za svůj vznik – k takzvaným mužům 28. října. Následně se stal ministrem financí a proslul tvrdou deflační politikou a úspornými opatřeními. Karla si příliš neužila úspěchu a postavení svého muže. Rodině se mohl věnovat maximálně v neděli, protože jinak pracoval. Svým nesmlouvavým postojem si proti sobě poštval celou řadu politiků. I samotný Masaryk se snažil prostřednictvím ředitele Živnostenské banky Jaroslava Preisse a paní Karly mírnit jeho postup. Rašínova finanční politika, pro stabilizaci koruny nesporně blahodárná, měla

však negativní sociální důsledky. Dne 5. ledna 1923 na něj spáchal atentát anarchokomunista Josef Šoupal. Alois Rašín umíral v podolském sanatoriu třináct dní. Jeho žena s dětmi trávila ten čas s ním. Když lékaři řekli Karle, že je jeho stav beznadějný, nervově se zhroutila, ale přesto se následující dny o svého muže spolu s řádovými sestrami obětavě starala. Ještě před smrtí navštívil umírajícího v sanatoriu prezident Masaryk. Rašín si přál kremaci, pohřeb měl tedy světský ráz.¹⁷⁹ Fotografie zachycují trýzn v Panteonu Národního muzea, odkud byl státní pohřeb vypraven, zúčastněné osobnosti, průvod na Václavském náměstí a průchod Prahou až ke krematoriu ve Strašnicích. I když se Karla dostala po smrti Rašína mimo veřejnou scénu, udržovala občasné kontakty s manželkami politiků, například s Hanou Benešovou či „Pavlinkou“ Osuskou.¹⁸⁰

Ve šťastnější chvíli zobrazil manžele Rašínovy fotograf 18. dubna 1920. Na bohužel rozmazané fotografii spolu kráčeji k volbám do poslanecké sněmovny. I oni se tak připojili ke skupině politiků s manželkami, které fotograf při této příležitosti zachytil. Rašín v té době sice nebyl ministrem, jen poslancem, ale stále měl aureolu mučedníka a tvůrce státu. Ada, jak své ženě Rašín říkal, zvolila k této slavnostní příležitosti jednoduchý tmavý kostým s bílým fiží. Délka

¹⁷⁸ Pozůstalost Aloise Rašína je uložena v Archivu Národního muzea a Literárním archivu Památníku národního písemnictví. Tam není bohužel dosud zpracována.

¹⁷⁹ ČECHUROVÁ 1997, s. 129–131.

¹⁸⁰ ANM, H. Benešová, k. 21, č. 3018.

104. Neg. 1837: 24. září 1922, návštěva prezidenta Masaryka na statku ministra národní obrany Františka Udržala v Dolní Rovni (TGM, František Udržal, Marie Udržalová /manželka/). Foto Jano Šrámek.

sukně i stříh napovídaly, že oděv byl součástí Karlina šatníku nepochybně již řadu let. Ministr, který razil heslo „šetří a pracuj“, se tak nechoval jen navenek.

Jarmila Braunerová, poprvé provdaná Erbanová, pocházela z příbuzenstva malířky Zdenky Braunerové. V sobotu dne 23. dubna 1921 si Járinka, jak ji nazývali, vzala o devětadvacet let staršího muže, francouzského generála Maurice Césara Josepha Pellé. Ten do Čech přišel v únoru 1919 jako náčelník francouzské vojenské mise. Navzdory věkovému rozdílu to nebyl svazek z rozumu, ale z citu. Jarmila si prošla nevyvedeným manželstvím se slovenským statkářem Oškou Erbanem. Dvouleté čekání od seznámení s galantním generálem ji přesvědčilo, že je tím pravým. Ona se musela rozvést, on získat povolení francouzského ministerstva války ke sňatku. Ten se uskutečnil na Staroměstské radnici. Za svědky šli manželům Edvard Beneš a generál Mittelhauser.¹⁸¹ Hostina se konala ve vile Zdenky Braunerové v Roztokách.¹⁸²

Na svatbu oblékla Jarmila světlé šaty v kratší délce do půli lýtek, jak to poválečná móda předepisovala a jak se k rozvedené ženě hodilo více než sněhobílá róba se závojem. Šaty ve vrstveném stylu mají široké rukávy a snížený pas, který se objevil v tomto roce na stránkách módních časopisů.

Zajímavá je kombinace dvou látek a vsadek, možná inspirovaných výšivkou technikou „toledo“. Jarmilina teta Zdenka, která byla nepochybně tím, kdo přivedl Jarmilu do blízkosti generála, byla obdivovatelkou výšivek a svérázu vůbec (obr. 103).

Generál měl samozřejmě uniformu – ostatně v kolekci Hradního fotoarchivu není zachycen v jiném oděvu. Ostatní dámy zvolily komplety s kostýmovým kabátem a sukňemi do půli lýtek, jak to odpovídalo módě posledních let. Ještě večer po svatbě nastoupili novomanželé do Orient Expressu a odjeli do Cařihradu, kde generál zastával funkci Vysokého komisaře Francouzské republiky. Po necelém roce, 24. března 1922, se jim zde narodila holčička Maryska.¹⁸³ Generál Maurice Pellé zemřel dva roky nato, 16. března 1924.

Marie Udržalová, manželka Františka Udržala, zmíněná již v souvislosti s bazarem Československého červeneho kříže, byla podobného naturelu jako její muž. „*Tento hřmotný muž s ohromnými, vzhůru nakroucenými kníry, jezdec na koni, ba znalec hypologie...*“,¹⁸⁴ se angažoval ve veřejném dění první republiky od jejího úplného počátku. Zpočátku ministr obrany, od roku 1929 ministerský předseda. Jeho žena byla činná společně s Františkou Beranovou

¹⁸¹ Eugène Désiré Antoine Mittelhauser (7. 8. 1873–19. 2. 1949), francouzský generál, nástupce Pellého v čele francouzské vojenské mise.

¹⁸² BŘACH 2007, s. 205–206; srov. též LENDEROVÁ 1996.

¹⁸³ ANM, H. Benešová, k. 20, č. 2766.

¹⁸⁴ KLIMEK 2000, s. 660.

105. Neg. 5163 (detail): 7. duben 1928, slavnost Československého červeného kříže v parlamentu (Marie Udržalová /dcera/, ředitel ČSČK Josef Groh). Foto Jano Šrámek.

v Československém odboru pro zájmy venkovských žen.¹⁸⁵ Když ji a jejího muže navštívil prezident při svém zájezdu na Pardubicko a Hradecko v jejich vile v Dolní Rovni, oblékla Marie při této příležitosti jako správná manželka agrárního politika kroj (obr. 104). Poté, co se stal její muž premiérem, objevovala se na fotografiích Hradního fotoarchivu, a tím i v dobových časopisech častěji.¹⁸⁶ Stejně „urostlá“ jako František, oblečená prostě, bez sebemenší extravagance, do tmavých šatů s bílými manžetami a s bílým okrajem výstřihu, zdobeným límečkem s vázačkou (neg. č. 6056), popřípadě do jednoduchých světlých jumprových šatů (neg. č. 6318, viz obr. 19).

Její dcera Marie byla v závěru dvacátých a počátkem třicátých let sekretářkou Alice Masarykové. Díky častým

kontaktům Františka Udržala s prezidentem zúčastnil se Masaryk její svatby s doc. J. Žďárským.¹⁸⁷ Marie doprovázela Alici i při slavnostních okamžicích. Pro slavnost Československého červeného kříže v parlamentu 7. dubna 1928 si oblékla světlý jarní kabát zdobený tlačnými plastickými pruhy, se zapínáním na jeden knoflík ve snížené linii pasu (obr. 105). Stejný model zvolila i o téměř dva měsíce později při slavnosti Československého červeného kříže v Lánech (neg. č. 5241).

Na příkladu partnerek politiků jsem se pokusila ukázat, jak může vizuální pramen, jakým je pro nás Hradní fotoarchiv, doplnit naše poznání o životních osudech, životním stylu a konkrétně o módě a vkusu politických elit Československa dvacátých let 20. století. Před objektivy fotografů se naštěstí pro nás nevyskytoval jen samotný prezident Masaryk. Bohatý Hradní fotoarchiv přináší i četná obrazová svědectví o jeho rodině a o mnoha dalších lidech z velmi širokého okolí.

Summary

Miroslava Vandrovcová Society and chic of the twenties in the Prague Castle Photographic Archives

Hundreds of pictures in the Prague Castle Photographic Archives very intensively revive the atmosphere of the First Republic. On the one hand they show the closed society of political, economic and cultural elite with daily access to President Masaryk, but on the other hand there are pictures of the commonest strata of population that he encountered on his travels around the country and on various formal occasions. The Prague Castle Photographic Archives become a tremendous pictorial source of knowledge about daily life in the First Republic. However, all this ends in 1933, when the collection was closed. Consequently the bulk of it covers the 1920s. The lifestyle of the contemporary society is best demonstrated by fashion photographs. There were ladies flanking leaders, at that time and we focused on the former. The president's wife Charlotte and daughters Alice and Olga, along with Hana Benešová, Hedvika Tusarová, Pavla Osuská, Jarmila Pellé, Karla Rašínová, Marie Udržalová and others became the actors of a story narrated by photography not only in the primary but also secondary line against the background of specific sociopolitical situation. Any further probe into the associations, which often betray an intricate network of relationships behind the scenes, exceeds the limits of this paper, but certainly deserves a more thorough attention of the future researchers.

¹⁸⁵ KÁRNÍK 2003, s. 294.

¹⁸⁶ FOTOREPORTÁŽ 1929a.

¹⁸⁷ KLIMEK 1998, s. 274.

MEDVÍDCI PREZIDENTA MASARYKA

MILENA BĚLIČOVÁ, Národní muzeum, Praha

Abstract. The article is about two Russian bears, a birthday present to T. G. Masaryk from Czechoslovak Legionnaires, delivered on 7 March 1920. The bears inspired Legionnaire author F. I. Pražský-Slavkovský to write the children's story, *Medvídci presidenta Masaryka* (*President Masaryk's Bears*), in 1934.

Českoslovenští legionáři v Rusku, vracející se od srpna 1919 postupně do vlasti, si náročnou východní cestu přes Sibiř zpříjemňovali různými kratochvílemi. Vedle hudebních produkcí byla velmi oblíbenou zábavou a rozptýlením hra s roztomilými medvíďaty, která cestou získali a pro pobavení vzali s sebou. Ve Vojenském ústředním archivu se dochovalo několik desítek legionářských fotografií s medvíďaty, pořízených v Rusku, bohužel však většinou blíže neurčených.¹ Celá řada těchto medvíďat pak absolvovala dlouhé putování až do Čech.

Dvě mladé sibiřské medvědice, pojmenované Chod'a a Míša, darovali legionáři 1. čety 5. roty 1. střeleckého pluku M. Jana Husi T. G. Masarykovi dne 7. března 1920 k jeho sedmdesátým narozeninám. Obě medvíďata koupila 1. četa za 500 rublů a za dalších 50 Kčs pak přikoupila řetízky. Starali se o ně legionáři Vilém Exner, Antonín Doležal a František Filípek.² Prezident dárek přijal a kanceláři nařídil uhradit četě výdaje za nákup a udržování medvěďů. Každý ze tří ošetřovatelů navíc dostal odměnu 1000 Kčs.³

Ve fondu Hradní fotoarchiv v Archivu Národního muzea se dochovaly dvě pozitivní fotografie ze 7. března 1920, na kterých vidíme legionáře s medvíďaty na vodítku na prvním hradním nádvoří, a dále dva pozitivy doplněné skleněnými negativy, se záběry medvíďat v reprezentačních prostorách Pražského hradu.⁴ „*Za dveřmi ozvalo se jasné řinčení řetízků, mírné bručení a do audienční síně uvedli sibiřští hoši dva chundelaté medvídky, jež přivezli a nyní prezidentovi odevzdali, jako živý pozdrav československé armády ze Sibíře...*“⁵ Autorem obou velmi známých exteriérových

fotografií je Tomáš Vojta. Je doloženo, že zhotovil a na více míst prodal i další pozitivy těchto svých snímků.⁶ Málo kvalitní fotografie v interiéru Pražského hradu při oficiální oslavě prezidentových narozenin pořídil pravděpodobně Jano Šrámek.

Medvíďata byla prozatímne umístěna v Královské zahradě v tzv. fíkovně a stala se velkou atrakcí. Jejich prohlídka se stala součástí programu oficiálních návštěv. Odtud pocházejí další tři fotografie Hradního fotoarchivu z ateliéru Tomáše Vojty z 23. května 1920,⁷ na nichž vidíme už trochu povyroslé medvědy s Alicí Masarykovou a se členy výpravy britského mezinárodního sdružení žurnalistů.

Medvědice darované legionáři 1. pluku však nebyly prvními prezidentskými medvědy – v Královské zahradě už v té době žili dva hnědí medvědi z Podkarpatské Rusi. Užhorodský župan Ladislav Moyš nabídl v listopadu 1919 prezidentu T. G. Masarykovi darem dva karpatské medvědy, pojmenované Macek a Mačka.⁸ Dne 8. prosince 1919 kancelář potvrdila jejich příjem.

Renesanční budova rudolfínské fíkovny nebyla pro chov medvěďů vhodná, a brzy se proto začalo uvažovat o vybudování řádného medvědince v horní části Jeleního příkopu. Stavební správa Pražského hradu podala 25. dubna 1920 první návrh. Když se jeho architektonická úprava nezamlouvala a byly pochyby o vhodnosti zařízení, bylo navrženo přizvat k řešení této otázky znalce z oboru zoologie. Stavební správa požádala o dobrozdání profesora Jiřího Jandu, pozdějšího ředitele družstva Zoologická zahrada v Praze-Troji. Ten zaslal stavební správě 2. května 1920 svůj

¹ František Parolek, vedoucí ústřední fotolaboratoře legií v Rusku, shromáždil velkou sbírku fotografií převezenu do republiky, první část společně s archivem Národní rady. VÚA-VHA Praha, Sběrka fotografií čs. legie, r. 1914–1920.

² APH, KPR, k. 2, č. 98, Medvědinec 1921–1960, záznam KPR, rada Blažek, 17. 3. 1920, č. j. S-413/1920. Záznam má chybné datum – na fotografiích Hradního fotoarchivu i v denním tisku je doloženo předání medvěďů v rámci oslavy narozenin 7. 3. 1920.

³ APH, KPR, dopis KPR Velitelství I. střeleckého pluku Jana Husi, č. j. S-413/1920.

⁴ ANM, Hradní fotoarchiv: 7. 3. 1920, sign. P1272-1920, P1273-1920, Foto Vojta; P1270-1920 (neg. 204), P1271-1920 (neg. 205), foto J. Šrámek (?).

⁵ ANONYM 1920a. Ediční poznámka: použité citace z pramenů a literatury jsou tištěny kurzívou s uvozovkami a zachovávají původní pravopis.

⁶ Další exemplář fotografie P1272-1920 publikoval též SCHEUFLEER 2006, s. 60 (AKPR, Sběrka fotografií, č. 86).

⁷ ANM, Hradní fotoarchiv, 23. 5. 1920, sign. P1431-1920, P1432-1920, P1433-1920, Foto Vojta.

⁸ APH, KPR, k. 2, č. 98, dopis župana Ladislava Moyše pro kancléře, Užhorod, 21. 11. 1919, s poznámkou kancléře Šámala „*Koloděje 25./XI. 19 Přijímá se.*“

106. P1272-1920: 7. březen 1920, oslava 70. narozenin prezidenta Masaryka na Hradě, medvíďata darovaná prezidentovi československými legionáři ze Sibiře. Foto Vojta, Praha.

107. P1273-1920: 7. březen 1920, oslava 70. narozenin prezidenta Masaryka na Hradě, medvíďata darovaná prezidentovi československými legionáři ze Sibiře. Foto Vojta, Praha.

108. P1431-1920: 23. květen 1920, návštěva anglických žurnalistů v Praze. Hosté si v doprovodu Alice Masarykové prohlížejí medvědice. Foto anonym.

109. P1432-1920: 23. květen 1920, návštěva anglických žurnalistů v Praze. Hosté si v doprovodu Alice Masarykové prohlížejí medvědice. Foto anonym.

návrhek medvědince s brlohy umístěnými v umělé skále. Návrh však nerespektoval zvláštnosti úzkého a stoupajícího terénu Jeleního příkopu a při realizaci byl (přes dodatečné protesty autora) výrazně pozmeněn na úkor účelnosti a bezpečnosti provozu.⁹

Mezitím do fíkovny přibyli další tři medvědi. Navečer dne 23. července 1920 přivezla vojenská policie z rozkazu posádkového velitelství Velké Prahy nákladním autem dospělého medvěda, kterého pro Hrad vyložil na Wilsonově nádraží neznámý legionářský pluk projíždějící Prahou.¹⁰ Byla to medvědice zvaná Honza (Honziček). V srpnu 1920 pak nadporučík Berka z ruské legie nabídl darem od 8. roty 7. pluku dvě malé černé medvědice jménem Máňa a Vašek, zakoupené v Mandžusku – a ubytované zatím v jeho bytě v Nuslích.¹¹

Těchto sedm medvědů s jejich jmény, charakteristickými vlastnostmi a zvyky popsal v červenci 1923 v novinovém článku cestovatel Vilém Němec.¹² Pak se počet medvědů začal postupně snižovat.

Pobyt v omezeném prostoru v zajetí a zřejmě i nevhodná skladba stravy nesvědčily oběma karpatským medvědům, takže se u nich rozvinulo nervové onemocnění, projevující se záchvaty zuřivosti. U medvěda Mačky se navíc záhy projevil revmatismus: „*Jedinými medvědy samci v celé společnosti jsou Macek a Mačka. Tento poslední od mládí trpí rheumatismem a hledá někoho, kdo by ho denně přicházel masírovat. Snad se mu někdo přece nabídne.*“¹³ V září 1923 už byla situace kritická: „...*Kdysi daroval župan dva medvědy hradu. Jeden z nich byl již tehdy silně reumatický, takže nemůže rádně běhat. Oba dva tito medvědi jsou samci. Nemocný medvěd jest v poslední době velmi zlý, pokoušel již dvakrát hlídače. Cestovatel Němec doporučuje, aby byl nemocný medvěd odstraněn.*“¹⁴ 18. září 1923 pak hlásil správce Hanuš, že „*Dle schválených dispozic zvěrolékaře Dra Dejla, byl dnes ráno medvěd otráven arsenikem.*“¹⁴

V listopadu 1926 vyšetřil prof. Janda medvěda Macka a navrhl rovněž jeho utracení: „*Choroba medvěda činí dojem nervového onemocnění povstaleho nedostatečným ukojením pudu pohlavního. Dle výpovědi hlídačů pokoušel prý se tento medvěd o koitus, ale bez výsledku. A právě as tato nemožnost přirozeného koitu způsobila ochuravění. Jest možno, že ochuravění bude se stupňovati a že zvíře, které ukazuje i jiné známky (nestejně našlapování z obou stran) poruchy nervové rázem při záchvatu zahyne. Kdyby však*

bylo možno mu vykázati řádné obydlí s dostatečným prostorem k pohybu, jest všechna naděje, že se uzdraví, poněvadž zažívání není porušeno, ale musil by býti naprosto oddělen od ostatních. Zvíře v tomto stavu jest nebezpečno nejen hlídačům, nýbrž i svým spolubydlitelům a samo zároveň v době záchvatu vydáno nebezpečí od druhých medvědů. Ježto při nedostatečném zařízení medvědince takového oddělení nelze provést, doporučovalo by se zvíře odstraniti.“¹⁵ Z následné korespondence mezi hospodářskou správou Pražského hradu a prezidentskou kanceláří¹⁶ vyplývá, že medvěd byl otráven pravděpodobně 10. prosince 1926, kdy byl zapsán do přírůstkové knihy Národního (tehdy Zemského) muzea. „*Ohledem na vyjádření pana prof. Jandy schvaluje podepsaná kancelář tamní návrh, aby medvěd byl utracen obdobným způsobem, jako posledně. Podepsaná kancelář podotýká, že na medvěda reflektuje Zemské museum a poukazuje proto tamní správu, aby vyrozuměla pana ředitele Vávru o době, kdy medvěd bude utracen a dohodla se s ním o způsobu dopravy do musea.*“¹⁷ Dne 11. prosince pak hospodářská správa hlásí kanceláři, že „...*příkazu bylo vyhověno.*“¹⁸

V dubnu 1931 uhynula na zánět mozkových blan – následek nákazy zárodky tasemnice – sibiřská medvědice Míša.¹⁹ Dne 17. října 1931 pak jednatel Národního muzea dr. Karel Domin děkuje za „*darovaného medvěda ze Sibíře, jenž je vítaným přírůstkem zoologických sbírek.*“²⁰ Hospodářská správa Pražského hradu následně čelila útoku cestovatele Viléma Němce, který ji obvinil ze špatného stavu medvědince a byl pohoršen „*neobyčejně abnormální kondicí medvědů.*“ Znovu projevil svou nevráživost k řediteli zoologické zahrady prof. Jiřímu Jandovi, přetrvávající už od počátku budování medvědince. V dopise určeném ministerskému radovi Blažkovi, plném ostrých osobních invektiv na adresu prof. Jandy, je z dnešního pohledu úsměvná pisatelem dvakrát podtržená věta: „*V Troji je zoologická zahrada vůbec nemožnou!*“²¹

V roce 1927 se na hospodářskou správu Pražského hradu obrátil prof. Josef Jirsík s dotazem na počet a původ hradních medvědů, pro svou práci na Ottově vydání Brehmova života zvířat. Nedočkal se však odpovědi, která by ho uspokojila. Kancelář mu 14. července 1927 sdělila, „...*že v Jelením příkopě jest nyní chováno celkem pět medvědů. Pokud jde o jejich původ, doporučuje podepsaná kancelář, byste se obrátil na Památník odboje čsl. legií.*“²² V lednu 1935

⁹ APH, KPR, k. 2, č. 98, zpráva stavební správy Pražského hradu pro KPR, 28. 10. 1921, č. j. 1063/1921.

¹⁰ APH, KPR, k. 2, č. 98, zpráva hospodářské správy Pražského hradu pro KPR, 2. 8. 1920, č. j. S-1048/1920.

¹¹ APH, KPR, k. 2, č. 98, záznam KPR, rada Blažek, 20. 8. 1920.

¹² APH, KPR, k. 2, č. 98, novinový výstřižek: Vilém Němec, Medvědince v pražském Jelením příkopě. *Národní politika*, roč. 41, čís. 199 (Praha 22. 7. 1923).

¹³ APH, KPR, k. 2, č. 98, novinový výstřižek (viz pozn. 12).

¹⁴ APH, KPR, k. 2, č. 98, opis zápisu KPR, 18. 9. 1923.

¹⁵ APH, KPR, k. 2, č. 98, zpráva prof. Jiřího Jandy pro hospodářskou správu Pražského hradu, 25. 11. 1926, č. j. HS-2475/1926.

¹⁶ APH, KPR, k. 2, č. 98, 1. 12. 1926, č. j. HS-2475/1926; 7. 12. 1926, č. j. S-2551/1926; 11. 12. 1926, č. j. HS-2590/1926.

¹⁷ APH, KPR, k. 2, č. 98, dopis KPR pro hospodářskou správu Pražského hradu, 7. 12. 1926, č. j. S-2551/1926.

¹⁸ APH, KPR, k. 2, č. 98, č. j. HS-2590/1926.

¹⁹ Dnem 27. 4. 1931 je datována zpráva zvěrolékaře Antonína Dejla, vrchního veterinárního rady, který na základě úhynu Míši preventivně vyšetřil zbylé medvědy: „*Při prohlídce a pozorování 4 medvědků, jakož i jejich excrementů neshledal jsem žádných příznaků, že by medvědi byli nakaženi tasemnicí neb jinými hlísty.*“ Viz APH, KPR, k. 2, č. 98.

²⁰ APH, KPR, k. 2, č. 98, poděkování Národního muzea v Praze hospodářské správě Pražského hradu, 17. 10. 1931, č. j. HS-2247/1931.

²¹ APH, KPR, k. 2, č. 98, dopis V. Němce, 5. 5. 1931, č. j. S-831/1931; odpověď hospodářské správy, 30. 5. 1931.

²² APH, KPR, k. 2, č. 98, dopis prof. Josefa Jirsíka, b. d. (došel 14. 6. 1927), č. j. HS-1143/1927; odpověď, 14. 7. 1926, č. j. HS-1127/1927.

tlumočil prof. Jirsík stejný dotaz, tentokrát od maďarského zoologa Czaba Geyzy Anghi ze Szentmiklós, asistenta zootechnického ústavu univerzity v Budapešti a mammalogického inspektora budapeštské zoologické zahrady.²³ Odpověď hospodářské správy byla tentokrát překvapivě podrobná a dozvídáme se z ní konkrétní údaje o počtu a jménech hradních medvědů. Tyto informace byly asi z větší části převzaty z již zmíněného článku Viléma Němce:

„Medvědinec v Jelením příkopě pražského hradu vybudovala správa pražského hradu v r. 1920 podle odborných pokynů zoologů, zejména profesora Jandy, ředitele Zoologické zahrady v Praze, který použil ke svému návrhu zkušeností, jakých bylo nabyto v zahradě Hagenbeckově ve Stellingách u Hamburku. Stavba medvědince byla provedena v rámci úprav Jeleního příkopu; stavba medvědince stála 300.000,- Kč. Medvědi byli darováni panu prezidentovi republiky ruskými legionáři (jednotlivými pluky) vracejícími se do vlasti po světové válce. Dva medvědi jsou darem ze Slovenska. Původně bylo v Jelením příkopě celkem 7 medvědů známých pod těmito jmény: „Macek“ a „Mačka“, karpatsí medvědi; „Chod’a“, „Míša“ a „Honziček“, mohutní medvědi ze Sibíře; „Máňa“ a „Vašek“ menší černí sibiřští medvědi s bílou náprsenkou. Z těchto medvědů byli „Macek“ a „Mačka“ samci, ostatní byly samice. Oba samce bylo nutno odstraniti, ježto nemožnost přirozeného koitu způsobila jejich ochuravění; zvířata projevovala známky poruchy nervové, takže ohrožovala ostatní medvědy i hlídače. Medvědice „Míša“ zahynula v r. 1931 na silnou cysticerkosu, t. j. nákazu boubely, zárodky tasemnic. Vniknutím nákazy nevléčitelných cysticerkosů do mozku vznikl zánět blan mozkových a tím smrt medvědice. V Jelením příkopě jsou tudíž celkem 4 medvědi (samice). Medvědi jsou krmeni hrubým chlebem, který se peče ze žitné a pšeničné mouky a z otrub a máčí v černé kávě ze žita, do které se přidává melasa. Občas dává se medvědům mladá tráva, haluze, spadané ovoce a pod.“²⁴

V roce 1935 nově přibyla medvědice Mařena převzatá od cirkusu Kludský a 26. června 1937 bylo z Podkarpatské Rusi přivezeno medvědí Míša.²⁵ Pět medvědů – tři velké a dva menší – zachytil při představení pro četné publikum fotograf Tomáš Vojta v roce 1936.²⁶ Ošetřovatel krmí z ruky jednoho z velkých medvědů a je bezprostředně mezi nimi ve výběhu.

Večer dne 3. srpna 1942 došlo v medvědinici v Jelením příkopu k tragické nehodě. Nejprve se dva hnědí

medvědi těžce poprali a pak mladší z nich, samec Míša, s přispěním černých medvědů napadl a smrtelně zranil dlouholetého zkušeného medvědáře Peka, který se je snažil rozehnat železnou tyčí. Ošetřovatel po převozu do nemocnice zemřel. Všechny čtyři rozzuřené medvědy přivolaná policie postřílela. Tak neslavně, s mnohačetnými zraněními, skončila toho dne i medvědice Chod’a – druhé z legionářských medvědíat zachycených na fotografiích ze 7. března 1920. Úředník stavební správy, který zapsal zprávu do deníku na základě výpovědi ošetřovatele Čížka, omylem zaměnil oba hnědé medvědy a zkomolil i jméno: „Krátké před šestou hodinou večerní začali se rvát mezi sebou dva medvědi, a sice 6ti letý vzrostlý samec Chod’a, se staříčkým, bezzubým medvědem Míšou“.²⁷ Podobná záměna je i v průvodním dopise hospodářské správy Pražského hradu z 13. srpna 1942 ke zprávě veterinární služby ZOO Praha: „Zasíláme na vědomí zprávu veterinární služby Zoologické zahrady v Praze z 9. srpna t. r. o vyšetření a zužitkování těl čtyř medvědů, převzatých dne 4. srpna t. r. Dne 3. srpna t. r. byli v medvědinici v Horním Jelením příkopu zabiti či následkem úrazu zašli medvědi: Máňa, malajský černý, Vašek, malajský černý, Chod’a, karpatský samec získaný v r. 1937. Následkem smrtelných zranění zašla dne 4. srpna t. r. ráno sibiřská medvědice Míša.“²⁸ Podrobná zpráva zvěrolékaře zoologické zahrady MVDr. Jana Vlasáka popisuje postup pitvy i zranění medvědů – pohmožděnin a tržné rány, které si zřejmě způsobili navzájem, i střelné rány z pistole („...maso obou černých medvědů bylo odkostěno, neboť kostry těchto zvířat si vyžádalo Zemské museum v Praze, jakož i jejich kůže pro své sbírky“).²⁹

Zbylé dvě medvědice, v době neštěstí zavřené, byly na základě rozhodnutí Kanceláře státního prezidenta z bezpečnostních důvodů v rámci protiletectvé ochrany předány dne 23. srpna 1943 do úschovy do zoologické zahrady za náhradu za ubytování, živění a ošetřování 5,- Kč za 1 kus a 1 den.³⁰ Tam 28. května 1944 ráno uhynula starší slepá Honza „po delším onemocnění neurčitě povahy“.³¹ Konce války se tedy v zoologické zahradě dožila jen medvědice Mařena,³² ale do Jeleního příkopu už se nevrátila.

Pokusila jsem se na základě nových informací aktualizovat přehlednou tabulku medvědů, sestavenou Jiřím Volšem³³ – jde především o upřesnění některých dat:

Bezprostředně po válce medvědinec nebyl obnoven.

²³ APH, KPR, k. 2, č. 98, dopis prof. Josefa Jirsíka, 2. 1. 1935, č. j. S-32/1935.

²⁴ APH, KPR, k. 2, č. 98, odpověď prof. J. Jirsíkovi, 12. 1. 1935, č. j. S-25/1935.

²⁵ VOLF 2001, s. 264, 267.

²⁶ SCHEUFLER 2006, s. 168 (Sbírka fotografií Stavební správy Pražského hradu, č. 1519/I).

²⁷ APH, KPR, k. 2, č. 98, Stavební správa Pražského hradu, Denník dne 3. VIII. 1942.

²⁸ APH, KPR, k. 2, č. 98, průvodní dopis, 13. 8. 1942, č. j. HS-1749/1942.

²⁹ APH, KPR, k. 2, č. 98, zpráva veterinární služby ZOO Praha, 9. 8. 1942, č. j. H-1349/1942.

³⁰ APH, KPR, k. 2, č. 98, zpráva hospodářské správy Pražského hradu pro KPR, č. j. HS-320/1946.

³¹ APH, KPR, k. 2, č. 98, zpráva MVDr. J. Vlasáka za správu ZOO, 30. 5. 1944, č. j. H-11386/1944. „Pitvou bylo zjištěno pokročilé onemocnění a zánětlivé překrvení jater s čerstvějším zachvácením sleziny a části středního traktu.“

³² Dochoval se účet ZOO Praha „...na 1825 Kčs za krmení a ošetřování 1 medvědice v roce 1945.“ APH, KPR, k. 2, č. 98, č. j. HS-437/1946.

³³ VOLF 2001, s. 267.

	<i>Jméno</i>	<i>Původ</i>	<i>Dárce</i>	<i>Příchod</i>	<i>Úhyn</i>	<i>Příčina</i>
M	Mačka	Podkarpatská Rus	užhorodský župan	8. XII. 1919	18. IX. 1923	otráven arsenikem
M	Macek	Podkarpatská Rus	užhorodský župan	8. XII. 1919	10. XII. 1926	otráven
F	Míša	Sibiř	1. pluk čs. legií	7. III. 1920	IV. 1931	cysticerkóza
F	Choďa	Sibiř	1. pluk čs. legií	7. III. 1920	3. VIII. 1942	následky zranění
F	Honza	Sibiř	neznámý pluk	23. VII. 1920	28. V. 1944	sešlost věkem
F	Máňa	Mandžusko	npor. Berka ze 7. pluku čs. legií	VIII 1920	3. VIII. 1942	zastřelen
F	Vašek	Mandžusko	npor. Berka ze 7. pluku čs. legií	VIII 1920	3. VIII. 1942	zastřelen
F	Mařena	?	cirkus Kludský	1935	1947?	?
M	Míťa	Podkarpatská Rus	Maltézský řád	1937	4. VIII. 1942	zastřelen (následky zranění)

V říjnu 1947 je tam doložen pouze chov medvědů mývalů,³⁴ ale i ti byli kvůli problémům se zásobováním³⁵ předáni 30. března 1951 zpět do zoologické zahrady.³⁶ Teprve po celkové rekonstrukci medvědice v 50. letech objednala v dubnu 1957 prezidentská kancelář prostřednictvím ZOO Praha do Jeleního příkopu dva mladé hnědé medvědy,³⁷ dodané 13. června a 3. srpna 1957 Zoocentrem v Moskvě.³⁸ Jednoho z nich zvěčnil roku 1957 na fotografiích Vladimír Motyčka.³⁹

Archivní doklady k provozu medvědice končí soudním sporem o náhradu škody. Dne 10. dubna 1958 dva nezletilí učni, Jaroslav Horák a Petr Gloziga, úmyslně umožnili útěk z příkopu medvědici Mušce. Ta pak ve dvoře jízdárny napadla a zranila Miladu Žvachtovou, manželku řidiče Kanceláře prezidenta republiky Bohumila Žvachty.⁴⁰

Medvíďata darovaná prezidentu Masarykovi tehdy rozhodně nebyla ojedinělou událostí. Řada legionářských pluků z Ruska měla své medvědy, kteří pak končili v majetku městských obcí či různých soukromníků. Mnozí z nich brzy poznali, že pro chov medvědů nemají vhodné podmínky, a snažili se jich zbavit. Prezidentská kancelář zamítla několik nabídek městských úřadů s reálným odůvodněním, že

v medvědinci v Jelením příkopu není dostatek místa. Např. odmítla žádost městské rady v Košířích z 9. března 1921, aby Hrad převzal medvědici Mášu, darovanou v roce 1920 ruskými legionáři a chovanou v parku Klamovka. V červnu 1921 musela být medvědice zastřelena – Národní politika z 21. června v článku s titulkem *Medvěd rozsápal dítě* dementuje, že by šlo o jednoho z hradních medvědů.⁴¹

Hradní medvědi byli ve své době velmi populární. Kromě celé řady popularizačních novinových článků (např. 1922 v Lidových novinách s veselými ilustracemi Josefa Lady)⁴² se v roce 1934 stali i námětem dětské obrázkové knížky *Medvídci presidenta Masaryka* s ilustracemi akad. malíře Františka Stejskala a barevnou obálkou podle návrhu akad. malíře J. S. Hauptmanna⁴³. Knížku dostala darem i rodina prezidenta Masaryka. Prezident za ni autorovi zaslal pochvalný děkovný dopis, stejně jako Olga Revilliodová, s přípisy obou synků Herberta a Leonarda.⁴⁴ Autor knížky, legionář Ferdinand Ivanovič Pražský-Slavkovský, čerpal z vlastních zážitků. Většina textu (kapitoly II–IV) vypráví o životě lovce medvědů v tajze a o neblahých zážitcích ruského hospodáře s medvědicí. Pouze v první kapitole líčí též osudy hradních medvědů.

³⁴ APH, KPR, k. 2, č. 98, odpověď na dotaz na obnovení pojištění hlídačů, 18. 10. 1947. Dva ošetřovatelé byli až do r. 1943 pojištěni u pojišťovny Slavia.

³⁵ APH, KPR, k. 2, č. 98, žádost KPR o přiděl chleba a housek pro medvídky mývaly, 28. 2. 1951, č. j. 401.518/1951.

³⁶ APH, KPR, k. 2, č. 98, č. j. 402.290/1951.

³⁷ APH, KPR, k. 2, č. 98, 29. 4. 1957, č. j. 401.678/1957.

³⁸ APH, KPR, k. 2, č. 98, ZOO Praha, veterinární osvědčení č. 105/57 a 115/57, č. j. 402.975/1957.

³⁹ VOLF 2001, s. 268.

⁴⁰ APH, KPR, k. 2, č. 98, zpráva oddělení VS/1 o útěku medvědice Mušky, 12. 4. 1958, č. j. 401.564/1958; dopis Advokátní poradny č. 3, Pracoviště C, Praha 8-Libeň pro KPR, 16. 2. 1959, č. j. 400.687/1959.

⁴¹ APH, KPR, k. 2, č. 98, žádost městské rady v Košířích o převzetí medvěda, 9. 3. 1921, č. j. 161/1921; novinový výstřižek, *Národní politika*, roč. 39 (Praha 21. 6. 1921).

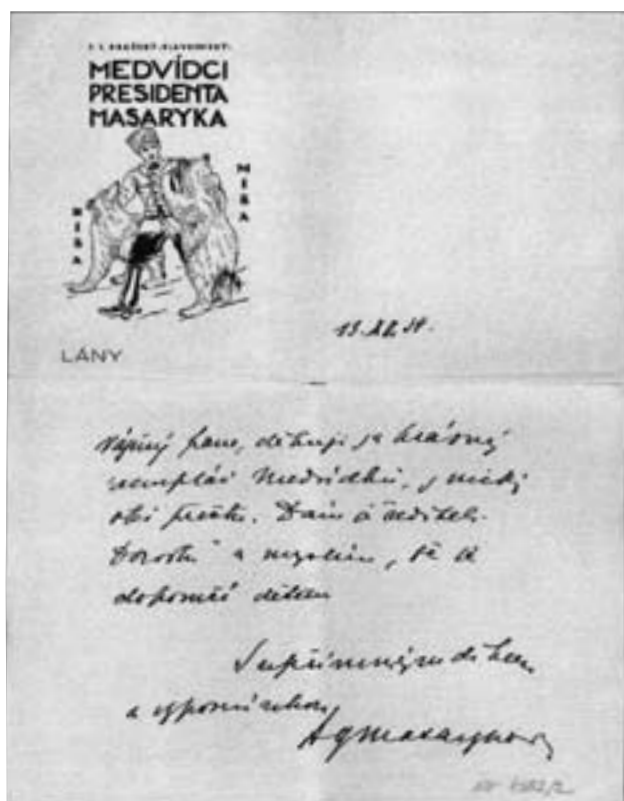
⁴² APH, KPR, k. 2, č. 98, novinový výstřižek, *Medvídci pana presidenta*, napsal Kočkodan, nakreslil Lada, *Lidové noviny*, roč. 30 (Praha 19. 3. 1922).

⁴³ PRAŽSKÝ-SLAVKOVSKÝ 1934.

⁴⁴ VHÚ, Varia, sign. XIII-4582/2, 3.

110. Kniha Medvídci presidenta Masaryka od Ferdinanda I. Pražského-Slavkovského, 1934.

111. Dopis presidenta Masaryka s poděkováním za knihu, litografie, 1934. VHÚ, Varia.

112. Dopis Olgy Revilliodové-Masarykové s poděkováním za knihu, litografie, 1934. VHÚ, Varia.

Nepodařilo se však konkrétně identifikovat, kterých. Sibiřská medvíďata Ríšu a Míšu odchytil a pečoval o ně legionář bratr Staněk. Ríša byl cestou v boji s bolševiky zabit zbloudilou kulkou, Míša doputoval až do Prahy: „*Kolikrát jsem si zašel do Jeleního příkopu abych tam navštívil naše medvědy. Tam se nyní povalují, budíce radost a obveselení dětem, které za nimi chodí. Viděli jste už medvídky pana presidenta? Ne? Tedy honem poproste tatíčka a mamičku, ať se s vámi vypraví do Jeleního příkopu. Tam je také náš Míša. Tam ho uvidíte.*“⁴⁵

Summary

Milena Běličová

President Masaryk's bears

On his 70th birthday on 7 March 1920, T. G. Masaryk was presented by the Russian Legion's First Infantry Battalion with two bear cubs – Chod'a and Míša. Among the photographs in the Prague Castle Archives are two pictures of Legionnaires with bears outside Prague Castle taken by Tomáš Vojta Photo Studio and two poor-quality photographs (with negative images) from the Castle, taken by Jano Šrámek. Another three photographs by Tomáš Vojta of 23 May 1920 show Alice Masaryková visiting the bears in the company

of British journalists. At the time there were two Carpathian bears, Mačka and Macek, resident at the Castle (wasted in 1923 and 1926 respectively); Siberian female bear Honza and Asian black bears Máňa and Vašek were added to the inventory in the summer of 1920. Míša died of meningitis in April 1931. Female bear Mařena was transferred from the Circus Kludsky in 1935, followed by Carpathian bear cub Mít'a in 1937. On 3 August 1942 four bears attacked and fatally wounded their attendant and were subsequently shot by police. The two female bears, Honza and Mařena were transferred to the Zoo for safety reasons in August 1943. Bears were no longer kept in Deer Moat after the war, being replaced by raccoons until 1951. But having refurbished the bear liar in 1957, Prague Castle bought two young bears from the Moscow Zoological Centre. Bears definitively disappeared from the Castle in the early 1960s. There had been many Legionnaire bears in Bohemia but most of them met a bitter fate as their owners lacked adequate bear-bearing conditions. Bears were a pet theme, as in addition to considerable press publicity they inspired Legionnaire author F. I. Pražský-Slavkovský to write the children's story, *Medvidci presidenta Masaryka (President Masaryk's Bears)*, in 1934. Its author tapped his personal experience with the life in Siberia. He received thanks from President Masaryk and his daughter, Olga Revilliod and Masaryk's grandsons Herbert and Leonard.

⁴⁵ PRAŽSKÝ-SLAVKOVSKÝ 1934, s. 21.

MEDVĚDI Z PRAŽSKÉHO HRADU VE SBÍRKÁCH NÁRODNÍHO MUZEA

MILOŠ ANDĚRA, Národní muzeum, Praha

Abstract. The paper sums up the outcomes of revision of the collections of the Zoological Department of the Museum of Natural History as a part of the National Museum in Prague, concerning bear-breeding at Prague Castle in the first half of the 20th century. The ancestry of this particular breeding program is evidenced by two skins of brown bear (*Ursus arctos*) and two skins of Asian black bear (*Ursus thibetanus*). The origin of these particular specimens was identified through the use of archive materials.

Počátky chovu medvědů na Pražském hradě spadají do období záhy po vzniku Československé republiky. Archivní poznatky o okolnostech této zajímavé epizody historie Pražského hradu¹ lze doplnit i některými poznámkami zoologického charakteru. První dvě medvěďata zaslal na Pražský hrad už v roce 1919 užhorodský župan Ladislav Moyš jako heraldické symboly Podkarpatské Rusi, nově připojené nejvýchodnější části našeho státu.² Avšak teprve v následujícím roce 1920, kdy další medvědy věnovali prezidentu T. G. Masarykovi českoslovenští legionáři navracející se z Ruska přes Sibiř, bylo rozhodnuto o výstavbě medvědince v horní části Jeleního příkopu. Po jeho dokončení v září téhož roku skýtal útočiště pro celkem pět medvědů hnědých a dva medvědy ušaté. Další dva medvědi hnědí přišli později, v letech 1935 (z cirkusu Kludský) a 1937 (od Maltézského řádu).³ Celkem se tedy v medvědinici „vystřídalo“ devět medvědů. Jejich chov zanikl z bezpečnostních důvodů koncem léta 1943. Později se v Jelením příkopě objevili ještě dva medvědi hnědí v srpnu 1957, avšak zanedlouho, v dubnu 1958, kdy jeden z medvědů utekl, chov definitivně zanikl. Na počátku šedesátých let byl stržen i vlastní medvědinec.⁴

Ačkoliv v současných zoologických zahradách patří medvědi k dlouhověkým chovancům, zvířata z hradního Jeleního příkopu se dlouhodobě potýkala s různými zdravotními problémy či poruchami chování (zuřivost, útoky na ošetřovatele) a dožívala se relativně krátkého věku či musela být z bezpečnostních důvodů utracena (průměrné stáří okolo deseti let). Hlavní příčiny tohoto stavu lze spatřovat nejen v nevhodné skladbě potravy (tvrdý chléb, tekutá melasa, pražený ječmen, černá káva ze žita, příležitostně mladá tráva, haluze a spadaná ovoce, apod.), ale zřejmě

i v prostorové stísněnosti medvědince (jeho konečná realizace se dost odchytila od původních plánů prof. J. Jandy, budoucího ředitele pražské zoologické zahrady) a možná i v nepříliš vhodné poloze na místě s inverzním rázem klimatu.

Kadávery (mrtvá těla) několika uhynulých nebo utracených medvědů ze zmíněného medvědince v Jelením příkopu se během doby dostaly i do Národního muzea a po zpracování (kůže, případně části kostry) byly zařazeny do sbírek zoologického oddělení. Dnes jsou uloženy v novém depozitáři Přírodovědného muzea NM v Praze-Horních Počernicích.

První medvěd hnědý (*Ursus arctos*) se dostal do muzea 10. prosince 1926 (přírůstkové číslo 3706/1927) jako dar Správy Pražského hradu. Ve sbírce je uložena jeho částečně poškozená kůže (s viditelnými vylysáлыми místy) bez drápů, zapsaná pod evidenčním číslem P6V 11 975. Části jeho kostry se doposud v osteologické sbírce nepodařilo identifikovat (obdobně i u některých dalších jedinců zmíněných v tomto článku). Podle zápisu v přírůstkové knize („*Medvěd přivezen čs. vojíny jako mládě ze Sibíře a chován v Jelením příkopě na Hradčanech. Pro zuřivost byl otráven.*“) se původně usuzovalo na jeho sibiřský původ, avšak ve skutečnosti jde zřejmě o jedince z Karpat. Podle materiálů z Archivu Pražského hradu byl totiž 10. prosince 1926 utracen medvěd zvaný „*Macek*“, což byl jeden ze dvou samců věnovaných na Pražský hrad z Užhorodu v roce 1919 (mláďata věnovaná prezidentovi T. G. Masarykovi k jeho 70. narozeninám v březnu 1920 byly samice).⁵ V době úhynu mu bylo sedm let. Ze zoologického hlediska tedy jde o medvěda brtníka, *Ursus arctos arctos* Linnaeus, 1758, což je eurosí-

¹ Viz příspěvek Mileny Běličové Medvědicí prezidenta Masaryka v tomto Sborníku.

² VOLF 2001, s. 263.

³ VOLF 2001, s. 267.

⁴ VOLF 2001, s. 269.

⁵ VOLF 2001, s. 267.

biřský poddruh medvěda hnědého, s původním areálem rozšířením sahajícím od západní Evropy po západní Sibiř (oblast Jeniseje).⁶ Nasvědčují tomu i fenotypové znaky patrné na srsti (zejména zbarvení – viz dále), pocházející prokazatelně z jedince samčího pohlaví. Vyčíněná kůže (obr. 113) je dlouhá 175 cm (od čenichu až po kořen ocasu) a široká 71 cm (v oblasti lopatek) až 84 cm (v bederní oblasti), délka předních končetin (s tlapami) je 71–74 cm a zadních končetin 55–58 cm, ocas měří 10–12 cm. Celkovým zbarvením srsti v různých odstínech hnědé až po žlutohnědou se řadí mezi tzv. světlý typ⁷: hlava, část hřbetu a spodní část těla jsou světle hnědé, naopak na zadní části trupu a vnější straně končetin převažuje tmavohnědý odstín. Středem hřbetu se táhne zřetelný tmavý, až hnědočerný pruh o délce asi 26 cm, od něhož v oblasti lopatek odbočuje na obou stranách těla úzký světlý (hnědožlutý) pruh o délce asi 25 cm. Zbarvení podsady je vesměs tmavohnědé. Srst je nejdelší na předních končetinách (12–14 cm), na hřbetě dosahují nejdelší pesíky délky 5–6 cm a na ostatních částech těla se délka krycích chlupů pohybuje mezi 7–10 cm.

Naopak dospělá medvědice „*Miša*“ (někdy též uváděna jako „*Máša*“)⁸, která uhynula v dubnu 1931 (cysticercosis) ve stáří více než 11,5 let, je skutečně jedním z dvou medvědů věnovaných T. G. Masarykovi u příležitosti jeho narozenin. V případě tohoto jedince zápis v přírůstkovém katalogu (4080/1931, opět jako dar Správy Pražského hradu) plně odpovídá skutečnosti („*Dovezena čs. legionáři ze Sibiře*“). Ve sbírkách je deponována vyčíněná kůže (rovněž bez drápů, jinak v dobrém stavu) pod evidenčním číslem P6V 11 973. Velikost kůže nenasvědčuje někdejšímu popisu „*mohutného medvěda ze Sibiře*“ – její délka činí asi 167 cm, šířka 70 cm (resp. 95 cm), na končetinách dosahuje 71–76 cm (přední pár) a 50–53 cm (zadní pár) a ocas měří 8–10 cm. Zbarvením se výrazně odlišuje od předchozího jedince. Jako tzv. tmavý typ⁹ má celkově jednodušší tmavohnědý odstín (obr. 114) s výrazně menším podílem světlejších míst na břišní straně těla, vnitřní straně končetin a na obličejové části hlavy. Srst (zejména podsada) je velmi hustá a jemná, krycími chlupy dosahuje na většině těla délky 7–8 cm, naspodu pak až 12 cm a na předních i zadních končetinách nejdelší pesíky měří 14–15 cm. Charakter zbarvení a kvalita srsti naznačují, že by mohlo jít o medvěda východosibiřského, *Ursus arctos collaris* F. G. Cuvier, 1824 (syn. *U. a. yeniseensis* Ognev, 1924) s areálem sahajícím od povodí Jeniseje až do Jakutska a na jihu po Altaj a severní Mongolsko.¹⁰ Poměrně velká proměnlivost vnějších znaků (zejména zbarvení) u medvěda hnědého a chybějící kosterní materiály sice jednoznačné potvrzení poddruhové

příslušnosti u tohoto jedince neumožňují, nicméně zjištěné okolnosti rozhodně nejsou v rozporu s předpokládaným původem ze Sibiře.

Kromě dvou medvědů hnědých získalo Národní muzeum i kadavery obou medvědů ušatých, *Ursus thibetanus* G. Cuvier, 1823 (syn. *Selenarctos thibetanus*) usmrčených v srpnu 1942. Jsou zapsány pod přírůstkovými čísly 6200 a 6201/1942. Tito medvědi se do hradního medvědice dostali už v srpnu 1920 jako dar od nadporučíka Berky z ruské legie a údajně byli zakoupeni v Mandžusku.¹¹ Přesné stáří obou jedinců vzhledem k chybějícím údajům o roku narození známo není. Utraceni byli po 22 letech života v medvědinci.¹² Tento druh medvěda se vyskytuje od střední Asie (Afgánistán) po Japonsko, na severu zasahuje až do Poamuří.¹³ Zatímco ve zprávě veterinární služby ze zoologické zahrady v Praze ze dne 9. srpna 1942 jsou oba jedinci zmiňováni jako samice (ovšem s poznámkou, že pohlaví nebylo přesně zjišťováno), v přírůstkovém katalogu jsou naopak zaznamenáni jako samci. Ve zprávě Kanceláře prezidenta republiky ze dne 13. srpna jsou uvedeni mimo jiné dva „*černí*“ malajští medvědi „*Vašek či Vašik*“ a „*Máňa*“ (někdy též „*Miša*“) bez uvedení pohlaví (příslušný úředník zřejmě zaměnil Mandžusko a Malajsko).¹⁴

Jedinci zapsanému pod přírůstkovým číslem 6200/1942 odpovídá ve sbírce vyčíněná kůže (bez drápů) s evidenčním číslem P6V 11 971. Její celková délka (od čenichu po kořen ocasu) je 185 cm, šířka v oblasti lopatek 65 cm a v bederní oblasti 95 cm, délka předních i zadních končetin se pohybuje mezi 50–51 cm, délka ocasu nepřesahuje 7 cm. Zbarvení srsti odpovídá standardní diagnóze druhu: na většině těla je převážně černé, s výraznějším tmavohnědým odstínem na břišní straně těla, na hrudi má nápadnou typickou nažloutlou skvrnu ve tvaru písmene V (obr. 115). Nejdelší chlupy se nalézají po stranách krku (cca 7–9 cm), na ostatních částech těla se délka srsti obvykle pohybuje mezi 5–6 cm. Ohledání kůže nasvědčuje neprůkazně variantě, že šlo o samici. Kromě zmíněné kůže je z tohoto medvěda v osteologické sbírce k dispozici i vypreparovaná pánev (P6V 26 083).

Z druhého medvěda ušatého, zapsaného pod přírůstkovým číslem 6201/1942, je ve sbírce uložena nedostatečně vyčíněná kůže (rovněž bez drápů) s evidenčním číslem P6V 11 970 (obr. 116). Rozměry kůže naznačují, že tento jedinec mohl být o něco větší než předchozí kus. Délka jeho kůže činí asi 190 cm, šířka 69 cm (v oblasti lopatek) až 75 cm (v bederní oblasti), délka obou párů končetin se pohybuje mezi 45–50 cm a ocas měří 9 cm. Délka srsti se na většině těla pohybuje okolo 7 cm, prodloužené chlupy po stranách

⁶ HEPTNER – NAUMOV 1974, s. 419–421; HELL – SLÁDEK 1974, s. 21.

⁷ HEPTNER – NAUMOV 1974, s. 420.

⁸ VOLF 2001, s. 267.

⁹ HEPTNER – NAUMOV 1974, s. 420.

¹⁰ HEPTNER – NAUMOV 1974, s. 420–421.

¹¹ VOLF 2000, s. 7.

¹² VOLF 2001, s. 267.

¹³ CORBET 1978, s. 165.

¹⁴ Viz příspěvek Mileny Běličové Medvídci prezidenta Masaryka v tomto Sborníku.

113. Kůže medvěda hnědého („Macek“), NM, evid. č. P6V 11 975. Foto Miloš Anděra.

114. Kůže medvěda hnědého („Míša“), NM, evid. č. P6V 11 973. Foto Miloš Anděra.

**115. Kůže medvěda ušatého, NM, evid. č. P6V 11 971.
Foto Miloš Anděra.**

krku a na lopatkách měří asi 10 cm. Ve zbarvení převládá černý odstín s prosvítající tmavou podsadou, žlutavá kresba ve tvaru V na prsou je rovněž dobře patrná. Podrobnější ohledání kůže nepřineslo žádné indicie o pohlaví tohoto jedince. Na podkladě informací o zbarvení nelze u obou jedinců jednoznačně určit poddruhovou příslušnost (podle místa původu přichází teoreticky do úvahy poddruh *U. t. ussuricus* Heude, 1901 s rozšířením od Poamuří po severovýchodní Čínu a Korejský poloostrov). Stejně tak nelze identifikovat, která z těchto dvou kůží patřila medvědu „*Vaškovi*“ a která „*Máně*“, a to ani s pomocí pitevni zprávy o jejich utracení.¹⁵

Poznámka: Studie byla vypracována v rámci výzkumného záměru MK ČR VZ 00002327201.

Summary

Miloš Anděra

Prague Castle bears in the National Museum collections
The Zoological Department of the Museum of Natural His-

**116. Kůže medvěda ušatého, NM, evid. č. P6V 11 970.
Foto Miloš Anděra.**

tory as a part of the National Museum in Prague keeps four bear skins of two species of bear (brown bear and Asian black bear) from animals kept in Deer Hunt at Prague Castle in 1920–1943. Based on the comparison of their phenotype signs with available archive data, it was possible to identify the origin of the skins with greater accuracy in case of the brown bear and lesser accuracy in case of the Asian black bear and to complete or amend original data in the breed books. The skins are interesting and unconventional documents associated to the birth of the Czechoslovak Republic (Ref. no. P6V 11 975) or certain events in our new history (Czechoslovak Legionnaires in Russia, Ref. no. 11 970, 11 971 and 11 937).

¹⁵ APH, KPR, k. 2, č. 98, zpráva veterinární služby ZOO Praha, 9. 8. 1942, č. j. H-1349/1942.

Prameny:

- AKPR, KPR:** Archiv Kanceláře prezidenta republiky, fond Kancelář prezidenta republiky.
- AKPR, Sběrka fotografií:** Archiv Kanceláře prezidenta republiky, Sběrka fotografií.
- AKPR, T:** Archiv Kanceláře prezidenta republiky, fond Tajné.
- ANM, A. Rašín:** Archiv Národního muzea, fond Alois Rašín.
- ANM, H. Benešová:** Archiv Národního muzea, fond Hana Benešová.
- ANM, Hradní fotoarchiv:** Archiv Národního muzea, fond Hradní fotoarchiv 1918–1933 (zpřístupněný na www.nm.cz).
- ANM, J. Šrámek:** Archiv Národního muzea, fond Jano Šrámek.
- ANM, K. Kramář:** Archiv Národního muzea, fond Karel Kramář.
- ANM, R. Bechyně:** Archiv Národního muzea, fond Rudolf Bechyně.
- ANM, Sběrka rukopisů:** Archiv Národního muzea, Sběrka rukopisů.
- ANM, Výstřížkový archiv:** Archiv Národního muzea, fond Výstřížkový archiv Práce a Národní politiky, osobnosti české.
- APH, KPR:** Archiv Pražského hradu, fond Kancelář prezidenta republiky.
- APSPČR:** Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky.
- AÚTGM, A. G. Masaryková:** Archiv Ústavu T. G. Masaryka ve správě Masarykova ústavu AV ČR a Archivu AV ČR, v. v. i., fond Alice Garrigue Masaryková.
- AÚTGM, C. G. Masaryková:** Archiv Ústavu T. G. Masaryka ve správě Masarykova ústavu AV ČR a Archivu AV ČR, v. v. i., fond Charlotta Garrigue Masaryková.
- AÚTGM, E. Beneš:** Archiv Ústavu T. G. Masaryka ve správě Masarykova ústavu AV ČR a Archivu AV ČR, v. v. i., fond Edvard Beneš.
- AÚTGM, J. G. Masaryk:** Archiv Ústavu T. G. Masaryka ve správě Masarykova ústavu AV ČR a Archivu AV ČR, v. v. i., fond Jan Garrigue Masaryk.
- AÚTGM, O. G. Masaryková:** Archiv Ústavu T. G. Masaryka ve správě Masarykova ústavu AV ČR a Archivu AV ČR, v. v. i., fond Olga Garrigue Revilliodová-Masaryková.
- AÚTGM, T. G. Masaryk/R:** Archiv Ústavu T. G. Masaryka ve správě Masarykova ústavu AV ČR a Archivu AV ČR, v. v. i., fond Tomáš Garrigue Masaryk/Republika.
- AÚTGM, T. G. Masaryk Kor. III:** Archiv Ústavu T. G. Masaryka ve správě Masarykova ústavu AV ČR a Archivu AV ČR, v. v. i., fond Tomáš Garrigue Masaryk, kor. III.
- AÚTGM, ÚTGM I:** Archiv Ústavu T. G. Masaryka ve správě Masarykova ústavu AV ČR a Archivu AV ČR, v. v. i., fond Ústav T. G. Masaryka I.
- AÚTGM, ÚTGM II:** Archiv Ústavu T. G. Masaryka ve správě Masarykova ústavu AV ČR a Archivu AV ČR, v. v. i., fond Ústav T. G. Masaryka II.

- NA, A. Švehla:** Národní archiv, fond Antonín Švehla, inv. č. 208 a 215, karton 2.
- VHÚ, Varia:** Vojenský historický ústav Praha, sbírka Varia.
- VÚA-VHA Praha:** Vojenský ústřední archiv Praha – Vojenský historický archiv.

Literatura:

- ANDĚL 1978:** Jaroslav Anděl, *Výbrané kapitoly z dějin fotografie*. Praha 1978.
- ANDĚL 2004:** Jaroslav Anděl, *Česká fotografie 1840–1950. Příběh moderního média*. Praha 2004.
- ANONYM 1920a:** [Anonym, bez názvu,] *Venkov*, roč. 15, čís. 58 (Praha 9. 3. 1920), s. 3.
- ANONYM 1920b:** [Anonym, bez názvu,] *Venkov*, roč. 15, čís. 64 (Praha 16. 3. 1920), s. 5.
- ANONYM 1922:** [Anonym, bez názvu,] *Venkov*, roč. 17, čís. 123 (Praha 28. 5. 1922), s. 6.
- ANONYM 1923a:** [Anonym, bez názvu,] *Lidové noviny*, roč. 31, čís. 280 (Brno 6. 6. 1923, ranní vydání), s. 5.
- ANONYM 1923b:** [Anonym, bez názvu,] *Venkov*, roč. 18, čís. 129 (Praha 6. 6. 1923), s. 4.
- ANONYM 1923c:** [Anonym, bez názvu,] *Venkov*, roč. 18, čís. 148 (Praha 28. 6. 1923), s. 5.
- ANONYM 1923d:** [Anonym, bez názvu,] *Venkov*, roč. 18, čís. 154 (Praha 5. 7. 1923), s. 4.
- ANONYM 1923e:** [Anonym,] Z cest pana prezidenta do Tunisu a Alžíru. *Salon*, roč. 2, čís. 3 (Praha 1923), s. 3.
- ANONYM 1925:** [Anonym,] Společenské kapitoly. *Světozor*, roč. 25, čís. 11 (Praha 1925), s. 272–273.
- ANONYM 1927:** [Anonym,] Vkusný zevnějšek = pocit jistoty. *Gentleman*, roč. 4, čís. 1 (Praha 1927), s. 2.
- ANONYM 1929:** [Anonym,] Přípravy k plesu francouzské kolonie v Praze, dne 12. února 1929. *Pestrý týden*, roč. 4, čís. 4 (Praha 26. 1. 1929), s. 5.
- BĚLIČOVÁ 2008:** Milena Běličová – Libor Jůn – Martina Novozámská – Miroslava Vandrovcová, *Hradní fotoarchiv 1918–1933*. Praha 2008.
- BIRGUS–MLČOCH 2005:** Vladimír Birgus – Jan Mlčoch, *Česká fotografie 20. století. Průvodce*. Praha 2005.
- BŘACH 2007:** Radko Břach, *Generál Maurice Pellé. První náčelník hlavního štábu čs. branné moci*. Praha 2007.
- CORBET 1978:** Gordon Barclay Corbet, *The Mammals of the Palaearctic Region: a taxonomic review*. London 1978.
- ČAPEK 1937:** Karel Čapek, *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha 1937.
- ČECHUROVÁ 1997:** Jana Čechurová, *Alois Rašín. Dramatický život českého politika*. Praha 1997.
- ČECHUROVÁ – KUKLÍK 2007:** Jana Čechurová – Jan Kuklík (eds.), *Jan Krčmář, Paměti. Díl II. Skoro státníkem. Díl III*. Praha 2007.
- DUFEK 1985:** Antonín Dufek, Z historie české fotografie (od roku 1839 do roku 1930). *Revue fotografie 85*, roč. 29, čís. 2 (Praha 1985), s. 38–45.
- EISNER 1947:** Jan Ort [= Pavel Eisner], *Sedmdesátiny Grafických závodů V. Neubert a synové*. Praha-Smí-

- chov [soukromý vánoční tisk] 1947.
- FLOSS 1971:** Štěpán Floss, *Medaile a plakety prvního presidenta Československé republiky Tomáše Garrigue Masaryka*. Praha 1971.
- FOTOREPORTÁŽ 1926:** *Světovzor*, roč. 27, čís. 6 (Praha 1926), s. 113.
- FOTOREPORTÁŽ 1929a:** *Pestrý týden*, roč. 4, čís. 21 (Praha 25. 5. 1929), s. 3.
- FOTOREPORTÁŽ 1929b:** *Pestrý týden*, roč. 4, čís. 28 (Praha 13. 7. 1929).
- FOTOREPORTÁŽ 1929c:** Carpe diem – prázdniny jsou jednou ročně. *Pestrý týden*, roč. 4, čís. 33 (Praha 17. 8. 1929), s. 1.
- FOTOREPORTÁŽ 1929d:** *Pestrý týden*, roč. 4, čís. 45 (Praha 9. 11. 1929), s. 3.
- FOTOREPORTÁŽ 1930:** *Pestrý týden*, roč. 5., čís. 8 (Praha 22. 2. 1930), s. 3.
- HÁJEK 1936:** Karel Hájek, Fotografie a noviny. *Fotografický obzor*, roč. 44, čís. 3 (Praha 1936), s. 49–50.
- HELL – SLÁDEK 1974:** Pavol Hell – Jozef Sládek, *Trofejové šelmy Slovenska*. Bratislava 1974.
- HELLER 1922:** L. Heller, Feuilleton. Pan a paní Tusarovi pokládají si za čest. *Český deník*, roč. 11 (59), čís. 68 (Praha 9. 3. 1922), s. 2.
- HEPTNER – NAUMOV 1974:** Vladimír Georgijevič Heptner – Nikolaj Pavlovič Naumov, *Die Säugetiere der Sowjetunion. Band II. Seekühe und Raubtiere*. Jena 1974.
- HERBER 1996:** Otto Herber, Návrhy brněnských katen. *Folia numismatica* 10/11, (Brno 1996), s. 74–78.
- CHAURA 1938:** Karel Chaura, Nové dvacetikoruny. *Numismatické zprávy*, roč. 5 (Praha 1938), s. 83.
- CHOCHOLOVÁ 1999:** Blanka Chocholová, *Karel Hájek. Archiv 1926–1973*. Praha 1999.
- JIRÁK 2006:** Jan Jirák, O tematizaci a přístupech mediálních studií. *Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie*, sv. 51, 2006, čís. 1–4 (Praha 2006), s. 2–7.
- KÁRNÍK 2002:** Zdeněk Kárník, *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl druhý. Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930–1935)*. Praha 2002.
- KÁRNÍK 2003:** Zdeněk Kárník, *České země v éře první republiky (1918–1928). Díl třetí. O přežití a o život (1936–1938)*. Praha 2003.
- KÁRNÍK 2005:** Zdeněk Kárník, *Vlastimil Tusar. Novinář, politik, diplomat*. Praha 2005.
- KLIMEK 1996:** Antonín Klimek, *Boj o Hrad 1. Hrad a Pětka. Vnitropolitický vývoj Československa 1918–1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*. Praha 1996.
- KLIMEK 1998:** Antonín Klimek, *Boj o Hrad 2. Kdo po Masarykovi? Vnitropolitický vývoj Československa 1926–1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*. Praha 1998.
- KLIMEK 2000:** Antonín Klimek, *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XIII. 1918–1929*. Praha – Lito-myšl 2000.
- KLIMEK 2003:** Antonín Klimek, *Vítejte v první republice*. Praha 2003.
- KOSATÍK 1993:** Pavel Kosatík, *Osm žen z Hradu. Manželky prezidentů*. Praha 1993.
- KROUTVOR 1996:** Josef Kroutvor, Pocta první republiky. In: Eva Uchalová, *Česká móda 1918–1939. Elegance první republiky*. Praha 1996, s. 5–9.
- KUKLÍK – NĚMEČEK 2002:** Jan Kuklík – Jan Němček, Osuský a Beneš po Mnichově. K nepublikované části paměti vyslance Štefana Osuského. *Moderní dějiny*, roč. 10 (Praha 2002), s. 293–312.
- LANGHAMMEROVÁ 2001:** Jiřina Langhammerová, *Lidové kroje z České republiky. Dějiny odívání*. Praha 2001.
- LENDEROVÁ 1996:** Milena Lenderová, Svatba pana generála (Generál Maurice Pellé a Čechy). *Historický obzor*, roč. 7 (Praha 1996), čís. 11–12, s. 273–276.
- LOVČÍ 2003:** Radovan Lovčí, Alice Garrigue Masaryková a Československý červený kříž v letech 1919–1938. *Časopis Národního muzea, řada historická*, roč. 172 (Praha 2003), čís. 3–4, s. 167–211.
- LOVČÍ 2007:** Radovan Lovčí, *Alice Garrigue Masaryková. Život ve stínu slavného otce*. Praha 2007.
- NASKOVÁ 1952:** Růžena Nasková, *Jak šel život. Paměti a zápisky*. Praha 1952.
- NOVÁK 2008:** Emil Novák, *Naši prezidenti na mincích, medailích a plakétách 1918*. Štůty 2008.
- POLITICKÁ ELITA 1998:** František Kolář a kol., *Politická elita meziválečného Československa 1918–1938. Kdo byl kdo za první republiky*. Praha 1998.
- PRAŽSKÝ-SLAVKOVSKÝ 1934:** F[erdinand] I[vanovič] Pražský-Slavkovský, *Medvědci presidenta Masaryka*. Praha 1934.
- RAKUŠANOVÁ 2008:** Marie Rakušanová, *Bytosti odnikud. Metamorfózy akademických principů v malbě první poloviny 20. století v Čechách*. Praha 2008.
- SEKANINA 1927:** Fr[antišek] Sekanina (red.), *Album reprezentantů všech oborů veřejného života československého*. Praha 1927.
- SCHEUFLER 1987:** Pavel Scheufler, *Pražské fotografické ateliéry 1839–1889* [edice Acta Musei Pragensis 87]. Praha 1987.
- SCHEUFLER 2006:** Pavel Scheufler – Michal Šula – Klára Halmanová – Zdeněk Pousta, *Pražský hrad ve fotografii 1900–1939*. Praha 2006.
- SIBLÍK 1929:** Emanuel Siblík, Čtyřicet let života a deset let diplomatické činnosti Dra Štefana Osuského. *Gentleman*, roč. 6, čís. 1 (Praha, duben 1929), s. 5–7.
- SKOPEC 1939:** Rudolf Skopec, Zpravodajská fotografie. In: *Sto let české fotografie 1839–1939* [katalog výstavy]. Praha (Umělecko-průmyslové museum obchodní a živnostenské komory v Praze) 1939, s. 42–43.
- SKOPEC 1956:** Rudolf Skopec, *Fotografie v našich službách*. Praha 1956.
- SKOPEC 1963:** Rudolf Skopec, *Dějiny fotografie v obrazech od nejstarších dob k dnešku*. Praha 1963.
- SLOVNÍK SPISOVNÉ ČEŠTINY 1974:** *Slovník spisovné češtiny*. Praha 1974.
- ŠETŘILOVÁ – ČECHURA 1996:** Jana Šetřilová – Jaroslav Čechura (eds.), *Listy důvěrné. Vzájemná korespondence Hany a Edvarda Benešových*. Praha 1996.

- ŠJ 1946:** Š. J., Šedesátka malíře J. Šrámka. *Lidová demokracie*, roč. 2, čís. 134 (Praha 9. 6. 1946), s. 4.
- TICHÝ 2006:** Josef Tichý, *Deset bytů rodiny Masarykovy*. Praha 2006.
- UCHALOVÁ 1996:** Eva Uchalová, *Česká móda 1918–1939. Elegance první republiky*. Praha 1996.
- VAŠÍČEK 1996:** Zdeněk Vašíček, *Obrazy (minulosti). O bytí, poznání a podání minulého času*. Praha, 1996.
- VERIS 1929:** Jaroslav Veris, Chvilí ve společnosti pí. Pavly Osuské a ministra dr. Štěpána Osuského, čs. vysl. v Paříži. *Pestrý týden*, roč. 4, čís. 12 (Praha 23. 3. 1929), s. 5.
- VILGUS 2001:** Petr Vilgus, *Pestrý týden, 2. listopadu 1926 – 28. dubna 1945. Vznik, existence a zánik nejlepšího ilustrovaného týdeníku první a druhé Československé republiky a období Protektorátu Čechy a Morava*. Praha a Opava 2001.
- VILGUS 2007:** Petr Vilgus, *České ilustrované časopisy mezi roky 1918–1945 na příkladu Pražského ilustrovaného zpravodaje a Pestrého týdne*. Dizertační práce, FAMU, Praha 2007.
- VOLF 2000:** Jiří Volf, Medvědi pana presidenta. 1. část. *Res Musei Pragensis*, roč. 10, čís. 7–8 (Praha 2000), s. 13–17.
- VOLF 2001:** Jiří Volf, Novodobé zvířecí expozice Pražského hradu a Zoo Praha. *Gazella*, roč. 28 (Praha 2001), s. 263–269.

OBRÁZKY

Na první straně obálky:

neg. 448

3. červenec 1920

Čaj pro americké Čechy v Královské zahradě Pražského hradu, pořádaný v prospěch Československého červeného kříže. Prezident Masaryk s dámami.

Foto Jano Šrámek.

V textu:

1) neg. 3627

17. či 18. 7. 1925

Prezident Masaryk na krajinské výstavě v Jindřichově Hradci. Přehlídka vojska na nádraží v Jindřichově Hradci. (Tomáš Garrigue Masaryk, Antonín Švehla)

Foto Jano Šrámek.

2) neg. 167

24. září 1919

Návrat ministra Edvarda Beneše z mírové konference v Paříži. Uvítání na nádraží v Horním Dvořišti.

(Emil Franke, generál Maurice Pellé, Hana Benešová, Edvard Beneš)

Foto Jano Šrámek.

3) neg. 6056

24. května 1929

Návštěva prezidenta Masaryka ve vile ministerského předsedy Františka Udržala v Dolní Rovni.

(Marie Udržalová /manželka/, František Udržal, Tomáš Garrigue Masaryk)

Foto Jano Šrámek.

4) Jano Šrámek: Tomáš Garrigue Masaryk. Litografická reprodukce kresby tuší z r. 1930.

5) Jano Šrámek: Vojtěch Josef Maria hrabě Schönborn-Buchheim-Wolfsthal (1854–1924), poslanec českého sněmu, v letech 1914–1918 předseda zemské správní komise v Čechách. Praha 1923. Olej na plátně 82 x 66,1 cm, zlacený rám 101 x 85,3 cm. Národní muzeum, inv. čís. H2–060 795. Obraz je ukázkou standardní akademické malby, uplatňované běžně při tvorbě reprezentativních podobizen významných osobností. V tomto případě stojí za pozornost i evidentní vliv prezidenta Masaryka na dobový vkus, uplatňovaný v mužské módě při úpravě zevnějšku.

6) neg. 241

7. březen 1920

Portrét Jana Masaryka od Jano Šrámka vznikl při příležitosti oslavy 70. narozenin jeho otce prezidenta Masaryka. Kompozice snímku nezapře zkušeného novinového kreslíře.

Foto Jano Šrámek.

7) neg. 828

16. září 1921

Poškozený negativ s epizodou z cesty prezidenta Masaryka na Moravu, Slovensko a Podkarpatskou Rus dokazuje subtilnost a křehkost obrazového materiálu v Hradním fotoarchivu.

Foto Jano Šrámek.

8) neg. 899

19. září 1921

Cesta prezidenta Masaryka na Moravu, Slovensko a Podkarpatskou Rus. Městští hajduci v historických uniformách na Štefánikově ulici v Bratislavě.

Foto Jano Šrámek.

9) neg. 905

20. září 1921

Cesta prezidenta Masaryka na Moravu, Slovensko a Podkarpatskou Rus. Tomáš Garrigue Masaryk při přehlídce bratislavské posádky na Petržalce u Bratislavy.

Foto Jano Šrámek.

10) neg. 1993

15. leden 1923

Zimní dovolená prezidenta Masaryka v Tatrách. Doprovod prezidenta v hale hotelu Praha v Tatranské Lomnici.

(ředitel Červeného kříže dr. Šmakal, MUDr. Adolf Maixner, redaktor Jano Šrámek, tajemník dr. Vladimír Kučera, Jan Masaryk, Julie Svobodová, Iva Neubauerová)

Foto anonym.

- 11) neg. 6820
4.–15. leden 1923
Lyžující Jano Šrámek, zachycený při dovolené prezidenta Masaryka v Tatranské Lomnici. Jde o jednu z mála jeho dochovaných portrétních fotografií.
Foto anonym.
- 12) neg. 2178
3. květen 1923
Cesta prezidenta Masaryka do Domažlic a Klatov. Chodský praporečník a sedlák.
Foto Jano Šrámek.
- 13) neg. 5367
1928
Uvítání prezidenta Masaryka v Třebíči. Na fotografii jsou zachyceny snad všechny slavnostní atributy první republiky – Sokolstvo, legionáři, husitský kalich, lidové kroje atd.
Foto Jano Šrámek.
- 14) neg. 5943
14. duben 1929
Pout' čs. bratrů k hrobu Charlotty Garrigue Masarykové. K vlastenecky pojímanému obrazu Lán Prezidenta Osvooboditele patřil neodmyslitelně také hrob jeho manželky.
Foto Jano Šrámek.
- 15) neg. 6670
Dary pro prezidenta Masaryka byly obzvláště vděčným námětem pro oficiální fotografování.
Foto Jano Šrámek.
- 16) neg. 1954
prosinec 1922
Československý řád Bílého lva – revers řádového odznaku a hvězdy velkodůstojníka 2. třídy občanské skupiny. Ukázka z četných pokusů Jano Šrámka o korektní fotografickou dokumentaci.
Foto Jano Šrámek.
- 17) neg. 6055
24. května 1929
Návštěva prezidenta Masaryka ve vile ministerského předsedy Františka Udržala v Dolní Rovni.
(Marie Udržalová /manželka/, František Udržal, Tomáš Garrigue Masaryk)
Foto Jano Šrámek.
- 18) Pestrý týden, 25. 5. 1929.
- 19) neg. 6318
9. červenec 1929
Návštěva prezidenta Masaryka u Jaroslava Klofáče v Dobříkově u Vysokého Mýta.
(Marie Udržalová /manželka/, František Udržal, Tomáš Garrigue Masaryk, Václav Jaroslav Klofáč)
Foto Jano Šrámek.
- 20) Pestrý týden, 20. 7. 1929.
- 21) neg. 5869
leden 1929
Návštěva z Kopčan u prezidenta Masaryka na zámku v Lánech.
Foto Jano Šrámek.
- 22) neg. 6544
prosinec 1929
Prezident Masaryk se svými vnuky v Lánech.
Foto Jano Šrámek.
- 23) Pestrý týden, 7. 3. 1930.
- 24) neg. 4475
29. září 1926
Pobyt prezidenta Masaryka v Topolčiankách.
(Edvard Beneš, Tomáš Garrigue Masaryk, Antonín Švehla, Hana Benešová, Karel Čapek, František Chvalkovský)
Foto Jano Šrámek.
- 25) Světozor, roč. 27, č. 2 (Praha 1926), s. 28.
- 26–29) neg. 3485, 3486, 3494, 3497
25. květen 1925
Návštěva prezidenta Masaryka v továrně na letadla v Letňanech, prohlídka výrobní haly.
Foto Jano Šrámek.
- 30) neg. 5737
27. říjen 1928
Hradní stráž, oblečená do „nových“ historických legionářských stejnokrojů.
(generál Stanislav Čeček, podplukovník Vladimír Procházka, Tomáš Garrigue Masaryk, plukovník Josef Seidl)
Foto Jano Šrámek.
- 31) neg. 78
31. leden 1919
Odevzdání pověřovacích listin jihoslovanského vyslance Ivana Hribara. Čestná sokolská stráž při odjezdu z Hradu.
Foto Jano Šrámek.
- 32) neg. 72
15. leden 1919
Odevzdání pověřovacích listin francouzského vyslance F. Clémenta-Simona.
(plukovník Armand-Charles Philippe, F. Clément-Simon, plukovník Otakar Husák).
Foto Jano Šrámek.
- 33) neg. 1072
31. říjen 1921
Slavnost odevzdání praporu hradní stráž. Kapitán Hradní stráže Malý s praporem před prezidentem Masarykem.
Foto Jano Šrámek.
- 34) neg. 4
1919 až 1920
Důstojníci ruské legie v Americe (vpravo Vojta Beneš).
Foto Jano Šrámek.

- 35) neg. 49
1. prosinec 1918
Příjezd prezidenta Masaryka do Prahy. Oddíl čsl. národního vojska z ruské fronty pod vedením podporučíka Jarolímka nastoupený před Wilsonovým nádražím.
Foto Jano Šrámek.
- 36) neg. 906
20. září 1921
Cesta prezidenta Masaryka na Moravu, Slovensko a Podkarpatskou Rus. Slavnostní tribuna při vojenské přehlídce na Petržalce v Bratislavě.
Foto Jano Šrámek.
- 37) neg. 2876
8. červen 1924
Oslava desetiletého trvání 1. pěšího pluku Mistra Jana Husi v Českých Budějovicích, defilé vojska.
Foto Jano Šrámek.
- 38) P469b
22. červen 1923
Prezident Masaryk si prohlíží mladé citrony a pomeranče v Sidi Okba.
Foto Vladimír Kučera.
- 39) P466a
22. červen 1923
Prezident Masaryk s doprovodem v zahradě v Sidi Okba.
Foto Vladimír Kučera.
- 40) P467c
23. červen 1923
Prezident Masaryk s doprovodem v autě „housenka“ Citroën na Sahaře.
Foto Vladimír Kučera.
- 41) P467a
23. červen 1923
Jan Masaryk na velbloudu.
Foto Vladimír Kučera.
- 42) P444–1923
18.–21. červen 1923
Pojízdný brusič se svým vozíkem.
Foto Vladimír Kučera.
- 43) P466c
21. či 22. červen 1923
Rodina kočovných Arabů před svým stanem.
Foto Vladimír Kučera.
- 44) P460–1923
22. červen 1923
Pohled na zříceniny Timgadu přes trojici cestovatelů na vyvýšeném amfiteátru.
Foto Vladimír Kučera.
- 45) neg. 2339
8. srpen 1923
Pobyt prezidenta Masaryka na Slovensku. Prezident přihlíží ražbě mincí v Kremnici.
(Jozef Kállay, Tomáš Garrigue Masaryk)
Foto Jano Šrámek.
- 46) První československý dukát 1923.
Zlato, 2 cm, Národní muzeum, inv. čís. H5–46 512.
- 47) neg. 5089
7. březen 1928
Vyznamenání legionáře Antonína Sobotky na Pražském hradě.
(Antonín Sobotka, generál Stanislav Čeček, podplukovník Plch, podplukovník Josef Seidl)
Foto Jano Šrámek.
- 48) neg. 5805
30. říjen 1928
Holandský vyslanec Henrik Muller van Werendyke odevzdává prezidentu Masarykovi řád Nizozemského lva, darovaný královnou k výročí vzniku ČSR.
Foto Jano Šrámek.
- 49) neg. 2125
březen 1923
Čestná olympijská medaile, vydaná belgickým králem Albertem na paměť VII. olympijských her v Anvers 1920. Revers s belgickým znakem a avers s vyobrazením krále Alberta na stužce.
Foto Jano Šrámek.
- 50) Ladislav Šaloun: soutěžní návrh na novou měnu 1920.
Sádra, průměr kotouče 15 cm, Národní muzeum, inv. čís. H5–80/20,5.
- 51) Kašpar Peška: medaile Spolku ku blahu služebných, 2. polovina 19. století.
Stříbro, 4,8 cm, Národní muzeum, inventární číslo H5–142ARVIIIa14.
- 52) neg. 1168
25. listopad 1921
Vyznamenání služebných, sloužících v rodinách déle než dvacet let, na Staroměstské radnici.
Foto Jano Šrámek.
- 53) P 420–1928
17. červen 1928
Prezident ve Žďáru nad Sázavou v náručí s tříletou Evičkou Neugebauerovou.
Foto Jano Šrámek.
- 54) Dobročinná známka DĚTEM 1938.
Sbírka Poštovního muzea České pošty.
- 55) Ondrej Peter: medaile za spolupráci v péči o mládež, 1938.
Bronz, 6 cm, Národní muzeum, inv. čís. H5–56 050.

- 56) Antonín Mára: soutěžní návrh na novou měnu 1920.
Bronz, 16,5 cm, Národní muzeum, inv. čís. H5-95/20.
- 57) Otakar Španiel: soutěžní návrh na novou měnu 1920.
Sádra, 23 cm, Národní muzeum, inv. čís. H5-81/20.
- 58) Otakar Španiel: medaile k 85. narozeninám T. G. Masaryka, která způsobila mrzutosti polskému železničáři.
Národní muzeum, inv. čís. H5-56 031.
- 59) Otakar Španiel: návrh pamětní mince 30 let Československa, 1948.
Kresba, 135 x 220 mm, Národní muzeum, inventární číslo H5-12/1975.
- 60) Otakar Španiel: pamětní 100koruna 30 let Československa, 1948.
Stříbro 3,1 cm, Národní muzeum, inv. čís. H5-85 447.
- 61) Otakar Španiel a Jaroslav Horejc: pamětní mince k úmrtí T. G. Masaryka 1937.
Stříbro 3,4 cm, Národní muzeum, inv. čís. H5-56 053.
- 62) Ladislav Novák: soutěžní návrh na pamětní padesátikorunu 1968.
Sádra 21 cm, Národní muzeum, inv. čís. H5-44 143.
- 63) Ladislav Novák: druhý soutěžní návrh na pamětní padesátikorunu 1968.
Sádra 21 cm, Národní muzeum, inv. čís. H5-44 144.
- 64) Otakar Španiel: návrh zlatého univerzitního řetězu s medailí T. G. Masaryka.
Akvarel na papíře, 394 x 293 mm, Národní muzeum, inv. čís. H5, akvizice 2009.
- 65) neg. 5473
20. červen 1928
Návštěva prezidenta Masaryka v jihomoravských Valticích. Děvče v podlužáckém kroji vítá pana prezidenta podle dobového zvyku chlebem a solí.
Foto Jano Šrámek.
- 66) neg. 2177
3. květen 1923
Cesta prezidenta Masaryka do Domažlic. Chodské ženy ve svátečních krojích podávají dobové atributy spojené s vítáním vzácných hostů, chléb, sůl a med.
Foto Jano Šrámek.
- 67) neg. 1774
17. září 1922
Cesta T. G. Masaryka do Pojizeří. Dívky v obnovených turnovských krojích v Semilech vítají prezidenta. Kroje představují tendence novodobé krojové tvorby, typické v Čechách ve 20. a 30. letech 20. století.
Foto Jano Šrámek.
- 68) neg. 6130 (detail)
16. červen 1929
Cesta prezidenta Masaryka na Moravu do hanácké obce Litovel. Skupina Hanáků ve svátečních krojích přináší tradiční svatební koláč.
Foto Jano Šrámek.
- 69) neg. 5551
24. červen 1928
Cesta prezidenta Masaryka na Valašsko do Rožnova pod Radhoštěm. Skupina žen v rožnovských svátečních krojích.
Foto Jano Šrámek.
- 70) neg. 3144
27. červen 1924
Cesta prezidenta Masaryka na Slovácko do města Kyjova. Ženy ve slavnostních kyjovských krojích při vítacím ceremoniálu.
Foto Jano Šrámek.
- 71) neg. 86
1919
Děvčátko a chlapec v jihomoravských podlužáckých krojích. Dokumentační snímek dětí v dobově pojatých svátečních krojích z obce Chorvatská Nová Ves.
Foto Jano Šrámek.
- 72) neg. 2497
25. srpen 1923
Cesta prezidenta Masaryka na střední Slovensko do Banské Bystrice. Skupina mužů ve starobylých detvanských krojích.
Foto Jano Šrámek.
- 73) neg. 1904
27. říjen 1922
Skupina slovenského dorostu Československého červeného kříže při návštěvě prezidenta Masaryka na Pražském hradě. Lidé oděni do svátečních krojů s tradičními dary panu prezidentovi na hradním nádvoří před sochou sv. Jiří.
Foto Jano Šrámek.
- 74) neg. 6601
2. březen 1930
Hold dětí prezidentu Masarykovi u příležitosti jeho 80. narozenin ve Španělském sále na Pražském hradě – zástupci Podkarpatské Rusi.
Foto Jano Šrámek.
- 75) neg. 2370
9. srpen 1923
Pobyt prezidenta Masaryka na Slovensku, výlet z Bystričky na Větrné Hole.
(Tomáš Garrigue Masaryk, Pavla Osuská, Alice Masaryková, Hana Benešová, Edvard Beneš, Štefan Osuský)
Foto Jano Šrámek.
- 76) neg. 236
25. duben 1920
Volby do senátu. Edvard Beneš s chotí Hanou Benešovou.
Foto Jano Šrámek.

- 77) neg. 2997
21. červen 1924
Židlochovice, návštěva cizích žurnalistů.
(Alice Masaryková, Tomáš Garrigue Masaryk, Jan Malypetr, Jan Masaryk)
Foto Jano Šrámek.
- 78) neg. 5819
8. listopad 1928
Slavnostní zahájení stavby Památníku na Žižkově.
(Edvard Beneš, Hana Benešová, František Udržal, Milan Hodža)
Foto Jano Šrámek.
- 79) neg. 2287
červenec 1923
Herečka Míla Pačová vstupuje do ateliéru prof. Jana Štursy, portrétní fotografie.
Foto Jano Šrámek.
- 80) neg. 3747
22. září 1925
Pobyt prezidenta Masaryka v Topoľčiankách.
(Tomáš Garrigue Masaryk, sir George Russel Clerk, Jan Masaryk)
Foto Jano Šrámek.
- 81) neg. 4945
2. červenec 1927
Vojenská přehlídka v Praze na Vypichu.
(generál Stanislav Čeček, Mořic Hruban /zády/, Tomáš Garrigue Masaryk, Antonín Švehla, Jan Malypetr)
Foto Jano Šrámek.
- 82) neg. 2168
3. květen 1923
Prezident Masaryk při přehlídce vojska v Domažlicích.
(Tomáš Garrigue Masaryk, generál Jan Syrový /bokem/, generál Eugen D. Mittelhauser, František Udržal)
Foto Jano Šrámek.
- 83) neg. 222
18. duben 1920
Volby do poslanecké sněmovny.
(Charlotta Garrigue Masaryková, Alice Masaryková)
Foto Jano Šrámek.
- 84) neg. 6310
8. červenec 1929
Garden-party na počest zahraničních hostů u příležitosti Orelského sletu.
(Alice Masaryková, patrně Marie Udržalová /dcera/, Jan Šrámek)
Foto Jano Šrámek.
- 85) neg. 2438
21. srpen 1923
Pobyt prezidenta Masaryka v Topoľčiankách. Druhá recepce pro slovenské hosty.
(Alice Masaryková, Hana Benešová, Aurelie Hoppeová,
Irena Hodžová, Viktor Hoppe, Marta Markovičová, Marta Kállayová, Jozef Kállay, Ivan Markovič)
Foto Jano Šrámek.
- 86) neg. 2033
leden 1923
Zimní dovolená prezidenta Masaryka v Tatranské Lomnici.
(Tomáš Garrigue Masaryk, Alice Masaryková, Janka Thomka Markovická, Ladislav Markovický)
Foto Jano Šrámek.
- 87) neg. 3786
22. září 1925
Pobyt prezidenta Masaryka v Topoľčiankách.
(Jan Masaryk, Alice Masaryková, Olga Revilliodová, Henry Revilliod, Tomáš Garrigue Masaryk)
Foto Jano Šrámek.
- 88) neg. 3708
1. září 1925
Návštěva rumunského prince Carola na Slovensku. Slavnost na jeho počest na zámku v Topoľčiankách.
(Henry Revilliod, Jan Masaryk, Alice Masaryková, Olga Revilliodová, princ Carol, Tomáš Garrigue Masaryk)
Foto Jano Šrámek.
- 89) neg. 4101
4. červenec 1926
VIII. Všesokolský slet.
(Hana Benešová, Edvard Beneš, Karel Engliš, Valerie Englišová)
Foto Jano Šrámek.
- 90) neg. 4483
28. září 1926
Výlet z Topoľčianek na Hrušov, piknik pod stromem.
(Edvard Beneš, Antonín Švehla, Hana Benešová, František Chvalkovský, Tomáš Garrigue Masaryk, Karel Čapek)
Foto Jano Šrámek.
- 91) neg. 3179
14. červenec 1924
Zájezd představitelů Malé Dohody na Karlštejn.
(Hana Benešová)
Foto Jano Šrámek.
- 92) neg. 3216
14. červenec 1924
Zájezd představitelů Malé Dohody do Lán, piknik v parku.
(Alice Masaryková, Tomáš Garrigue Masaryk, Hana Benešová, pí. Ducová)
Foto Jano Šrámek.
- 93) neg. 3198
14. červenec 1924.
Zájezd představitelů Malé dohody do Lán.
(Alice Masaryková, Hana Benešová, pí. Ducová, pan Veverka, pí. Ninčicová, Jan Masaryk)
Foto Jano Šrámek.

- 94) neg. 2421
srpen 1923
Pobyt prezidenta Masaryka v Topoľčiankách.
(Edvard Beneš)
Foto Jano Šrámek.
- 95) neg. 225
25. duben 1920
Volby do senátu.
(Vlastimil Tusar, Hedvika Tusarová)
Foto Jano Šrámek.
- 96) neg. 220
18. duben 1920
Volby do poslanecké sněmovny.
(Vlastimil Tusar, Hedvika Tusarová)
Foto Jano Šrámek.
- 97) neg. 227
25. duben 1920
Volby do senátu.
(vyslanec Bedřich Štěpánek, jeho choť)
Foto Jano Šrámek.
- 98) poz. 1383–1920
květen 1920
Manželé Hedvika a Vlastimil Tusarovi na letním bytě v Panenských Břežanech.
Foto anonym.
- 99) neg. 726
červen 1921
Dělnická olympiáda Svazu DTJ na Letné, slavnostní tribuna.
(pí Cougetová, Hedvika Tusarová, Fernand Couget)
Foto Jano Šrámek.
- 100) poz. 193–1922
27. květen 1922
Bazar pořádaný Československým červeným křížem v Královské zahradě. Stánek paní Cougetové, manželky francouzského vyslance v Praze.
Foto anonym.
- 101) neg. 74 (detail)
26. leden 1919
První přehlídka československého vojska na Invalidovně. Prezident Masaryk přihlížející přehlídce.
(Naděžda Kramářová, Tomáš Garrigue Masaryk, Václav Kľofáč, plk. Otakar Husák, Vlastimil Tusar)
Foto Jano Šrámek.
- 102) neg. 2309
srpen 1923
Pobyt prezidenta Masaryka v Topoľčiankách.
(Pavla Osuská, Štefan Osuský, Tomáš Garrigue Masaryk)
Foto Jano Šrámek.
- 103) neg. 607
23. duben 1920
Svatba generála Maurice Césara Josepha Pellé s Jarmilou Erbanovou (roz. Braunerovou). Novomanželé vycházející ze Staroměstské radnice.
Foto Jano Šrámek.
- 104) neg. 1837
24. září 1922
Návštěva prezidenta Masaryka na statku ministra národní obrany Františka Udržala v Dolní Rovni.
(Tomáš Garrigue Masaryk, František Udržal, Marie Udržalová /manželka/)
Foto Jano Šrámek.
- 105) neg. 5163 (detail)
7. duben 1928
Slavnost Československého červeného kříže v parlamentu.
(Marie Udržalová /dcera/, ředitel Československého červeného kříže Josef Groh)
Foto Jano Šrámek.
- 106) a 107) poz. 1272–1920 a 1273–1920
7. březen 1920
Oslava 70. narozenin prezidenta Masaryka na Hradě, medvíďata darovaná prezidentovi československými legionáři ze Sibíře.
Foto Vojta, Praha.
- 108) a 109) poz. 1431–1920 a 1432–1920
23. květen 1920
Návštěva anglických žurnalistů v Praze. Hosté si v doprovodu Alice Masarykové prohlížejí medvěďinec.
Foto anonym.
- 110)
Kniha Medvíďci pana presidenta od F. I. Pražského–Slavkovského, 1934.
- 111)
Dopis presidenta Masaryka s poděkováním za knihu Medvíďci pana presidenta, litografie, 1934.
VHÚ, Varia.
- 112)
Dopis Olgy Revilliodové–Masarykové s poděkováním za knihu Medvíďci pana presidenta, litografie, 1934.
VHÚ, Varia.
- 113) Kůže medvěda hnědého („Macek“), Národní muzeum, evid. čís. P6V 11 975.
Foto Miloš Anděra.
- 114) Kůže medvěda hnědého („Míša“), Národní muzeum, evid. čís. P6V 11 973.
Foto Miloš Anděra.
- 115) Kůže medvěda ušatého, Národní muzeum, evid. čís. P6V 11 971.
Foto Miloš Anděra.
- 116) Kůže medvěda ušatého, Národní muzeum, evid. čís. P6V 11 970.
Foto Miloš Anděra.